

Азия-Еуропа

Ақпараттық сараптама журналы
Басылымның 9-ші жылы, № 90, Сәуір 2025

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN YAYINIDIR ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ БАСЫЛЫМЫ

TÜRK DEVLETLERİ PARLAMENTER ASAMBLESİ: BÖLGESEL BİRLİK ARAYIŞINDA KURUMSAL BİR YAKLAŞIM

ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІ ПАРЛАМЕНТТІК АССАМБЛЕЯСЫ: АЙМАҚТЫҚ БІРІЗДІЛІК ЖОЛЫНДАҒЫ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ҮЛГІ

15

HISTORIC AGREEMENT ON KYRGYZ-TAJIK BORDERS

ИСТОРИЧЕСКОЕ СОГЛАШЕНИЕ О
КИРГИЗСКО-ТАДЖИКСКОЙ
ГРАНИЦЕ

DR. ALBINA MURATBEKOVA

24

HİNT-PASİFİK'TE JEOPOLİTİK
TARTIŞMALARIN YENİ ODAK
NOKTASI: BATI FİLİPİN DENİZİ
ҮНДІ-ТЫНЫҚ МҰХИТЫНДАҒЫ
ГЕОСАЯСИ ТАРТЫСТЫҢ ЖАҢА
ОШАҒЫ: БАТЫС ФИЛИППИН
ТЕҢІЗИ

OMIRBEK HANAYI

34

THE ANALYSIS OF THE PROSPECTS
FOR THE DEEPENED CONNECTION
BETWEEN THE EU AND KAZAKHSTAN
AMIDST THE REGIONAL
GEOPOLITICAL TURBULENCE

АНАЛИЗ ПЕРСПЕКТИВ РАСШИРЕНИЯ
СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ ЕС
И КАЗАХСТАНОМ НА ФОНЕ
РЕГИОНАЛЬНОЙ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ
ТУРБУЛЕНТНОСТИ

ANUAR SATMURZIN

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Sahibi / Меншік иесі
Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü /
Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры
Doç. Dr. Suat Beylur

Genel Yayın Yönetmeni / Бас редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Жауапты редактор
Ömirbek Hanayi

Haber Müdürü / Жаңалықтарға жауапты редактор
Erkinbek Turgunov

Tercüme Ekibi / Аудармашылар тобы
Dr. Zhuldyz Kanapiyanova
Ömirbek Hanayi
Zhuldyz Zhanadil

Sekretarya / Хатшылық
Asel Ingaybekova

Metin Redaksiyon / Мәтінді өңдеу
Doç. Dr. Suat Beylur

Teknik Redaksiyon / Техникалық редактор
Elmira Montanay

Yayın Kurulu / Редакция алқасы
Doç. Dr. Suat Beylur
Zhengizkhan Zhanaltay
Prof. Gulnar Nadirova
Ömirbek Hanayi
Erkinbek Turgunov

Yönetim Merkezi / Басқару орталығы

Almalı Audanı, Mametova 48, 050004
Almaty, Kazakhstan
Tel. +7 (727) 279 97 94
Fax. +7 (727) 279 97 94
E-mail: info@eurasian-research.org

Sürelî yayın tescil belgesi No: 15793-Ж, tarihi: 27.01.2016. Söz konusu yayın izni Kazakistan Enformasyon ve Toplumsal Kalkınma Bakanlığı tarafından verilmiştir. Tüm hakları saklıdır. Mülakat, haber-yorum ve analizlerde ifade edilen görüşler yazarların kendi görüşleri olup Enstitü'nün yayın politikasını yansıtmamaktadır. Bu yayında yer alan yazılar ve fotoğraflar izinsiz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İki ayda bir yayımlanmakta olup, tirajı 300 adettir. Bedelsiz olan yayının basılı dağıtımı, Kazakistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti sınırlarını kapsamaktadır.

Мерзімді баспасөз басылымын есепке қою туралы куәлік №: 15793-Ж, күні: 27.01.2016 ж. Жоғарыда аталған басылымға рұқсатты Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі берді. Барлық құқықтар қорғалған. Сұхбат, ақпараттық сараптама мен талдауларда айтылған пікірлер тек авторлардың жеке көзқарастары болып табылады және Институттың ұстанымын білдірмейді. Бұл басылымда жарияланған мақалалар мен фотосуреттерді рұқсатсыз және дереккөзді көрсетпей пайдалануға тыйым салынады. Дереккөзді көрсетіп, сілтеме жасауға болады. Екі айда бір рет жарияланатын болып, тиражы 300 дана. Журналымыздың баспа басылымы Қазақстан мен Түркияда тегін таратылады.

Doç. Dr. SUAT BEYLUR**Доцент, Доктор СУАТ БЕЙЛҮР**

Değerli Takipçilerimiz,

Asya Avrupa Dergisi'nin 90. sayısında, Avrasya ve Türk dünyasında yaşanan güncel gelişmeleri disiplinler arası bir perspektifle ele alan özgün analizlerle karşınızdayız. Bu sayıda, TÜRKPA'nın kurumsal gelişimi ve bu süreçteki model kanun çalışmaları, Kırgızistan ve Tacikistan örneğinde Orta Asya'da sınır ihtilaflarının barışçıl çözümü, Avrupa Birliği-Kazakistan ilişkileri ve bunun bölge jeopolitiğine etkileri, Batı Filipin Denizi üzerinden Hint-Pasifik'teki yeni güç mücadelesi, petrol ve doğalgaz sektöründeki denge arayışları ve nükleer enerji santalleri bağlamında Kazakistan'ın enerji politikaları, Kazakistan'daki eğitim sisteminin yapısal dönüşümü ve son olarak Moğolistan'daki geleneksel Moğol alfabesinin yeniden canlandırılması ve bunun sosyal ve siyasal yansımalarına odaklanan toplamda sekiz analizi siz okuyucularımızın istifadesine sunmaktan mutluluk duyuyoruz.

İçerikte ele alınan başlıklar dışında hem bölge devletlerinin kendi aralarındaki iş birliğinde hem de bölge dışı aktörlerle kurdukları ilişkilerde dikkat çekici bir hareketlilik söz konusu. Bildiğiniz üzere Türk Dünyası 2025 Kültür Başkenti ilan edilen Aktau'da 5 Nisan'da coşkulu bir açılış töreni yapıldı. Nisan ayı içerisinde Türk dünyasından da yüksek bir katılımın olduğu birisi 4. Antalya Diplomasi Forumu diğeri ise Taşkent'te gerçekleşen TDT üyeleri düşünce kuruluşları konferansı yapıldı. Bütün bu gelişmelerin bölge için hayırlı sonuçlar getirmesini diler, keyifli okumalar dilerim.

Құрметті оқырман!

Азия Еуропа журналының 90-шы санында сіздерге Еуразия мен түркі әлемінде болып жатқан өзекті оқиғаларды пәнаралық көзқарас тұрғысынан талдаған тың әрі мазмұнды сараптамаларымызды ұсынамыз. Осы санда оқырмандарымызға төмендегі сегіз талдауды ұсынуға қуаныштымыз: ТҮРКПА-ның институционалдық дамуы және осы үдерістегі үлгілік заң жобаларына қатысты жұмыстар; Қырғызстан мен Тәжікстан мысалында Орталық Азиядағы шекара дауларын бейбіт жолмен шешу жолдары; Еуропалық Одақ пен Қазақстан арасындағы қарым-қатынастар және оның өңірлік геосаясатқа ықпалы; Батыс Филиппин теңізі арқылы Үнді-Тынық мұхиты аймағындағы жаңа күштер бәсекесі; мұнай мен табиғи газ салаларындағы тепе-теңдік ізденістері және атом электр станциялары аясында Қазақстанның энергетикалық саясаты; Қазақстандағы білім беру жүйесінің құрылымдық трансформациясы; сондай-ақ Моңғолиядағы дәстүрлі моңғол әліпбиінің қайта жаңғыруы және оның әлеуметтік-саяси салдарлары.

Мазмұнда талданған тақырыптардан бөлек, өңір мемлекеттерінің өзара ынтымақтастығы мен аймақтан тыс актерлермен орнатқан байланыстарында да ерекше серпін байқалады. Өздеріңізге мәлім, 5 сәуір күні 2025 жыл – түркі әлемінің мәдени астанасы болып жарияланған Ақтау қаласында жылдың салтанатты әрі ресми ашылу рәсімі өтті. Сәуір айында түркі әлемінің түкпір-түкпірінен келген өкілдердің қатысумен екі маңызды шара ұйымдастырылды: олардың бірі – IV Анталия дипломатия форумы, екіншісі де, Ташкентте өткен Түркі мемлекеттері ұйымы мүшелерінің ғылыми-зерттеу, сараптамалық орталықтары конференциясы. Осы оқиғалардың өңір үшін игі нәтижелерге бастайтынына сенім білдіре отырып, сіздерге қызықты әрі пайдалы оқу тілеймін.

ÖN SÖZ АЛҒЫСӨЗ

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ DOÇ. DR. SUAT BEYLUR.....	1
--	---

GÜNCEL ӨЗЕКТІ ПІКІР

TÜRK DEVLETLERİ PARLAMENTER ASAMBLESİ: BÖLGESEL BİRLİK ARAYIŞINDA KURUMSAL BİR YAKLAŞIM TÜRKİ MEMLEKETTERİ PARLAMENTTİK ACCAMBLEYESİ: АЙМАҚТЫҚ БІРІЗДІЛІК ЖОЛЫНДАҒЫ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ҰЛГІ ZHENGIZKHAN ZHANALTAY.....	4
--	---

HISTORIC AGREEMENT ON KYRGYZ-TAJIK BORDERS ИСТОРИЧЕСКОЕ СОГЛАШЕНИЕ О КИРГИЗСКО-ТАДЖИКСКОЙ ГРАНИЦЕ DR. ALBINA MURATBEKOVA.....	15
---	----

HİNT-PASİFİK'TE JEOPOLİTİK TARTIŞMALARIN YENİ ODAK NOKTASI: BATI FİLİPİN DENİZİ ҮНДІ-ТЫНЫҚ МҰХИТЫНДАҒЫ ГЕОСАЯСИ ТАРТЫСТЫҢ ЖАҢА ОШАҒЫ: БАТЫС ФИЛИППИН ТЕҢІЗІ OMIRBEK HANAYI.....	24
---	----

THE ANALYSIS OF THE PROSPECTS FOR THE DEEPENED CONNECTION BETWEEN THE EU AND KAZAKHSTAN AMIDST THE REGIONAL GEOPOLITICAL TURBULENCE АНАЛИЗ ПЕРСПЕКТИВ РАСШИРЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ ЕС И КАЗАХСТАНОМ НА ФОНЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ ТУРБУЛЕНТНОСТИ ANUAR SATMURZIN.....	34
--	----

KAZAKHSTAN'S OIL AND GAS INDUSTRY: BALANCING FOREIGN INVESTMENTS AND NATIONAL INTERESTS НЕФТЕГАЗОВАЯ ОТРАСЛЬ КАЗАХСТАНА: БАЛАНС МЕЖДУ ИНОСТРАННЫМИ ИНВЕСТИЦИЯМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ ИНТЕРЕСАМИ AIDA AMANGELDINA.....	46
--	----

<i>KAZAKHSTAN'S ENERGY FUTURE: THE ROLE AND IMPORTANCE OF NUCLEAR POWER PLANTS</i> <i>ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЕ БУДУЩЕЕ КАЗАХСТАНА: РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ АТОМНЫХ ЭЛЕКТРОСТАНЦИЙ</i> DR. ZHULDYZ KANAPIYANOVA	57
<i>THE LAST ACT OF DE-COMMUNIZATION: THE REINTRODUCTION OF THE TRADITIONAL SCRIPT IN MONGOLIA</i> <i>ПОСЛЕДНИЙ АКТ ДЕКОММУНИЗАЦИИ: ВОЗРОЖДЕНИЕ ТРАДИЦИОННОЙ ПИСЬМЕННОСТИ В МОНГОЛИИ</i> KANAT MAKHANOV	67
<i>EDUCATION IN KAZAKHSTAN: CHALLENGES, REFORMS AND THE ROAD TO EQUITY</i> <i>РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В ЖИЗНИ СТРАНЫ И ОБЩЕСТВА</i> PROF. DR. GULNAR NADIROVA	75

ETKİNLİKLER İC-ШАРАЛАР

.....	85
-------	----

İNFOGRAFIK ИНФОГРАФИКА

.....	102
-------	-----

TÜRK DEVLETLERİ PARLAMENTER ASAMBLESİ: BÖLGESEL BİRLİK ARAYIŞINDA KURUMSAL BİR YAKLAŞIM

ZHENGIZKHAN ZHANALTAY

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
MÜDÜR YARDIMCISI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, ДИРЕКТОР ОРЫНБАСАРЫ

ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІ
ПАРЛАМЕНТТІК АССАМБЛЕЯСЫ:
АЙМАҚТЫҚ БІРІЗДІЛІК ЖОЛЫНДАҒЫ
ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ҮЛГІ

1990'lardan günümüze Türk devletleri arasındaki iş birliği her alanda gelişerek derinleşmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı (2009), Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (1993), Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (2008), Uluslararası Türk Akademisi (2010), Türk Kültür ve Miras Vakfı (2012) ve Türk Yatırım Fonu (2023) gibi kuruluşlar vasıtasıyla söz konusu bu iş birliği bugün 28 başlıkta kurumsal düzeyde devam ettirilmektedir. Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Türk dili konuşan ülkeler arasında siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda çok yönlü dayanışmayı artırmak ve parlamenter diplomasiyi kurumsal düzeyde geliştirmek amacıyla 21 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'da Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'nin parlamento başkanlarının imzaladığı anlaşma ile kuruldu. 29 Eylül 2009'da Bakü'de yapılan ilk genel kurul toplantısıyla resmen faaliyete geçen TÜRKPA, Bakü'de yerleşik Sekreteryaracılığıyla faaliyetlerini sürdürmektedir (TÜRKPA, 2025).

TÜRKPA, Türk dünyasında ortak tarih, dil ve kültür temelleri üzerinde iş birliğini derinleştiren, yasama organları arasında kesintisiz diyalog ve mevzuat uyumu sağlayan benzersiz bir kurumsal model olarak gelişmektedir. Bu yapı, Türk dünyasında yasama ve denetim alanlarında eşgüdüm

**SON YILLARDA
“DİJİTAL FİNANSAL
VARLIKLAR”, “KİŞİSEL
VERİLERİN KORUNMASI”,
“TEMİZ ENERJİ” VE
“ELEKTRONİK TİCARET”
GİBİ KONULARDA ÇOK
SAYIDA KANUN ÖNERİSİ
GELİŞTİRİLMEKTE OLUP,
ÜYE ÜLKELER ARASINDA
YASAMA ALANINDA
ORTAK NORMLARIN
OLUŞMASINA KATKI
SAĞLANMAKTADIR**

**СОҢҒЫ ЖЫЛДАРЫ
«ЦИФРЛЫҚ ҚАРЖЫЛЫҚ
АКТИВТЕР», «ЖЕКЕ
ДЕРЕКТЕРДІ ҚОРҒАУ»,
«ТАЗА ЭНЕРГИЯ» ЖӘНЕ
«ЭЛЕКТРОНДЫҚ САУДА»
СЫНДЫ ЗАМАНАУИ
ӘРІ СТРАТЕГИЯЛЫҚ
ТАҚЫРЫПТАРДА
БІРҚАТАР ЗАҢ
ЖОБАЛАРЫ ҰСЫНЫЛЫП,
БҰЛ БАСТАМАЛАР
МҮШЕ МЕМЛЕКЕТТЕР
АРАСЫНДА ЗАҢ ШЫҒАРУ
САЛАСЫНДАҒЫ ОРТАҚ
НОРМАЛАР МЕН
СТАНДАРТТАРДЫҢ
ҚАЛЫПТАСУЫНА ЫҚПАЛ
ЕТУДЕ**

1990-жылдардан бастап бүгінгі күнге дейін түркі мемлекеттері арасындағы ынтымақтастық барлық салада дамып, тереңдей түсуде. Түркі мемлекеттерінің өзара байланысы бүгінде институционалдық деңгейде 28 бағыт бойынша жүзеге асырылып келеді. Бұл үрдіс Түркі мемлекеттері ұйымы (2009), Халықаралық Түркі мәдениеті ұйымы – ТҮРКСОЙ (1993), Түркі мемлекеттері Парламенттік Ассамблеясы – ТҮРКПА (2008), Халықаралық Түркі академиясы (2010), Түркі мәдениеті және мұрасы қоры (2012) және Түркі инвестициялық қоры (2023) сияқты құрылымдар арқылы жүзеге асырылуда. Түркі мемлекеттері Парламенттік Ассамблеясы (ТҮРКПА) — түркі тілдес елдер арасындағы саяси, экономикалық және мәдени салаларда жан-жақты ынтымақтастықты нығайту, сондай-ақ парламенттік дипломатияны институционалдық деңгейде дамыту мақсатында құрылды. Ұйым 2008 жылғы 21 қарашада Ыстанбұлда Әзербайжан, Қазақстан, Қырғызстан және Түркия парламенттерінің төрағалары қол қойған келісім негізінде өмірге келген. Ал 2009 жылғы 29 қыркүйекте Бакуде өткен алғашқы жалпы ассамблея отырысынан кейін ресми түрде өз жұмысын бастады. Штаб-пәтері Бакуде орналасқан ТҮРКПА жұмыс үдерісі

sağlayarak, ekonomik refah, hukuki uyum ve kültürel yakınlaşmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. TÜRKPA, bu misyonu, Türk iş birliği teşkilatları arasında kendine özgü bir yer edinmektedir. Misyonu, egemenlik, sınır bütünlüğü ve iç işlerine karışmama ilkeleri doğrultusunda bölgesel barış ve kalkınmayı desteklemek; vizyonu ise, Türk dünyasında kurumsal entegrasyonu güçlendirerek sürdürülebilir bir gelecek inşa etmektir (Özkan, 2023).

TÜRKPA'nın en üst karar alma organı, üye ülkelerin meclis başkanlarından oluşan Asamble Konseyi'dir. Bu konsey, iş birliğinin genel yönelimlerini belirleyip, Asamblenin amaç ve görevlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesini denetler. TÜRKPA, yılda bir kez Genel Kurul (Genel Asamble) olarak toplanarak önemli kararları alır ve dönem başkanlığını devreder. Asamble Konseyi'nin altında, TÜRKPA'nın sürekli faaliyetlerini yürüten Sekretarya yer alır. Sekretarya, bir Genel Sekreter tarafından yönetilir ve dört daimi komisyon ile iki uzmanlaşmış çalışma grubundan oluşur. Sekretarya, Genel Sekreter, üç yardımcısı, komisyon sekreterleri ve idari kadrodan oluşurken, üye devletler görev dağılımında temsiliyet ilkesine

Бас хатшылық арқылы үйлестіріледі (ТҮРКПА, 2025).

ТҮРКПА — түркі әлемінде ортақ тарих, тіл және мәдени негіздерге сүйене отырып ынтымақтастықты тереңдететін, заң шығару органдары арасындағы үздіксіз диалог пен заңнамалық үйлесімділікті қамтамасыз ететін бірегей институционалдық үлгі ретінде қалыптасып келеді. Бұл құрылым түркі әлемінде заң шығару және бақылау салаларында үйлестіру тетіктерін дамыта отырып, экономикалық өркендеу, құқықтық сәйкестік және мәдени жақындасу үдерістерін жеделдетуді мақсат етеді. Аталған миссиясы аясында ТҮРКПА — түркі ынтымақтастығы ұйымдарының арасында айрықша орын иеленіп отыр. Ұйымның басты мақсаты — егемендік, шекара тұтастығы және ішкі істерге араласпау қағидаттарын басшылыққа ала отырып, аймақтық бейбітшілік пен тұрақты дамуға қолдау көрсету; ал оның көздеген келешек бағдары — түркі әлемінде институционалдық ықпалдастықты күшейтіп, орнықты болашақ құру (Өзхан, 2023).

ТҮРКПА-ның ең жоғарғы шешім қабылдайтын органы — мүше елдердің парламент төрағаларынан құралған Ассамблея кеңесі.

уығун бир шәкилде темсил едилмектедир (ТҮРКПА, 2025).

ТҮРКПА-ның даими комиссиялары, Хукук İşleri ve Uluslararası İlişkiler, Ekonomik İşbirliği, Eğitim-Kültür-Sosyal ve İnsani Meseleler ile Çevre, Doğal Kaynaklar ve Sağlığını Korunması, her biri kendi alanlarında üye ülkelerden gelen parlamenterlerin katılımıyla düzenli toplantılar gerçekleştirir ve ortak raporlar ile tavsiye kararları yayımlar. Bu komisyonlar, aynı zamanda ulusal mevzuatların yakınlaştırılması amacıyla model kanun tasarımları hazırlamakta ve bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Son yıllarda, "Dijital Finansal Varlıklar", "Kişisel Verilerin Korunması", "Temiz Enerji" ve "Elektronik Ticaret" gibi modern ve stratejik konularda çok sayıda kanun önerisi geliştirilmiş olup, bu çabalar, üye ülkeler arasında yasama alanında ortak normların oluşmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, Genç Parlamenterler Grubu, gençlerin siyasi süreçlere katılımını artırmaya ve istihdamı teşvik eden politikalar üretmeye yönelik çalışmalar yaparken, Kadın Parlamenterler Grubu da kadınların kamusal yaşamdaki temsiliyetini ve karar alma mekanizmalarındaki yerini güçlendirmeyi hedefleyen faaliyetlerde bulunmaktadır. Her iki grup da uluslararası konferanslar, paneller ve tematik toplantılar düzenleyerek Türk dünyasında

Бұл кеңес ұйым аясындағы ынтымақтастықтың жалпы бағыт-бағдарын айқындап, Ассамблеяның мақсаттары мен міндеттерінің тиімді жүзеге асырылуын бақылап отырады. ТҮРКПА жылына бір рет Бас Ассамблея (Бас жиналыс) ретінде бас қосып, маңызды шешімдер қабылдайды және кезекті төрағалықты тапсырады. Ассамблея кеңесінің қарамағында ТҮРКПА-ның күнделікті қызметін жүзеге асыратын тұрақты орган — Хатшылық жұмыс істейді. Хатшылықтың басшысы — Бас хатшы, ал құрылымына төрт тұрақты комиссия мен екі мамандандырылған жұмыс тобы кіреді. Хатшылық құрамына Бас хатшы, оның үш орынбасары, комиссия хатшылары мен әкімшілік қызметкерлер енеді. Барлық мүше мемлекеттер бұл құрылымда өкілеттілік қағидатына сәйкес тең жағдайда ұсынылған (ТҮРКПА, 2025).

ТҮРКПА-ның тұрақты комиссиялары — «Құқықтық мәселелер және халықаралық қатынастар», «Экономикалық ынтымақтастық», «Білім, мәдениет, әлеуметтік және гуманитарлық мәселелер», сондай-ақ «Қоршаған орта, табиғи ресурстар және денсаулықты қорғау» бағыттары бойынша жұмыс жүргізеді. Бұл комиссиялар әрбір салада мүше мемлекеттердің парламент өкілдерінің қатысуымен тұрақты түрде жиын-

sosyal kapsayıcılığın teşvik edilmesine katkıda bulunmaktadır. Komisyonlar, yılda en az bir kez toplanarak kendi uzmanlık alanlarındaki meseleleri müzakere eder, ortak raporlar hazırlar ve tavsiye kararları alır. Alınan tavsiyeler, TÜRKPA Genel Kurulu'nun onayına sunulur veya doğrudan ilgili mercilere iletilir (TÜRKPA, 2025).

TÜRKPA'yı benzer uluslararası örgütlerden farklılaştıran en önemli işlevlerden biri, üye ülkelerin hukuk sistemlerini birbirine yakınlaştırmaya yönelik çalışmalarıdır. Türk dünyasında ortak bir hukuk zemini oluşturmak, uzun vadede ekonomik ve sosyal entegrasyonu destekleyecek kritik bir adımdır. Bu konuda model kanun çalışmaları, TÜRKPA'nın yasama alanındaki en somut katkılarından biridir.

Ekonomik İşbirliği Komisyonu tarafından hazırlanan ve bölgesel entegrasyonun güçlendirilmesini amaçlayan düzenlemeler arasında, Ticaret Misyonları Hakkında Model Kanun, üye devletlerin ekonomik diplomasi çerçevesinde ticaret temsilcilikleri aracılığıyla kurumsal ilişkiler geliştirmesini hedeflemektedir. Bu yapıların yalnızca ürün değil, aynı zamanda yatırım ve teknoloji transferi gibi stratejik alanlarda da köprü işlevi görmesi amaçlanmaktadır. Dijital Finansal Varlıklar üzerine hazırlanan model kanun taslağının, ortak ilkeler belirleyerek hem finansal güvenliği sağlaması hem de dijital ekonomiyi teşvik etmesi beklenmektedir.

Elektronik Ticarete İlişkin Model Kanun da aynı şekilde dijital alışveriş süreçlerinin yasal çerçevesini oluşturmak amacıyla bir altyapı hazırlanması bakımından önem arz etmektedir. Enerji alanında ise odak, daha çok temiz enerjiye yönelmiş durumdadır. Bu bağlamda, temiz enerjiye yönelik faaliyetleri kapsayan Ekonomik Faaliyetlerde Temiz Enerji Üzerine Model Kanun, yeşil kalkınma hedefleri doğrultusunda yenilenebilir enerji kay-

**MODEL KANUN
ÇALIŞMALARI,
TÜRKPA'NIN YASAMA
ALANINDAKİ
EN SOMUT
KATKILARINDAN
BİRİDİR**

**ЗАҢ ЖОБАЛАРЫН
ӘЗІРЛЕУ ІСІ -
ТҮРКПА-НЫҢ ЗАҢ
ШЫҒАРУШЫЛЫҚ
САЛАСЫНДАҒЫ
ЕҢ НАҚТЫ ЖӘНЕ
ПӘРМЕНДІ
ҮЛЕСТЕРІНІҢ
БІРІ РЕТІНДЕ
БАҒАЛАНАДЫ**

дар өткізіп, ортақ есептер мен ұсынымдық қарарлар әзірлейді. Олар сонымен қатар ұлттық заңнамаларды жақындастыру мақсатында үлгілік заң жобаларын дайындап, осы үдерісте маңызды рөл атқарады. Соңғы жылдары «Цифрлық қаржылық активтер», «Жеке деректерді қорғау», «Таза энергия» және «Электрондық сауда» сынды заманауи әрі стратегиялық тақырыптарда бірқатар заң жобалары ұсынылып, бұл бастамалар мүше мемлекеттер арасында заң шығару саласындағы ортақ нормалар мен стандарттардың қалыптасуына ықпал етуде. Сонымен қатар, Жас парламентшілер тобы жастардың саяси үдерістерге белсенді қатысуын арттыру мен жұмыспен қамтуды ынталандыруға бағытталған саяси ұсыныстар әзірлесе, Әйел парламентшілер тобы әйелдердің қоғамдық өмірдегі өкілдігін және шешім қабылдау процестеріндегі рөлін күшейтуге бағытталған түрлі іс-шараларды жүзеге асырып келеді. Бұл екі топ та халықаралық конференциялар, пікірсайыстар және тақырыптық отырыстар ұйымдастыру арқылы түркі әлемінде әлеуметтік инклюзивтілікке қолдау білдіруде. Комиссиялар жылына кем дегенде бір рет жиналып, өз салаларындағы мәселелерді талқылап, ортақ есептер мен ұсынымдар әзірлейді. Бұл ұсынымдар ТҮРКПА-ның Бас Ассамблеясының бекітуіне ұсынылады немесе тікелей тиісті құрылымдарға жолданады (ТҮРКПА, 2025).

ТҮРКПА-ны өзге халықаралық ұйымдардан ерекшелендіретін ең маңызды қызметтердің бірі — мүше мемлекеттердің құқықтық жүйелерін өзара жақындатуға бағытталған жұмыс үдерісі. Түркі әлемінде ортақ құқықтық негіз қалыптастыру — ұзақ мерзімді экономикалық және әлеуметтік ықпалдастықты қамтамасыз етудің шешуші қадамы саналады. Осы бағыттағы заң жобаларын әзірлеу ісі — ТҮР-

naklarının kullanımını teşvik etmektedir. Bu grubu tamamlayan Sosyal Girişimciliğin Gelişimi Üzerine Model Kanun Taslağı ise yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal fayda güden girişimlerin desteklenmesine yönelik teşvik sistemleri ve hukuki altyapısının geliştirilmesini amaçlamaktadır (TÜRKPA, 2025).

Eğitim ve çevre alanlarına odaklanan model kanun çalışmaları, toplumsal bilinç ve sürdürülebilirlik başlıklarını öne çıkarmaktadır. Öğretmenlerin Statüsü Hakkındaki Model Kanun, eğitimde kaliteyi artırmak amacıyla öğretmenlik mesleğini güçlendiren düzenlemeleri içermektedir. Böylece çevrenin korunması bilinciyle birlikte, geleceğin emanet edileceği gençleri eğiten öğretmenlerin hakları ve konumları, toplum bilinci içerisinde yüceltilmektedir. Bu düzenlemeler yalnızca teknik mevzuatlar olmanın ötesinde, aynı zamanda uzun

КПА-ның заң шығарушылық саласындағы ең нақты және пәрменді үлестерінің бірі ретінде бағаланады.

Экономикалық ынтымақтастық жөніндегі комиссия әзірлеген және өңірлік ықпалдастықты нығайтуды көздейтін бастамалар қатарында «Сауда миссиялары туралы заң» жобасы ерекше орын алады. Бұл заң жобасы мүше мемлекеттердің экономикалық дипломатия аясында сауда өкілдіктері арқылы институционалдық байланыстар орнатуын көздейді. Аталған құрылымдардың тек тауар айналымына ғана емес, сонымен қатар инвестиция және технология алмасу сияқты стратегиялық салаларда да дәнекерлік рөл атқаруы көзделіп отыр. Сондай-ақ, «Цифрлық қаржылық активтер» жөніндегі үлгілік заң жобасы ортақ қағидаттар айқындау арқылы бір жағынан қаржылық қауіпсіздікті

vadeli kültürel ve toplumsal dönüşüme katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Bireysel haklar ve piyasa güvenliği konularında hazırlanan model kanunlardan biri olan Kişisel Verilerin Korunması Hakkındaki Model Kanun, günümüz teknoloji çağında bireylerin dijital ortamdaki kişisel bilgilerini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Böylece TÜRKPA'nın yasama uyumu hedefi, yalnızca makro düzeyde değil, aynı zamanda günlük yaşamı doğrudan etkileyen alanlarda da kendini göstermektedir (TÜRKPA, 2025). 2023 yılında kabul edilen TÜRKPA 2023-2028 Stratejik Yol Haritası da, önümüzdeki beş yıllık dönemde belirli öncelikli alanlarda model kanunlar geliştirilmesini öngörmektedir (TÜRKPA, 2023).

Karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsemek, TÜRKPA'nın kurumsal doğasını, kapasitesini ve özgün yönlerini daha net biçimde anlamaya imkân tanır. Zira benzer işlemlere sahip parlamentolar arası yapılarla olan farklılıkları ve benzerlikleri üzerinden, TÜRKPA'nın faaliyetlerinin önemi daha açık bir şekilde anlaşılacaktır. Bu çerçeveden bakıldığında, TÜRKPA'nın işleyişi, vizyonu ve etkisi; AGİT Parlamenter Asamblesi (AGİT PA), Bağımsız Devletler Topluluğu Parlamentolararası Asamblesi (BDT PA) ve Avrupa Parlamentosu gibi yapılarla kıyaslandığında özgün bir kurumsal profil sergilemektedir.

AGİT PA gibi yapılar, geniş bir coğrafi katılıma sahip olup güvenlik, insan hakları ve demokratik süreçlerin teşviki gibi normatif alanlarda faaliyet göstermektedir. Ancak bu tür yapılar bağlayıcı yasama gücüne sahip değildir; çeşitli siyasi, tarihî ve çıkar farklılıklarına sahip ülkelerin bir araya gelmesi, alınan kararların uygulamaya dönüşmesini zorlaştırmaktadır (Durdular, 2017). TÜRKPA ise, daha dar, homojen ve tarihî bağlarla örülmüş bir topluluğun temsilcisi olarak, benzer siyasi ve kültürel değerlere

TURKPA'NIN DİĞER YAPILARDAN BELİRGİN BİÇİMDE AYRILDIĞI BİR BAŞKA YÖN İSE GÜNDEM BELİRLEYİCİ ROLÜDÜR

TURKPA-HY BACKA ҚҰРЫЛЫМДАРДАН АЙҚЫН АЖЫРАТАТЫН ТАҒЫ БІР МАҢЫЗДЫ ҚЫРЫ - ОНЫҢ КҮН ТӘРТІБІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ БЕЛСЕНДІ РӨЛІ

қамтамасыз етуді, екінші жағынан — цифрлық экономиканы дамытуға серпін беруді мақсат етеді.

Электрондық саудаға қатысты заң жобасы да дәл осы секілді — цифрлық сауда үдерістерінің құқықтық негізін қалыптастыру мақсатында маңызды инфрақұрылым ретінде қарастырылады. Бұл құжат цифрлық экономиканың дамуына заңнамалық негіз ұсынып, онлайн сауда операцияларының ашықтығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған. Энергетика саласында назар негізінен таза энергия көздеріне аударылып отыр. Осы тұрғыда әзірленген «Экономикалық қызметтегі таза энергия туралы заң» жобасы — жасыл даму мақсаттарына сәйкес жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды ынталандыруға бағытталған маңызды нормативтік бастама. Аталған топтаманы толықтыратын «Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту туралы үлгілік заң жобасы» тек экономикалық емес, сонымен бірге әлеуметтік пайда көздейтін бастамаларды қолдауға арналған ынталандыру жүйелері мен құқықтық инфрақұрылымды дамытуға бағытталған. Бұл заң жобасы әлеуметтік әділеттілік пен қоғамдық жауапкершілік қағидаттарын басшылыққа ала отырып, инклюзивті әрі тұрақты даму модельдерін қалыптастыруды көздейді (Юже, 2024; ТҮРКПА, 2025).

Білім беру мен қоршаған орта салаларына бағытталған үлгілік заң жобалары қоғамдық сана мен тұрақты даму мәселелерін алға шығарады. «Педагог мәртебесі туралы заң» жобасы — білім беру сапасын арттыру мақсатында мұғалім мамандығын нығайтатын ережелерді қамтиды. Осылайша, қоршаған ортаны қорғау туралы санамен қатар, болашақты сеніп тапсыратын жастарды тәрбиелейтін педагогтардың құқықтары мен қоғамдағы орны қоғамдық сана аясында жоғары дәрежеде танылу- да. Бұл реттеулер тек техникалық

sahip ölkeler arasında ortak gündemlerin oluşturulmasını kolaylaştırmakta ve teknik kanun yapıcılığına kadar uzanan daha işlevsel bir rol üstlenmektedir. TÜRKPA'nın bu bağlamda sunduğu örnek yasalar, yalnızca öneri niteliğinde olsa da, üye ölkelerin benzer hukuki altyapılar geliştirmesine önayak olmakta ve dolaylı biçimde ulusal mevzuatları şekillendirebilmektedir. Bu yönüyle TÜRKPA, normatif üretimi siyasi yakınlık üzerinden teknik uyuma dönüştüren bir geçiş alanı işlevi görmektedir.

TÜRKPA'nın örnek kanun üretme faaliyetleri, BDT PA ile benzerlikler taşımaktadır. BDT PA da, tıpkı TÜRKPA gibi uzun yıllardır model kanun çalışmalarını yürütmektedir (Durdular, 2017). Bu modellerin pek çok alanda farklı derinliklere sahip olması, ölkelerde uyum ve uygulanabilirlik konularına daha fazla önem verilmesi gerektiğini gündeme getirmektedir. TÜRKPA'nın model kanun çalışmaları her ne kadar BDT PA'ya göre daha yeni olsa da, kapsayıcılık bakımından üye ölkelerde uygulamaya uyum sağlamayı ön plana çıkararak kendisini ayırtmaktadır.

Avrupa Parlamentosu ise, parlamentolar arası yapılar içinde ulus-üstü kanun yapma yetkisine sahip tek örnektir. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği müktesebatının bağlayıcı hükümlerini oluştururken, TÜRKPA herhangi bir yaptırım gücüne sahip değildir (Durdular, 2017). Ancak bu durum, TÜRKPA'nın farklı bir kurumsal mantıkla yürütüldüğünü göstermektedir. TÜRKPA, Türk Devletleri arasında gelecekte kurulabilecek daha sıkı birlik modelleri için kurumsal bir hazırlık ve normatif bir eşgüdüm zemini sunmakta; bugünden parlamenter iş birliğini sağlamlaştırmakla birlikte çalışma imkanlarına yön kazandırmaktadır.

TÜRKPA'nın diğer yapılardan belirgin biçimde ayrıldığı bir başka yönü ise gündem belirleyici rolüdür. TÜRKPA,

**TÜRKPA'NIN
SUNDUĞU
ÖRNEK YASALARIN,
SEÇİM GÖZLEM
RAPORLARININ VE
TEMATİK KOMİSYON
ÖNERİLERİNİN ÜYE
ÖLKELERCE KISMEN DE
OLSA UYGULANMASI,
KURUMUN DOLAYLI
AMA GERÇEK ETKİSİNİ
ORTAYA
KOYMAKTADIR**

**ҰЙЫМ ҰСЫНҒАН
ҮЛГІЛІК ЗАҢДАР,
САЙЛАУ
БАЙҚАУЫНА
АРНАЛҒАН ЕСЕПТЕР
МЕН ТАҚЫРЫПТЫҚ
КОМИССИЯЛАРДЫҢ
ҰСЫНЫМДАРЫ
МҮШЕ МЕМЛЕКЕТТЕР
ТАРАПЫНАН
ІШІНАРА БОЛСА
ДА ҚАБЫЛДАНЫП,
ІСКЕ АСЫРЫЛУЫ
- ТҮРКПА-НЫҢ
ЖАНАМА, БІРАҚ
НАҚТЫ ЫҚПАЛЫН
ДӘЛЕЛДЕЙДІ**

сипаттағы құқықтық құжаттар ғана емес, сонымен қатар ұзақ мерзімді мәдени және қоғамдық өзгерістерге үлес қосуды көздейді.

Жеке құқықтар мен нарық қауіпсіздігі мәселелеріне арналған үлгілік заң жобаларының бірі — «Жеке деректерді қорғау туралы үлгілік заң» — қазіргі технологиялық дәуірде азаматтардың цифрлық кеңістіктегі жеке мәліметтерін қорғауды мақсат етеді. Осылайша, ТҮРКПА-ның заңнамалық үйлесімділікке ұмтылысы тек макродеңгейде ғана емес, сонымен қатар күнделікті өмірге тікелей ықпал ететін салаларда да нақты көрініс табуда (ТҮРКПА, 2025). 2023 жылы қабылданған «ТҮРКПА 2023–2028 жылдарға арналған Стратегиялық жол картасы» алдағы бесжылдық кезеңде басым бағыттар бойынша үлгілік заң жобаларын әзірлеуді көздейді (ТҮРКПА, 2023).

Салыстырмалы көзқарасты ұстану — ТҮРКПА-ның институционалдық болмысын, әлеуетін және өзіндік ерекшеліктерін неғұрлым айқын түсінуге мүмкіндік береді. Себебі ұқсас қызмет атқаратын парламентаралық құрылымдармен салыстырғанда ұқсастықтары мен айырмашылықтары арқылы ТҮРКПА-ның атқарып отырған рөлінің маңыздылығы тереңірек ашылады. Осы тұрғыдан қарағанда, ТҮРКПА-ның жұмыс істеу тетіктері, көзқарасы мен ықпалы ЕҚЫҰ Парламенттік Ассамблеясы (ЕҚЫҰ ПА), Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы Парламентаралық Ассамблеясы (ТМД ПА) және Еуропарламент секілді құрылымдармен салыстырғанда өзіндік бірегей институционалдық бейнесін айқын көрсетеді.

ЕҚЫҰ Парламенттік Ассамблеясы (ЕҚЫҰ ПА) сияқты құрылымдар кең географиялық қамтылымға ие болып, қауіпсіздік, адам құқықтары және демократиялық үдерістерді ілгерілету секілді нормативтік са-

yalnızca mevcut siyasi konuları tartıřmakla kalmayıp; çevre eęitimi, siber suçlarla mücadele, dijital varlıklar, kültürel mirasın korunması gibi daha teknik ve uzun vadeli alanlarda da bölgesel iş birlięinin önünü açmaktadır. Bu konular, çoęu zaman yürütme organlarının gündeminde alt sıralarda yer almaktadır; ancak TÜRKPA'nın komisyon raporları sayesinde hem Türk Devletleri Teřkilatı'nın çalışmalarına yansıtılmakta hem de ikili iş birliklerinin temeli hâline gelebilmektedir. Aynı zamanda kadın ve genç milletvekilleri gibi daha önce karar alma süreçlerinde yer almayan gruplara alan açması, TÜRKPA'nın yalnızca kurumsal deęil, toplumsal düzeyde de kapsayıcı bir yapı olduğunu göstermektedir (TÜRKPA, 2023).

Bu farklılıkları daha da anlamlı kılan unsur, TÜRKPA'nın faaliyetlerinin çok katmanlı bir kurumsal aę içerisinde yürütölmesidir. TÜRK-SOY, Türk Akademisi gibi kültürel kuruluşlarla ve Türk Devletleri Teřkilatı gibi siyasal çatı örgütlerle eşgüdüm hâlinde çalışan TÜRKPA, aynı zamanda Parlamentolararası Birlik, Avrupa Güvenlik ve İşbirlięi Teřkilatı Parlamenter Asamblesi ve İslam İşbirlięi Teřkilatı Üyesi Ülkeler Parlamento Birlięi gibi uluslararası par-

lalarда қызмет атқарады. Алайда мұндай құрылымдар міндетті заң шығару өкілеттігіне ие емес; әртүрлі саяси, тарихи және мүдделік айырмашылықтарға ие мемлекеттердің бір алаңда тоғысуы қабылданған шешімдердің нақты іске асуына кедергі келтіреді (Дурдуллар, 2017). ТҮРКПА — тарихи тамыры ортақ, саяси және мәдени құндылықтары ұқсас елдердің өкілі ретінде анағұрлым тар, біртекті қауымдастықты қамтиды. Бұл өз кезегінде ортақ күн тәртіптерін қалыптастыруды жеңілдетіп, техникалық заңнамалық бастамаларға дейін жететін неғұрлым пәрменді рөл атқаруға мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда, ТҮРКПА ұсынған үлгілік заңдар тек ұсыныс сипатына ие болғанымен, мүше елдердің ұқсас құқықтық инфрақұрылым қалыптастыруына жол ашып, ұлттық заңнамаларға жанама түрде ықпал ете алады. Осы ерекшелігімен ТҮРКПА саяси жақындықты техникалық үйлесімге ұластырған өтпелі алаң қызметін атқарып отыр.

ТҮРКПА-ның үлгілік заң жобаларын әзірлеу қызметі ТМД Парламентаралық Ассамблеясының (ТМД ПА) тәжірибесімен белгілі бір ұқсастықтарға ие. ТМД ПА да ТҮРКПА секілді көп жылдан бері үлгілік заңнамалар әзірлеумен айналысып келеді (Дурдуллар, 2017). Бұл заң үлгілерінің түрлі салаларда әрқилы тереңдік деңгейінде болуы мүше елдерде үйлестіру мен іске асыру мәселелеріне көбірек назар аударуды қажет ететінін көрсетеді. ТҮРКПА-ның үлгілік заңнама жұмыстары ТМД ПА-мен салыстырғанда жаңарақ болғанымен, ол қамтылу аясында — яғни мүше мемлекеттерде нақты қолдануға бейімделуін басымдық ете отырып — өзіндік ерекшелігін айқындайды.

Еуропарламент — парламентаралық құрылымдар арасында ұлттық деңгейден жоғары заң шығару құқығына ие бірден-бір мысал. Бұл орган Еуропалық Одақтың құқықтық базасын қалыптастыратын міндетті ережелерді бекітсе, ТҮРКПА мұндай міндеттеуші өкілеттіктерге ие емес (Дурдуллар, 2017). Алайда бұл айырмашылық ТҮРКПА-ның мүлде өзгеше институционалдық логикаға сүйене отырып жұмыс істейтінін көрсетеді. ТҮРКПА — түркі мемлекеттері арасында болашақта құрылуы ықтимал тығыз интеграциялық модельдерге инсти-

lamente platformlarla ilişkilerini sürdürerek hem bölgesel kimliğini pekiştirmekte hem de küresel görünürlüğünü artırmaktadır (Erdoğan, 2014). Bu eşgüdüm, TÜRKPA'nın öneri ve politikalarının yalnızca sembolik kalmamasını, aynı zamanda somut sonuçlar doğurmasını sağlamaktadır. Örneğin, Astana Bildirisi'nde TÜRKPA'nın Türk dünyası entegrasyonundaki rolünün açıkça desteklenmiş olması, devlet başkanlarının kuruma duyduğu güveni ve verdiği önemi göstermektedir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2023). Dahası, Kasım 2022'de Semerkand'da toplanan Türk Devletleri Teşkilatı Zirvesi'nde kabul edilen Türk Dünyası 2040 Vizyonu, demokratik yönetim hedefleri bağlamında TÜRKPA'nın çalışmalarına atıf yaparak kurumun stratejik önemini bir kez daha teyit etmiştir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2021).

TÜRKPA, bugüne kadar gerçekleştirdiği model kanun çalışmaları, genel kurul toplantıları, komisyon raporları, seçim gözlemleri, gençlik ve kadın parlementer platformları ve kültü-

туционалдық дайындық пен нормативтік үйлесімділік негізін қалайды. Ол қазіргі кезеңнің өзінде парламентаралық ынтымақтастықты нығайта отырып, ықтимал бірігу үдерістеріне заңдылық пен стратегиялық бағдар ұсынатын құрылым ретінде қызмет атқаруда.

ТҮРКПА-ны басқа құрылымдардан айқын ажырататын тағы бір маңызды қыры — оның күн тәртібін қалыптастырудағы белсенді рөлі. ТҮРКПА тек өзекті саяси мәселелерді талқылаумен шектелмей, сонымен қатар қоршаған ортаны қорғау, киберқылмыспен күрес, цифрлық активтер, мәдени мұраны сақтау сияқты техникалық әрі ұзақ мерзімді салаларда да өңірлік ынтымақтастыққа жол ашып келеді. Бұл тақырыптар, көбіне, атқарушы органдардың күн тәртібінде кейінгі орындарда тұрады. Алайда ТҮРКПА комиссияларының баяндамаларының арқасында аталған мәселелер Түркі мемлекеттері ұйымының қызметіне ендіріліп, екіжақты ынтымақтастықтың да іргетасына айналууда. Сонымен қатар әйел және жас депутаттар сияқты бұған дейін шешім қабылдау үдерісіне белсенді араласпаған топтарға кеңістік беруі — ТҮРКПА-ның тек институционалдық емес, сонымен қатар қоғамдық деңгейде де инклюзивті құрылым екенін дәлелдейді (ТҮРКПА, 2023).

Бұл айырмашылықтарды одан әрі мәнді ететін басты фактор — ТҮРКПА қызметінің көпқабатты институционалдық желі аясында жүзеге асырылуы. ТҮРКСОЙ, Түркі академиясы сияқты мәдени және Түркі мемлекеттері ұйымы секілді саяси халықаралық қауымдастықтармен ынтымақтастық аясында жұмыс істейтін ТҮРКПА, сонымен қатар Парламентаралық Одақ, Еуропадағы Қауіпсіздік және ынтымақтастық Ұйымының Парламенттік Ассамблеясы және Ислам ынтымақтастығы Ұйымына мүше елдердің Парламенттік Одағы секілді халықаралық парламентаралық платформалармен байланыс орната отырып, бір жағынан өңірлік болмысын бекемдесе, екінші жағынан жаһандық деңгейдегі көрінісін де күшейтіп келеді (Ердоған, 2014). Аталған үйлесімді жұмыс ТҮРКПА ұсынатын бастама мен саясаттардың тек символикалық деңгейде қалмай, нақты нәтижелерге ұласуына сеп болуда. Мысалы, Астана мәлімдемесінде

rel diplomasi faaliyetleriyle, yalnızca bir parlamentolar arası iş birliği teşkilatı değil; aynı zamanda Türk dünyasında kurumsal bütünleşmeye rehberlik eden ve geleceği şekillendirmeye aday önemli bir aktör haline gelmektedir.

Son olarak, TÜRKPA'nın bağlayıcılıktan yoksun yapısı, onun etki alanını sınırlamak yerine, çoğu zaman daha esnek, gönüllülüğe dayalı ve karşılıklı saygı temelli bir birlik modeli kurmasına olanak tanımaktadır. TÜRKPA'nın sunduğu örnek yasaların, seçim gözlem raporlarının ve tematik komisyon önerilerinin üye ülkelerce kısmen de olsa uygulanması, kurumun dolaylı ama gerçek etkisini ortaya koymaktadır. Bu durum, Türk dünyasında ortak bir hukuki, kültürel ve siyasi kimliğini oluşumuna katkıda bulunmakta ve bölgesel iş birliğinin meşruiyetini artırmaktadır. Bu yönüyle TÜRKPA, sadece bir parlamentolar arası diyalog platformu değil; aynı zamanda bir norm üreticisi, gündem belirleyici ve birlikteliğini kolaylaştırıcısı bir kurum olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça:

- Durdular, Ercan (2017). Türkçe Konuşan Ülkeler Parlamenter Meclisi (TurkPA): Parlamento diplomasisinin ötesinde. Alınan yer: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/815557#:~:text=In%20this%20section%2C%20regional%20parliament,It%20is%20important%20to%20see>. Erişim tarihi: 10.04.2025.
- Erdoğan, Hakan (2014). Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesinin (TÜRKPA) uluslararası hukuki kişiliği. Alınan yer: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1120961#:~:text=%E2%80%99Culuslara%02ras%C4%B1%20kurulu%C5%9F%E2%80%9D%20terimi%20ortaya%20C3%A7%C4%B1km%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1,aras%C4%B1nda%20ikili%20ili%C5%9Fkiler%20kurulmaya%20ba%C5%9Flan%02m%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>. Erişim tarihi: 10.04.2025.
- Özkan, Ahmet (2023). Parlamenter diplomasi ekseninde bölgesel bir bütünleşme hamlesi: TÜRKPA. Alınan yer: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3208331>. Erişim tarihi: 10.04.2025.
- Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (2023). Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu 10. toplantısı. Alınan yer: https://turkpa.org/files/leg%2010%20rep%20en_2.pdf#:~:text=Organization%20of%20Turkic%20States%2C%20TURKSOY%2C,organizations%20participated%20in%20the%20meeting. Erişim tarihi: 10.04.2025.
- Türk Devletleri Teşkilatı (2023). Türk Devletleri Teşkilatı 10. Zirvesi Astana Bildirisi. Alınan yer: <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-devletleri-teskilati-10-zirvesi-astana-bildirisi>. Erişim tarihi: 10.04.2025.

TÜRKPA-ның түркі әлеміндегі интеграциялық рөлінің айқын қолдау табуы мемлекет басшыларының бұл ұйымға деген сенімі мен маңыз беруінің айғағы (Түркі мемлекеттері ұйымы, 2023). Бұған қоса, 2022 жылғы қарашада Самарқанда өткен Түркі мемлекеттері ұйымының саммитінде қабылданған «Түркі әлемі – 2040» стратегиялық құжаты да демократиялық басқару мақсаттары тұрғысынан TÜRKPA қызметіне сілтеме жасай отырып, ұйымның стратегиялық маңызын тағы бір мәрте растады (Түркі мемлекеттері ұйымы, 2021).

TÜRKPA бүгінге дейін жүзеге асырған үлгілік заң жобалары, Бас Ассамблея отырыстары, комиссиялық есептер, сайлау байқаулары, жастар мен әйелдер депутаттары алаңдары және мәдени дипломатия шаралары арқылы тек парламентаралық ынтымақтастық ұйымы ғана емес, сонымен қатар түркі әлеміндегі институционалдық бірігуді бағыттайтын және болашақты айқындауға үміткер маңызды акторға айналып отыр.

Қорытындылай айтқанда, TÜRKPA-ның міндеттеуші сипатқа ие болмауы оның ықпал аясын шектеуден гөрі, керісінше, көп жағдайда икемді, еріктілікке негізделген және өзара құрметке сүйенетін бірігу моделін қалыптастыруына мүмкіндік береді. Ұйым ұсынған үлгілік заңдар, сайлау байқауына арналған есептер мен тақырыптық комиссиялардың ұсынымдары мүше мемлекеттер тарапынан ішінара болса да қабылданып, іске асырылуы — TÜRKPA-ның жанама, бірақ нақты ықпалын дәлелдейді. Бұл үдеріс түркі әлемінде ортақ құқықтық, мәдени және саяси болмыстың қалыптасуына үлес қосып, аймақтық ынтымақтастықтың заңдылығын күшейте түсуде. Осы сипаттарымен TÜRKPA — тек парламентаралық диалог алаңы ғана емес, сонымен қатар норма қалыптастырушы, күн тәртібін айқындаушы және ынтымақтастықты жеңілдетуші институт ретінде де алдыңғы қатарға шығады.

Дереккөз:

- Дурдуллар, Ержан (2017). Түрік тілдес елдер Парламент Мәжілісі (TÜRKPA): Парламенттік дипломатиядан тысқары. Сілтеме: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/815557#:~:text=In%20this%20section%2C%20regional%20parliament,It%20is%20important%20to%20see>. Қаралған уақыты: 10.04.2025.

Türk Devletleri Teşkilatı (2021). Türk Dünyası 2040 Vizyonu. Alınan yer: <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-dunyasi-2040-vizyonu>. Erişim tarihi: 10.04.2025.

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (2023). Ticaret misyonları hakkında model kanun hazırlık çalışması uzman grubu birinci toplantısı çevrimiçi olarak düzenlendi. Alınan yer: <https://turkpa.org/tr/news/781-the-first-meeting-of-the-experts-group-for-elaboration-of-model-law-on-trade-missions-was-held-in-an-online-format#:~:text=14%20Aral%C4%B1k%202023%20tarihinde%2C%20%E2%80%9CTicaret,Ekonomik%20%C4%B0%C5%9F-birli%C4%9Fi%20Komisyonu%20%C3%A7er%C3%A7evesinde%20haz%C4%B1rlanmaktadır%C4%B1r>. Erişim tarihi: 30.04.2025.

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (2025). TÜRKPA Hakkında. Alınan yer: <https://turkpa.org/about>. Erişim tarihi: 10.04.2025.

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (2025). TÜRKPA Daimi Komisyonlar. Alınan yer: <https://turkpa.org/>. Erişim tarihi: 10.04.2025.

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (2025). TÜRKPA Anma Toplantıları. Alınan yer: <https://turkpa.org/commemoration>. Erişim tarihi: 10.04.2025.

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (2025). TÜRKPA Komisyon Toplantıları. <https://turkpa.org/commission/3-commission-on-economic-cooperation>. Erişim tarihi: 10.04.2025.

Yüce, Mehmet (2024). TÜRKPA ve Türk Dünyasının Gelecek Vizyonu. Alınan yer: <https://www.setav.org/yorum/turkpa-ve-turk-dunyasinin-gelecek-vizyonu>. Erişim tarihi: 10.04.2025.

Ердоған, Хакан (2014). Түрік тілдес елдер Парламенттік Ассамблеясының (ТҮРКПА) халықаралық құқықтық мәртебесі. Сілтеме: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1120961#:~:text=%E2%80%9Cculuslara%02ras%C4%B1%20kurulu%C5%9F%E2%80%9D%20terimi%20ortaya%20%C3%A7%C4%B1km%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r,aras%C4%B1nda%20ikili%20ili%C5%9Fkiler%20kurulmaya%20ba%C5%9Flan%02m%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>. Қаралған уақыты: 10.04.2025.

Өзқан, Ахмет (2023). Парламенттік дипломатия аясындағы өңірлік бірігу бастамасы: ТҮРКПА. Сілтеме: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3208331>. Қаралған уақыты: 10.04.2025.

Түркі Мемлекеттері Парламенттік Ассамблеясы (2023). Құқықтық істер және халықаралық қатынастар жөніндегі комиссияның 10-отырысы. Сілтеме: https://turkpa.org/files/leg%2010%20rep%20en_2.pdf. Қаралған уақыты: 10.04.2025.

Түркі Мемлекеттері Ұйымы (2023). Түркі Мемлекеттері Ұйымының 10-шы Саммиті. Астана мәлімдемесі. Сілтеме: <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-devletleri-teskilati-10-zirvesi-astana-bildirisi>. Қаралған уақыты: 10.04.2025.

Түркі Мемлекеттері Ұйымы (2021). Түркі әлемі – 2040 стратегиялық көрінісі. Сілтеме: <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-dunyasi-2040-vizyonu>. Қаралған уақыты: 10.04.2025.

Түркі Мемлекеттері Парламенттік Ассамблеясы (2023). Сауда миссиялары туралы үлгілік заң дайындауға арналған сарапшылар тобының алғашқы отырысы онлайн форматта өтті. Сілтеме: <https://turkpa.org/tr/news/781-the-first-meeting-of-the-experts-group-for-elaboration-of-model-law-on-trade-missions-was-held-in-an-online-format>. Қаралған уақыты: 30.04.2025.

Түркі Мемлекеттері Парламенттік Ассамблеясы (2025). ТҮРКПА туралы. Сілтеме: <https://turkpa.org/about>. Қаралған уақыты: 10.04.2025.

Түркі Мемлекеттері Парламенттік Ассамблеясы (2025). ТҮРКПА-ның тұрақты комиссиялары. Сілтеме: <https://turkpa.org/>. Қаралған уақыты: 10.04.2025.

Түркі Мемлекеттері Парламенттік Ассамблеясы (2025). ТҮРКПА-ның еске алу жиындары. Сілтеме: <https://turkpa.org/commemoration>. Қаралған уақыты: 10.04.2025.

Түркі Мемлекеттері Парламенттік Ассамблеясы (2025). ТҮРКПА Комиссия отырыстары. Сілтеме: <https://turkpa.org/commission/3-commission-on-economic-cooperation>. Қаралған уақыты: 10.04.2025.

Юже, Мехмет (2024). ТҮРКПА және Түркі әлемінің болашақ көкжиегі. Сілтеме: <https://www.setav.org/yorum/turkpa-ve-turk-dunyasinin-gelecek-vizyonu>. Қаралған уақыты: 10.04.2025.

HISTORIC AGREEMENT ON KYRGYZ-TAJIK BORDERS

DR. ALBINA MURATBEKOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ИСТОРИЧЕСКОЕ СОГЛАШЕНИЕ О КИРГИЗСКО-ТАДЖИКСКОЙ ГРАНИЦЕ

The year 2025 was marked by a breakthrough development in Central Asia: on March 13, Kyrgyzstan and Tajikistan concluded a landmark border agreement. Later, on March 31, the presidents of Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan signed an agreement on the junction point of the three countries' state borders, ending decades of border tensions in the Fergana Valley.

These achievements have indicated a pivotal shift in regional interaction dynamics. The previously undefined borders in the Fergana Valley have been a persistent source of contention and tension. While Uzbekistan had, in principle, reached agreements on its borders in the valley, unresolved border delimitation between Kyrgyzstan and Tajikistan remained a major point of dispute. Specifically, the 1,006.84 km-long border between Kyrgyzstan and Tajikistan has been a subject of contention since their independence. In 2011, 519 km of the border were agreed upon, and over the past three years, an additional 486 km have been determined—but the remaining sections were unresolved [Fergana Agency, 2025]. Therefore, the latest developments in border delimitation represent one of the long-awaited and significant achievements in Central Asian politics.

**WHILE UZBEKISTAN
HAD, IN PRINCIPLE,
REACHED
AGREEMENTS
ON ITS BORDERS
IN THE VALLEY,
UNRESOLVED BORDER
DELIMITATION
BETWEEN
KYRGYZSTAN
AND TAJIKISTAN
REMAINED A MAJOR
POINT OF DISPUTE IN
THE REGION**

**ХОТЯ УЗБЕКИСТАН, В
ПРИНЦИПЕ, ДОСТИГ
СОГЛАШЕНИЙ О
СВОИХ ГРАНИЦАХ
В ДОЛИНЕ,
НЕРЕШЕННАЯ
ДЕЛИМИТАЦИЯ
ГРАНИЦЫ МЕЖДУ
КЫРГЫЗСТАНОМ И
ТАДЖИКИСТАНОМ
ОСТАВАЛАСЬ
ОСНОВНЫМ
ПРЕДМЕТОМ СПОРА**

2025 год начался с прорывным событием в Центральной Азии: 13 марта Кыргызстан и Таджикистан заключили важное соглашение о границе. Чуть позже, 31 марта, президенты Кыргызстана, Таджикистана и Узбекистана подписали соглашение о точке стыка государственных границ трех стран, положив конец десятилетиям пограничной напряженности в Ферганской долине.

Эти достижения свидетельствуют о фундаментальном сдвиге в динамике регионального взаимодействия. Ранее неопределенные границы в Ферганской долине были постоянным источником разногласий и напряженности. Хотя Узбекистан, в принципе, достиг соглашений о своих границах в долине, нерешенная делимитация границы между Кыргызстаном и Таджикистаном оставалась основным предметом спора. В частности, граница протяженностью 1006,84 км между Кыргызстаном и Таджикистаном была предметом разногласий с момента обретения ими независимости. В 2011 году было согласовано 519 км границы, а за последние три года было определено еще 486 км, но оставшиеся участки остались нерешенными [Агентство «Фергана», 2025]. Поэтому, последние

The Fergana Valley, one of the most densely populated and agriculturally productive areas of Central Asia, is divided among eastern Uzbekistan (approximately 60%), southern Kyrgyzstan (around 15%), and northern Tajikistan (about 25%). With about 15 million people, the valley accounts for approximately one-fifth of Central Asia's total population and is the most densely populated part of the region. Thanks to its fertile land, nourished by the Syr Darya River and a vast irrigation system, Fergana serves as the backbone of local economies through the production of fruits, vegetables, and other agricultural products [Mendikulova and Beshimov, 2024].

However, the undefined political borders, a legacy of the Soviet era, which left a complex mosaic of borders, enclaves, and exclaves, have caused tensions and disputes over land, water, and access up to the present. It was rooted in the so-called national-territorial delimitation process initiated by Soviet authorities in the 1920s to conceptually transform the once multiethnic Turkestan, Bukharan, and Khivan republics into mono-national Soviet

события в делимитации границы представляют собой одно из долгожданных и значительных достижений в политике Центральной Азии.

Ферганская долина, одна из самых густонаселенных и сельскохозяйственно продуктивных областей Центральной Азии, разделена между восточным Узбекистаном (примерно 60%), южным Кыргызстаном (около 15%) и северным Таджикистаном (около 25%). С населением около 15 миллионов человек долина составляет примерно одну пятую от общей численности населения Центральной Азии и является самой густонаселенной частью региона. Благодаря своим плодородным землям, питаемым рекой Сырдарья и обширной ирригационной системой, Фергана служит основой местной экономики за счет производства фруктов, овощей и другой сельскохозяйственной продукции [Мендикулова, Бешимов, 2024].

Однако неопределенные политические границы, наследие советской эпохи, оста-

republics [Reeves, 2021]. Since the first formal delimitation, which took place between 1924 and 1936, the resolution of border issues in the Fergana Valley has remained a persistent challenge. In particular, continuing disagreements over borders and the use of land and water prompted the convening of joint, so-called Parity Commissions in 1958, 1959, 1986, 1987, and 1989 [Beishembiev, 2013]. Those commissions aimed to define the borders based on several principles: nationality, actual land use at the time of demarcation, economic feasibility, and the prevention of excessive territorial stripping.

Despite these efforts, the collapse of the Soviet Union left the Fergana Valley with irregular borderlines and enclaves located within foreign territories. By the end of the Soviet era, there were four Uzbek enclaves within Kyrgyz territory—Sokh, Shakhimardan, Chon-Gara (Chon-Kara), and Tash-Tepa (Tash-Dobe)—as well as two Tajik enclaves: Vorukh and Kairagach (Western Kalacha). Within the territory of Uzbekistan, there was one Kyrgyz enclave (Barak) and one Tajik enclave (Sarvak or Sarvaksoy) [Alamanov, 2018].

After independence, borders became politically charged symbols, complicating water usage between upstream and downstream communities, politicizing access to pastures, grazing lands, roads, and waterways, and intensifying the securitization of everyday mobility [Reeves, 2021]. As a result, residents of the valley have faced recurring tensions over the past decades, driven by a combination of political, economic, security, and social challenges. Most skirmishes have involved ordinary residents and stemmed from disputes over shared access to water resources and pastureland.

While there were periods of relative calm, since 2019, the conflicts in the

**THE UNDEFINED
POLITICAL BORDERS,
A LEGACY OF THE
SOVIET ERA, WHICH
LEFT A COMPLEX
MOSAIC OF BORDERS,
ENCLAVES, AND
EXCLAVES, HAVE
CAUSED TENSIONS
AND DISPUTES OVER
LAND, WATER, AND
ACCESS UP TO THE
PRESENT**

**НЕОПРЕДЕЛЕННЫЕ
ПОЛИТИЧЕСКИЕ
ГРАНИЦЫ,
НАСЛЕДИЕ
СОВЕТСКОЙ ЭПОХИ,
ОСТАВИВШЕЙ ПОСЛЕ
СЕБЯ СЛОЖНУЮ
МОЗАИКУ ГРАНИЦ,
АНКЛАВОВ И
ЭКСКЛАВОВ,
СТАЛИ ПРИЧИНОЙ
НАПРЯЖЕННОСТИ
И СПОРОВ ИЗ-ЗА
ЗЕМЛИ, ВОДЫ И
ДОСТУПА ВПЛОТЬ
ДО НАСТОЯЩЕГО
ВРЕМЕНИ**

вившее сложную мозаику границ, анклавов и эксклавов, стали причиной напряженности и споров из-за земли, воды и доступа вплоть до настоящего времени. Вопрос коренится в так называемом процессе национально-территориального разграничения, инициированном советскими властями в 1920-х годах для концептуального преобразования некогда многоэтнических Туркестанской, Бухарской и Хивинской республик в мононациональные советские республики [Ривз, 2021]. С момента первой формальной делимитации, которая состоялась между 1924 и 1936 годами, разрешение пограничных вопросов в Ферганской долине оставалось постоянной проблемой. В частности, продолжающиеся разногласия по поводу границ и использования земли и воды побудили к созыву совместных, так называемых паритетных комиссий в 1958, 1959, 1986, 1987 и 1989 годах [Бейшембиев, 2013]. Целью этих комиссий было определение границ на основе нескольких принципов: национальность, фактическое использование земли на момент демаркации, экономическая целесообразность и недопущение чрезмерного территориального разграничения.

Несмотря на эти усилия, распад Советского Союза оставил Ферганскую долину с нерегулярными границами и анклавами, расположенными на чужих территориях. К концу советской эпохи на территории Киргизии было четыре узбекских анклава — Сох, Шахимардан, Чон-Гара (Чон-Кара) и Таш-Тепе (Таш-Добе), а также два таджикских анклава: Ворух и Кайрагач (Западная Калача). На территории Узбекистана был один киргизский анклав (Барак) и один таджикский анклав (Сарвак или Сарваксой) [Аламанов, 2018].

valley have become more frequent and severe. In particular, one of the bloodiest clashes occurred in the spring of 2021 along the Kyrgyz-Tajik border. It claimed 55 lives, left nearly 300 others injured to varying degrees, and resulted in the destruction of dozens of residential houses and other structures on both sides [Asia-Plus, 2021]. It further worsened during the conflict in September 2022, when around 100 people were killed and more than 150 residents were forced to flee their homes [Fergana Agency, 2025]. The escalation of border clashes led to significant difficulties for local people, resulting in the closure of border interactions, halting air and road connections, and even restricting border crossings. This directly impacted border trade, which is the primary source of livelihood for many there.

The settlement of disputed territories along the Kyrgyz-Tajik border was, therefore, essential for maintaining peace and stability in the valley. A major challenge to this process was the disagreement over which historical documents should serve as the basis for demarcation. The Kyrgyz Republic insisted on using documents from 1955–1959, while Tajikistan preferred maps from 1924–1927 [Azattyq, 2022].

После обретения независимости границы стали политически заряженными символами, усложняя водопользование между общинами, расположенными выше и ниже по течению, политизируя доступ к пастбищам, пастбищным угодьям, дорогам и водным путям и усиливая секьюритизацию повседневной мобильности [Ривз, 2021]. В результате жители долины в течение последних десятилетий сталкивались с повторяющейся напряженностью, вызванной сочетанием политических, экономических, связанных с безопасностью и социальных проблем. Большинство стычек были между обычными жителями и возникали из-за споров по поводу общего доступа к водным ресурсам и пастбищам.

Хотя были периоды относительного спокойствия, с 2019 года конфликты в долине стали более частыми и серьезными. В частности, одно из самых кровавых столкновений произошло весной 2021 года вдоль кыргызско-таджикской границы. Оно унесло 55 жизней, оставило около 300 раненых разной степени тяжести и привело к разрушению десятков жилых домов и других строений с обеих сторон [Asia-Plus, 2021]. Ситуация еще больше обострилась во время конфликта в сентябре 2022 года,

According to the former head of the State Border Service of the Kyrgyz Republic, General Tokon Mamytov, the border negotiations between Kyrgyzstan and Tajikistan can be divided into three periods. The first border settlement efforts from 2002 to 2010 clarified the Chon-Alai district's mountainous border. This period was marked by the absence of serious clashes, as the borders were being clarified. The second period (2012–2020), meanwhile, was more complicated, as the process of border clarification on the plains was met with conflicting interpretations from both sides. The third period, which began in 2020, proved to be even more challenging, marked not only by intensified border clashes but also by the use of heavy military equipment [Azattyq, 2022].

Recent progress on the border issue became possible when the governments agreed on two key principles: to make the documents and outcomes of negotiations public and to use both the 1991 maps and the current territorial realities of the countries as the basis for discussions [Azattyq Asia, 2025].

This approach ultimately led to the completion of the border delimitation in early December 2024. Following this, Kyrgyz President Sadyr Japarov and Tajik President Emomali Rahmon signed an agreement on the state border on March 13, 2025, during President Rahmon's state visit to Bishkek. The final step in resolving the border issue came on March 31, 2025, when the two presidents participated in the signing ceremony of the Protocol on the Exchange of Instruments of Ratification in Khujand.

The settlement of the Kyrgyzstan–Tajikistan border was also important because it enabled progress in reaching border agreements with Uzbekistan in the valley. As a result, another key milestone was achieved

**THE DECADES-LONG
BORDER DISPUTES IN
THE FERGANA VALLEY,
CAUSED BY A LACK
OF CONSENSUS OVER
BORDER DEFINITIONS,
HAVE FINALLY BEEN
RESOLVED**

**ДЕСЯТИЛЕТНИЕ
ПОГРАНИЧНЫЕ
СПОРЫ В
ФЕРГАНСКОЙ
ДОЛИНЕ,
ВЫЗВАННЫЕ
ОТСУТСТВИЕМ
КОНСЕНСУСА ПО
ОПРЕДЕЛЕНИЮ
ГРАНИЦ, НАКОНЕЦ-
ТО РАЗРЕШЕНЫ**

когда погибло около 100 человек, а более 150 жителей были вынуждены покинуть свои дома [Агентство «Фергана», 2025]. Эскалация приграничных столкновений привела к значительным трудностям для местного населения. Это привело к закрытию приграничного взаимодействия, остановке воздушного и дорожного сообщения и даже ограничению пересечения границы. Также напрямую повлияло на приграничную торговлю, которая является основным источником средств к существованию для многих.

Таким образом, урегулирование спорных территорий вдоль кыргызско-таджикской границы имело важное значение для поддержания мира и стабильности в долине. Главной проблемой процесса были разногласия по поводу того, какие исторические документы должны служить основой для демаркации. Кыргызская Республика настаивала на использовании документов 1955–1959 годов, тогда как Таджикистан предпочитал карты 1924–1927 годов [Азаттык, 2022].

По словам бывшего главы Государственной пограничной службы КР генерала Токона Мамытова, переговоры о границе между Кыргызстаном и Таджикистаном можно разделить на три периода. Первые усилия по урегулированию границы с 2002 по 2010 год прояснили горную границу Чон-Алайского района. Этот период был отмечен отсутствием серьезных столкновений, поскольку границы уточнялись. Второй период (2012–2020 гг.) был более сложным, поскольку процесс уточнения границы на равнине встретил противоречивые интерпретации с обеих сторон. Третий период, начавшийся в 2020 году, оказался еще более сложным, ознаменовавшимся не только усилением пограничных столкнове-

on March 31, 2025 - the presidents of Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan concluded an agreement on the junction point of the three countries' state borders.

In terms of border division, the Chairman of the State Committee for National Security of Kyrgyzstan, Kamchybek Tashiev, presented the details of the settlement during a session of the Jogorku Kenesh on February 27, 2025. According to Tashiev, the land exchange between Kyrgyzstan and Tajikistan was conducted on an equal basis, with each side receiving 190 hectares. Specifically, Kyrgyzstan received 155 hectares in the Kairagach area and 35 hectares within the Kairagach enclave. In return, Tajikistan received 190 hectares, including areas in Saada, Razzakov, Selkan, Maity, Proletarsk, Ak-Aryk, and Ulak-Zhay, along with the Dostuk market and the Khujand-Kanibadam/Arka highway [Fergana Agency, 2025].

In more detail, the most difficult area—the Vorukh enclave (Tajik)—was reduced from 19 thousand to 14.5 thousand hectares. The Kyrgyz side transferred 1,000 hectares around Vorukh to Dushanbe, receiving in return 1,000 hectares of Karagansay in the Chon-Alai district. In Batken and Isfara districts, the village

ний, но и применением тяжелой военной техники [Азаттык, 2022].

Недавний прогресс в пограничном вопросе стал возможен, когда правительства двух стран договорились о двух ключевых принципах: сделать документы и результаты переговоров публичными и использовать как карты 1991 года, так и нынешние территориальные реалии стран в качестве основы для обсуждений [Азаттык Азия, 2025].

Такой подход в конечном итоге привел к завершению делимитации границы в начале декабря 2024 года. После этого президент Кыргызстана Садыр Жапаров и президент Таджикистана Эмомали Рахмон подписали соглашение о государственной границе 13 марта 2025 года во время государственного визита президента Рахмона в Бишкек. Окончательный шаг в решении пограничного вопроса наступил 31 марта 2025 года, когда два президента приняли участие в церемонии подписания Протокола об обмене ратификационными грамотами в Худжанде.

Урегулирование кыргызско-таджикской границы имело также важное значение, поскольку позволило продвинуться в достижении пограничных соглашений с Узбекистаном в долине. В результате 31 марта 2025 года была достигнута еще одна важная веха — президенты Кыргызстана, Таджикистана и Узбекистана заключили соглашение о точке стыка государственных границ трех стран.

Что касается разграничения границ, то председатель Государственного комитета национальной безопасности Кыргызстана Камчыбек Ташиев представил детали урегулирования на сессии Жогорку Кенеша 27 февраля 2025 года. По словам Ташиева, обмен землями между Кыргызстаном и Таджикистаном был осуществлен на равноправной основе, каждая сторона получила по 190 гектаров. В частности, Кыргызстан получил 155 гектаров в районе Кайрагача и 35 гектаров в анклав Кайрагач. Взамен Таджикистан получил 190 гектаров, включая территории в Сааде, Раззакове, Селькане, Майты, Пролетарске, Ак-Арыке и

of Dostuk was fully transferred to Tajikistan, as it held no strategic importance for Kyrgyzstan. In return, Kyrgyzstan received 91 hectares elsewhere, along with 30 hectares in the Lakkona area, where the residents of Dostuk are expected to be resettled. In the Golovnoy area, Kyrgyzstan received 150 hectares in Katta-Tuz in exchange for half of the disputed territory in Golovnoy. The Katta-Tuz area itself was divided evenly, 300 hectares for each side [Fergana Agency, 2025].

The water intake facility at Golovnoy was also split equally, with each country receiving 1.5 hatches. Furthermore, both governments agreed to allow free and mutual access to water management activities, regardless of whether the infrastructure lies in the other's territory. Besides, to improve connectivity, both sides agreed to construct new roads along the Dacha-Kapchygai-Khojaluu-Vorukh and Min-Oruk-Samarkandek-Ariona-Shuriston routes, in addition to the existing Tort-Kocho Road. These roads are given neutral status, allowing residents of border villages to travel along them without formally crossing international borders [Fergana Agency, 2025].

Achieving these agreements required substantial coordination. Since the start of renewed negotiations in December 2022, the parties signed 45 protocols, convened 86 topographic groups, and established 25 legal working groups [Fergana Agency, 2025].

Meanwhile, Uzbekistan reevaluated and intensified its efforts on border delimitation following the inauguration of President Shavkat Mirziyoyev in 2016. Uzbekistan successfully finalized its shared borders with Kyrgyzstan in 2022 and advanced the border delimitation process with Tajikistan in 2018 [Gazeta.uz, 2022; CABAR.asia, 2021]. Hence, Uzbekistan was anticipating the resolution

CENTRAL ASIAN LEADERS HAVE MANAGED A CRITICAL REGIONAL ISSUE— AN ESSENTIAL STEP TOWARD ENSURING PEACE AND STABILITY IN THE REGION

ЛИДЕРЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ СПРАВИЛИСЬ С ВАЖНЕЙШЕЙ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПРОБЛЕМОЙ — ВАЖНЫМ ШАГОМ НА ПУТИ К ОБЕСПЕЧЕНИЮ МИРА И СТАБИЛЬНОСТИ В РЕГИОНЕ

Улак-Жае, а также рынок «Достук» и трассу Худжанд–Канибадам/Арка [Агентство «Фергана», 2025].

Если говорить более подробно, то самая сложная территория — анклав Ворух (таджикский) — была сокращена с 19 тыс. до 14,5 тыс. гектаров. Кыргызская сторона передала Душанбе 1000 гектаров вокруг Воруха, получив взамен 1000 гектаров Карагансая в Чон-Алайском районе. В Баткенском и Исфаринском районах село Достук было полностью передано Таджикистану, так как не имело стратегического значения для Кыргызстана. Взамен Кыргызстан получил 91 гектар в других местах, а также 30 гектаров в районе Лаккона, куда, как ожидается, будут переселены жители Достука. В районе Головной Кыргызстан получил 150 гектаров в Катта-Тузе в обмен на половину спорной территории в Головном. Сам район Катта-Туз был разделен поровну — по 300 гектаров каждой стороне [Агентство «Фергана», 2025].

Водозабор в Головном также был разделен поровну, и каждая страна получила по 1,5 люка. Кроме того, оба правительства согласились разрешить свободный и взаимный доступ для водохозяйственной деятельности, независимо от того, находится ли инфраструктура на территории другой стороны. Кроме того, для улучшения связи обе стороны согласились построить новые дороги по маршрутам Дача-Капчыгай-Ходжалуу-Ворух и Мин-Орук-Самаркандек-Ариона-Шуристон в дополнение к существующей дороге Торт-Кочо. Этим дорогам предоставлен нейтральный статус, что позволяет жителям приграничных сел передвигаться по ним без формального пересечения международных границ [Агентство «Фергана», 2025].

Достижение этих соглашений потребовало существенной коор-

of the Kyrgyz-Tajik borders to finalize its border settlement.

The decades-long border disputes in the Fergana Valley, caused by a lack of consensus over border definitions, have finally been resolved. At the grassroots level, defined borders provide reassurance to local communities by eliminating uncertainty and reducing the risks of conflict and violence related to shared resources and infrastructure. It also ensures the free movement of people and cross-border trade and contributes to reinforcing the social and cultural cohesion of citizens. At the regional level, the formalized status of the Fergana Valley opens up significant opportunities for strengthening regional partnerships. By developing new road and air connections and facilitating the movement of people and goods, all regional partners have greater potential to deepen intraregional ties.

Central Asian leaders have managed a critical regional issue—an essential step toward ensuring peace and stability in the region. While the demarcation of borderlines remains a challenge for now, the positive political aspirations of the leaders offer hope that this process will be settled soon. The defined borders of the Fergana Valley are anticipated to promote the advancement and coherence of Central Asian ties.

динации. С начала возобновленных переговоров в декабре 2022 года стороны подписали 45 протоколов, создали 86 топографических групп и создали 25 юридических рабочих групп [Агентство «Фергана», 2025].

Между тем, Узбекистан пересмотрел и активизировал свои усилия по делимитации границы после инаугурации президента Шавката Мирзиёева в 2016 году. Узбекистан успешно завершил свои общие границы с Кыргызстаном в 2022 году и продвинулся в процессе делимитации границы с Таджикистаном в 2018 году [Gazeta.uz, 2022; CABAR.asia, 2021]. Таким образом, Узбекистан ожидал разрешения кыргызско-таджикских границ, чтобы завершить урегулирование своего пограничного вопроса.

Десятилетние пограничные споры в Ферганской долине, вызванные отсутствием консенсуса по определению границ, наконец-то разрешены. На низовом уровне определенные границы обеспечивают стабильность местным сообществам, устраняя неопределенность и снижая риски конфликтов и насилия, связанных с общими ресурсами и инфраструктурой. Это также обеспечивает свободное перемещение людей и трансграничную торговлю и способствует укреплению социальной и культурной сплоченности граждан. На региональном уровне формализованный статус Ферганской долины открывает возможности для укрепления регионального партнерства. Развивая новые дорожные и воздушные сообщения и облегчая перемещение людей и товаров, все региональные партнеры имеют большой потенциал для углубления внутрорегиональных связей.

Лидеры Центральной Азии справились с важнейшей региональной проблемой — важным шагом на пути к обеспечению мира и стабильности в регионе. Хотя демаркация границ пока остается сложной задачей, позитивные политические устремления лидеров вселяют надежду, что этот процесс будет урегулирован в ближайшее время. Ожидается, что определенные границы Ферганской долины будут способствовать развитию и согласованности связей в Центральной Азии.

References:

- Alamanov, Salamat (2018). Enclaves in Central Asia: History of the Issue and Contemporary Problems. *Post-Soviet Studies*, vol.1, № 5, 2018, pp. 451–458.
- Asia-Plus (2021). More than half a year has passed since the tragedy in Vorukh. What has changed? Retrieved from <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/politics/20211202/bolshe-polugoda-proshlo-s-tragedii-v-voruhe-cto-izmenilos>. Accessed on 08.04.2025.
- Azattyq (2022). Kyrgyz-Tajik border: a chronology of conflicts. Retrieved from <https://rus.azattyk.org/a/32063424.html>. Accessed on 08.04.2025.
- Azattyq Asia (2025). Kyrgyz-Tajik border: how land plots, roads and other objects were divided. Retrieved from <https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzsko-tadzhikskaya-granitsa-kak-podelili-uchastki-dorogi-i-dругие-obekty/33330138.html>. Accessed on 08.04.2025.
- Beishembiev E. J. (2013). Issues of delimitation and demarcation of the state border between Kyrgyzstan and Tajikistan (1920–2013). *Bulletin of the Kyrgyz State Law Academy*, № 2, 2013, pp. 7–10.
- CABAR.asia (2021). How are negotiations on the border between Tajikistan and Uzbekistan being conducted? Retrieved from <https://cabar.asia/en/?p=46356>. Accessed on 08.04.2025.
- Fergana Agency (2025). Tashiev listed the disputed territories that Kyrgyzstan and Tajikistan exchanged. Retrieved from <https://fergana.agency/news/136808/>. Accessed on 04.04.2025.
- Gazeta.uz (2022). Deputies adopted laws on the border with Kyrgyzstan. What lands Uzbekistan gives up and receives. Retrieved from <https://www.gazeta.uz/ru/2022/11/14/borders/>. Accessed on 08.04.2025.
- Mendikulova, Fatima and Beshimov, Baktybek (2024). Territorial disputes in Ferghana Valley. In: Gray, K.W. (eds) *Global Encyclopedia of Territorial Rights*. Springer, Cham.
- Reeves, Madeleine (2021). Unsettled space. Unfinished histories of border delimitation in the Ferghana Valley. In *Routledge Handbook of Contemporary Central Asia*. Routledge.

Источники:

- Агентство «Фергана» (2025). Ташиев перечислил спорные территории, которыми обменялись Кыргызстан и Таджикистан. Доступно по адресу: <https://fergana.agency/news/136808/>. Дата обращения: 04.04.2025.
- Аламанов, Саламат (2018). Анклавы в Центральной Азии: история вопроса и современные проблемы. *Постсоветские исследования*, №1(5), 2018, pp. 451–458.
- Asia-Plus (2021). Больше полугода прошло с трагедии в Ворухе. Что изменилось? Доступно по адресу: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/politics/20211202/bolshe-polugoda-proshlo-s-tragedii-v-voruhe-cto-izmenilos>. Дата обращения: 08.04.2025.
- Азаттык (2022). Кыргызско-таджикская граница: хронология конфликтов. Доступно по адресу: <https://rus.azattyk.org/a/32063424.html>. Дата обращения: 08.04.2025.
- Азаттык Азия (2025). Кыргызско-таджикская граница: как поделили участки, дороги и другие объекты. Доступно по адресу: <https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzsko-tadzhikskaya-granitsa-kak-podelili-uchastki-dorogi-i-dругие-obekty/33330138.html>. Дата обращения: 08.04.2025.
- Бейшембиев Э. Ж. (2013). Вопросы делимитации и демаркации государственной границы между Кыргызстаном и Таджикистаном (1920–2013 гг.) // *Вестник Киргизской государственной юридической академии*, № 2, 2013, С. 7–10.
- CABAR.asia (2021). Как происходят переговоры по границе между Таджикистаном и Узбекистаном? Доступно по адресу: <https://cabar.asia/en/?p=46356>. Дата обращения: 08.04.2025.
- Gazeta.uz (2022). Депутаты приняли законы по границе с Кыргызстаном. Какие земли Узбекистан отдаёт и получает. Доступно по адресу: <https://www.gazeta.uz/ru/2022/11/14/borders/>. Дата обращения: 08.04.2025.
- Мендикулова, Фатима и Бешимов, Бактыбек (2024). Территориальные споры в Ферганской долине. В: Грей, К. В. (ред.) *Всемирная энциклопедия территориальных прав*. Springer, Cham.
- Ривз, Мадлен (2021). Неурегулированное пространство. Незаконченные истории делимитации границ в Ферганской долине. В *Справочнике Рутледж по современной Центральной Азии*. Routledge.

HİNT-PASİFİK'TE JEOPOLİTİK TARTIŞMALARIN YENİ ODAK NOKTASI: BATI FİLİPİN DENİZİ

OMIRBEK HANAYI

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACISI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ,
АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

ҮНДІ-ТЫНЫҚ
МҰХИТЫНДАҒЫ ГЕОСАЯСИ
ТАРТЫСТЫҢ ЖАҢА ОШАҒЫ:
БАТЫС ФИЛИППИН ТЕҢІЗІ

14 Nisan 2025 tarihinde ABD'li teknoloji devi Google haritalama hizmeti platformlarında tartışmalı Güney Çin Denizi'nin bir kısmını, yani Filipinler'in batısındaki deniz bölgesini Batı Filipin Denizi olarak etiketlemeye başladı. Daha önce sadece özel olarak arandığında görülebilen Batı Filipin Denizi terminolojisinin şimdi doğrudan görünümleri hale getirilmesi uluslararası alanda dikkat çekmektedir. Batı Filipin Denizi'nin Google Haritalar'a dahil edilmesini memnuniyetle karşılayan Filipinler, durumu "ülkenin egemenlik haklarının uluslararası alanda tanınmasını teyidi" olarak nitelendirdi [Nepomuceno, 2025]. Çin ise, "Güney Çin Denizi'nin uluslararası toplum tarafından uzun zamandır kullanılan, tanınan ve kabul edilen bir coğrafi isim olduğunu" belirtmektedir [Çin Dışişleri Bakanlığı, 2025]. Söz konusu deniz sularına ilişkin Çin ve Filipinler arasında süregelen egemenlik tartışmalarının daha belirgin hale geldiği bir dönemde Google haritalarında Batı Filipin Denizi'nin doğrudan işaretleme, yalnızca bir coğrafi etiketleme meselesi değil, aynı zamanda jeopolitik bir mesele olarak değerlendirilebilir.

Aslında, ilk olarak 1961'de Japon bilim adamı T. Sato tarafından kullanılan Batı Filipin Denizi kavramı [Sato, 1961], günümüzde Hint-Pa-

**BATI FİLİPİN
DENİZİ'NİN GOOGLE
HARİTALAR'A
DAHİL EDİLMESİNİ
MEMNUNİYETLE
KARŞILAYAN
FİLİPİNLER, DURUMU
"ÜLKENİN EGEMENLİK
HAKLARININ
ULUSLARARASI
ALANDA
TANINMASININ
TEYİDİ" OLARAK
NİTELENDİRDİ**

**БАТЫС ФИЛИППИН
ТЕҢІЗІНІҢ GOOGLE
КАРТАСЫНА
ЕНГІЗІЛУІН
ҚУАНЫШПЕН
ҚАБЫЛДАҒАН
ФИЛИППИН БҰНЫ
«ЕЛДІҢ ЕГЕМЕНДІК
ҚҰҚЫҚТАРЫНЫҢ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ДЕҢГЕЙДЕ
МОЙЫНДАЛУЫНЫҢ
ДӘЛЕЛІ» РЕТІНДЕ
БАҒАЛАДЫ**

2025 жылы 14 сәуірде АҚШ-тың технология алыбы Google өзінің картографиялық қызметтер платформаларында даулы Оңтүстік Қытай теңізінің бір бөлігін, яғни Филиппиннің батысындағы теңіз аймағын Батыс Филиппин теңізі ретінде белгілей бастады. Бұрын тек арнайы іздеу кезінде ғана көрінетін «Батыс Филиппин теңізі» терминінің енді тікелей көрінуі әлемнің назар аударды. Батыс Филиппин теңізінің Google картасына енгізілуін қуанышпен қабылдаған Филиппин бұны «елдің егемендік құқықтарының халықаралық деңгейде мойындалуының дәлелі» ретінде бағалады [Непомуцено, 2025]. Ал, Қытай жағы «Оңтүстік Қытай теңізі – халықаралық қоғам тарапынан ұзақ уақыт бойы қолданылып келе жатқан, мойындалған географиялық атау» екенін мәлімдеді [Қытай СІМ, 2025]. Аталған теңіз аймағындағы Қытай мен Филиппин арасында ұзақтан бері жалғасып келе жатқан егемендік дауларының шиеленіскен кезеңінде Google карталарында Батыс Филиппин теңізінің тікелей белгіленуін тек географиялық атау мәселесі ғана емес, сонымен бірге геосаяси мәселе ретінде де қарастыруға болады.

Әсілінде, алғаш рет 1961 жылы жапондық ғалым Т. Сато тарапынан

sifik geopolitiğinde simbolik önemi yüksek bir kavram olarak uluslararası literatürde yer almaktadır. Nitekim Filipinler, Güney Çin Denizi'ndeki egemenlik iddialarını vurgulamak amacıyla Batı Filipin Denizi kavramını benimsemektedir. Bu terminolojik hamle, Çin'in Batı Filipin Denizi dahil olmak üzere tüm Güney Çin Denizi üzerindeki hak iddiasına karşı politik bir duruş olarak görülmektedir. Çeşitli tarihi referanslara dayanan her iki ülke Batı Filipin Denizi'ni kendi topraklarının bir parçası olarak görmektedir. Dolayısıyla, son yıllarda Çin ve Filipinler arasında sık sık ortaya çıkan gerginliklere neden olan Batı Filipin Denizi, üstelik Hint-Pasifik bölgesindeki en önemli egemenlik tartışmalarının biri haline gelmektedir.

Öncelikle Filipinler açısından değerlendirildiğinde, Batı Filipin Denizi, yalnızca bir deniz parçası değil, aynı zamanda ulusal egemenliğin, güvenliğin ve ekonomik kalkınmanın somutlaştığı stratejik bir alandır. Bu doğrultuda Filipinler, Batı Filipin Denizi üzerindeki

қолданылған «Батыс Филиппин теңізі» ұғымы [Сато, 1961] қазіргі таңда әлемдік дереккөздерде Үнді-Тынық мұхиты аймағының геосаяси кеңістігінде символикалық маңызы жоғары атауға айналды. Нақтылап айтқанда, Филиппин Оңтүстік Қытай теңізіндегі өз егемендік талаптарын айқындау мақсатында «Батыс Филиппин теңізі» атауын белсенді түрде қолданып келеді. Филиппиннің бұл терминологиялық қадамы Қытайдың Батыс Филиппин теңізін қамтыған жалпы Оңтүстік Қытай теңізі бойынша егемендік талабына қарсы бағытталған саяси ұстанымы еді. Қытай да, Филиппин де әртүрлі тарихи деректерге сүйене отырып, Батыс Филиппин теңізін өз ұлттық территориясының бір бөлігі ретінде қарастырады. Сондықтан соңғы жылдары Қытай мен Филиппин арасында жиілеген шиеленістерге себеп болған Батыс Филиппин теңізі – Үнді-Тынық мұхиты аймағындағы ең үлкен егемендік даулардың біріне айналып отыр.

егеменлік iddialarını ve deniz yetki alanlarını yıllар ішінде hem hukuki hem de fiili adımlарла pekiştirmeye çalışmaktadır. Örneğін, Haziran 1978'de Manila, Batı Filipin Denizi dahil olmak üzere ülke kıyısından 200 mile kadar uzanan deniz alanını kendi münhasır ekonomik bölgesi olarak ilan etti [Filipinler Senatosu, 1978]. Dahası Temmuz 2009'da Filipinler Hükümeti, No. 9522 sayılı Temel Hatlar Yasası ile Batı Filipin Denizi'ni içeren münhasır ekonomik bölge sınırlarını ulusal hukuka bağladı [Filipinler Senatosu, 2009]. Ayrıca, 2011'den itibaren Batı Filipin Denizi ismini kullanmaya başlayan Manila yönetimi, Eylül 2012'de Resmî Gazete'de yayımlanan bir idari emirle bu kavramı resmî-

Ең алдымен, Филиппин тұрғысынан айтар болсақ, Батыс Филиппин теңізі тек қана бір су айдыны емес, сонымен бірге ұлттық егемендіктің, қауіпсіздіктің және экономикалық дамудың нақты көрініс тапқан стратегиялық аймағы болып отыр. Осы бағытта Филиппин билігі Батыс Филиппин теңізіндегі өз егемендік талаптары мен теңіздегі заңды құқықтарын жылдар бойы әрі құқықтық тұрғыдан, әрі нақты іс-әрекеттер арқылы нығайтуға күш салды. Мысалы, 1978 жылы маусымда ресми Манила Батыс Филиппин теңізін қоса алғанда, өз жағалауынан 200 теңіз миліне дейінгі теңіз аймағын ұлттық айрықша экономикалық аймақ ретінде жа-

leştirdi [Filipinler Hükümeti, 2012]. Fakat, 2012'de Çin ile yaşanan Scarborough Sığılığı (Bajo de Masinloc) krizi, Manila'nın stratejisinde dönüm noktası oldu. Çin, Filipinler'in karasularına sadece 124 deniz mili mesafedeki bu stratejik sığılığı 2012'de iki ay süren bir deniz standoff'u sonrası fiilen ele geçirerek kontrol altında tutmaya başladı [IAG, 2013]. Bu olay, Filipinler'in egemenlik haklarını korumak için çok taraflı ve hukuki yollara başvurmasını tetikledi ve Ocak 2013'te Manila yönetimi anlaşmazlığı 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) kapsamında Lahey'deki Daimi Tahkim Mahkemesi'ne taşıdı. 2013'te başlayan bu Filipinler-Çin Tahkim Davası, Temmuz 2016'da Filipinler lehine sonuçlandı ve Çin'in Güney Çin Denizi üzerindeki tarihî hak iddialarının uluslararası hukuk nezdinde geçersiz olduğu hükme bağlandı. Mahkeme, Çin'in Scarborough Sığılığı'nı ablukaya alarak Filipin balıkçılarının geleneksel avlanma haklarını ihlâl ettiğini, ayrıca Filipinler'in münhasır ekonomik bölgesinde bulunan Reed Bank gibi alanlardaki petrol ve gaz arama faaliyetlerine müdahale ederek Filipinler'in egemen haklarını çiğnediğini de belirtti. Lakin Çin, bu bağlayıcı tahkim kararını tanımayı reddetti [Reuters, 2016].

Çin açısından bakıldığında ise, Batı Filipin Denizi'ni kapsayan Güney Çin Denizi, stratejik ve ekonomik açıdan vazgeçilmez önemdedir. Oysa, bölgenin deniz tabanı, tahminlere göre 11 milyar varil petrol ve 190 trilyon fit küp doğalgaz rezervine ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca her yıl yaklaşık 5 trilyon dolarlık deniz ticareti bu denizden geçerek Çin ve Doğu Asya ekonomileri için kritik öneme sahip deniz ulaştırma hatlarını oluşturmaktadır [CFR, 2024]. Bu nedenle Pekin, deniz alanı kontrolünü hem enerji kaynaklarına erişim hem de deniz ulaştırmasının güvenliği (veya gerektiğinde engellenebilmesi) açısından bir ulusal çıkar meselesi olarak gör-

**ÇİN, FİLİPİNLER'İN
KARASULARINA
SADECE 124 DENİZ
MİLİ MESAFEDEKİ BU
STRATEJİK SİĞLIĞI
2012'DE İKİ AY
SÜREN BİR DENİZ
STANDOFF'U SONRASI
FİİLEN ELE GEÇİREREK
KONTROL ALTINDA
TUTMAYA BAŞLADI**

**ҚЫТАЙ 2012
ЖЫЛЫ ЕКІ АЙҒА
СОЗЫЛҒАН ТЕҢІЗДЕГІ
ШИЕЛЕНІСТЕН
КЕЙІН ФИЛИППИН
ЖАҒАЛАУЫНАН
НЕБӘРІ 124 ТЕҢІЗ
МИЛИ ҚАШЫҚТЫҚТА
ОРНАЛАСҚАН ОСЫ
СТРАТЕГИЯЛЫҚ
СУЛЫ АЙМАҚТЫ
ІС ЖҮЗІНДЕ
БАҚЫЛАУҒА АЛҒАН
БОЛАТЫН**

риялады [Филиппин Сенаты, 1978]. Бұдан бөлек, 2009 жылғы шілдеде Филиппин үкіметі №9522 Заңы арқылы Батыс Филиппин теңізін қамтитын айрықша экономикалық аймақ шекараларын ұлттық заңмен бекітті [Филиппин Сенаты, 2009]. Сонымен қатар, 2011 жылдан бастап ресми Манила Батыс Филиппин теңізі атауын ресми қолдана бастады және 2012 жылғы қыркүйекте Ресми газетте жарияланған әкімшілік бұйрықпен бұл терминді заңды түрде бекітті [Филиппин Үкіметі, 2012]. Алайда 2012 жылы Қытаймен арада болған «Скарборо Шоал» оқиғасы Маниланың стратегиясындағы маңызды бетбұрыс түйіні болды. Қытай 2012 жылы екі айға созылған теңіздегі шиеленістен кейін Филиппин жағалауынан небәрі 124 теңіз милі қашықтықта орналасқан осы стратегиялық сулы аймақты іс жүзінде бақылауға алған болатын [IAG, 2013]. Бұл оқиға Филиппиннің өз егемендік құқықтарын қорғау мақсатында көпжақты және құқықтық жолдарға жүгінуіне түрткі болып, 2013 жылдың қаңтарында Манила үкіметі даулы мәселе бойынша Біріккен ұлттар ұйымының 1982 жылғы Теңіз құқығы жөніндегі конвенциясы (UNCLOS) аясында Гаагадағы Тұрақты төрелік сотына арызданды. Осылайша Филиппин мен Қытай арасында 2013 жылы басталған сот ісі 2016 жылы шілдеде Филиппиннің пайдасына шешіліп, Қытайдың Оңтүстік Қытай теңізіне қатысты тарихи егемендік талаптарының халықаралық құқық шеңберінде жарамсыз екендігі туралы шешім шығарылды. Халықаралық сот Қытайдың Скарборо маржан аралы аймағын аннекси-ялап алуы филиппиндік балықшылардың дәстүрлі аулау құқықтарын бұзғанын, сондай-ақ, Филиппиннің айрықша экономикалық аймағында орналасқан Рид маржан аралы тәрізді аймақтарда мұнай мен газ барлау жұмыстарына кесе көлденең болуы Маниланың егемендік

mektedir. 1980'lerden itibaren Güney Çin Denizi'ndeki jeopolitik konumunu adım adım güçlendiren Çin, giderek bölgedeki ada ve resifler üzerindeki kontrolünü artırmaktadır. Başlangıçta bölgede küçük yapılar inşa etmekle yetinen Çin, özellikle 2013-2015 arasında görülmemiş bir hızla yapay ada inşa faaliyetleri yürütmüştür. Uydu görüntüleri, Pekin'in mercan resiflerini genişleterek adacıklara dönüştürdüğünü ve bunların üzerine limanlar, 3 km uzunluğunda askerî pistler, radar istasyonları, sığınaklar ve diğer tesisler kurduğunu ortaya koymaktadır. Hatta halihazırda Çin'in bölgedeki ada ve adacıklardaki askeri varlıklarının bir kısmı ileri füze sistemleri, savaş uçakları ve gözetleme radarlarıyla donatılmıştır [CFR, 2024]. Örneğin, Filipinler'e ait Thitu Adası'nın sadece 26 deniz mili açığında yer alan Mischief Resifi üzerindeki Çin üssünde karadan havaya füze bataryaları (HQ-9B gibi) ve gemi savar füzeler (YJ-12B gibi) konuşlandırıldığı, ayrıca hangarlarda jet uçaklarının tutulabileceği bilinmektedir [Grossman, 2020]. Bu askerî tahkimatlarıyla Batı Filipin Denizi'nde sürekli bir güç projeksiyon kabiliyeti sağlamakta olan Çin, ihtilaflı bölgelerde diğer ülkelerin fiilî adımlarını caydırmayı da hedeflemektedir. Pekin yönetimi ayrıca devriye gemileri, sahil güvenlik filoları ve sivil görünümlü deniz milisi (maritime militia) unsurlarıyla bölgedeki varlığını pekiştirmekte ve bu unsurlar zaman zaman komşu ülkelerin balıkçılarını taciz etmekte veya onların egemenlik alanlarına girişimlerini engellemektedir [The Guardian, 2024].

Nitekim 2023 yılı içinde Çin Sahil Güvenliği'nin, Scarborough civarında avlanan Filipin teknelerine karşı yüksek basınçlı su topu kullanması ve Filipin gemilerinin rotasını kesmesi uluslararası basına yansımış; gerginliği tırmandıran bu tür olaylar Manila'nın sert diplomatik protestolarına yol açtı [The Guardian, 2024]. Dolayısıyla Ağustos 2023'te Filipin-

**ÇİN AÇISINDAN
BAKILDIĞINDA İSE,
BATI FİLİPİN DENİZİ'Nİ
KAPSAYAN GÜNEY ÇİN
DENİZİ, STRATEJİK VE
EKONOMİK AÇIDAN
VAZGEÇİLMEZ
ÖNEMEDİR**

**ҚЫТАЙ
ТҰРҒЫСЫНАН
АЛЫП ҚАРАҒАНДА,
БАТЫС ФИЛИППИН
ТЕҢІЗІН ҚАМТИТЫН
ОҢТҮСТІК
ҚЫТАЙ ТЕҢІЗІ
СТРАТЕГИЯЛЫҚ ӘРІ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ТҰРҒЫДАН ӨМІРЛІК
МАҢЫЗЫ БАР
АЙМАҚ САНАЛАДЫ**

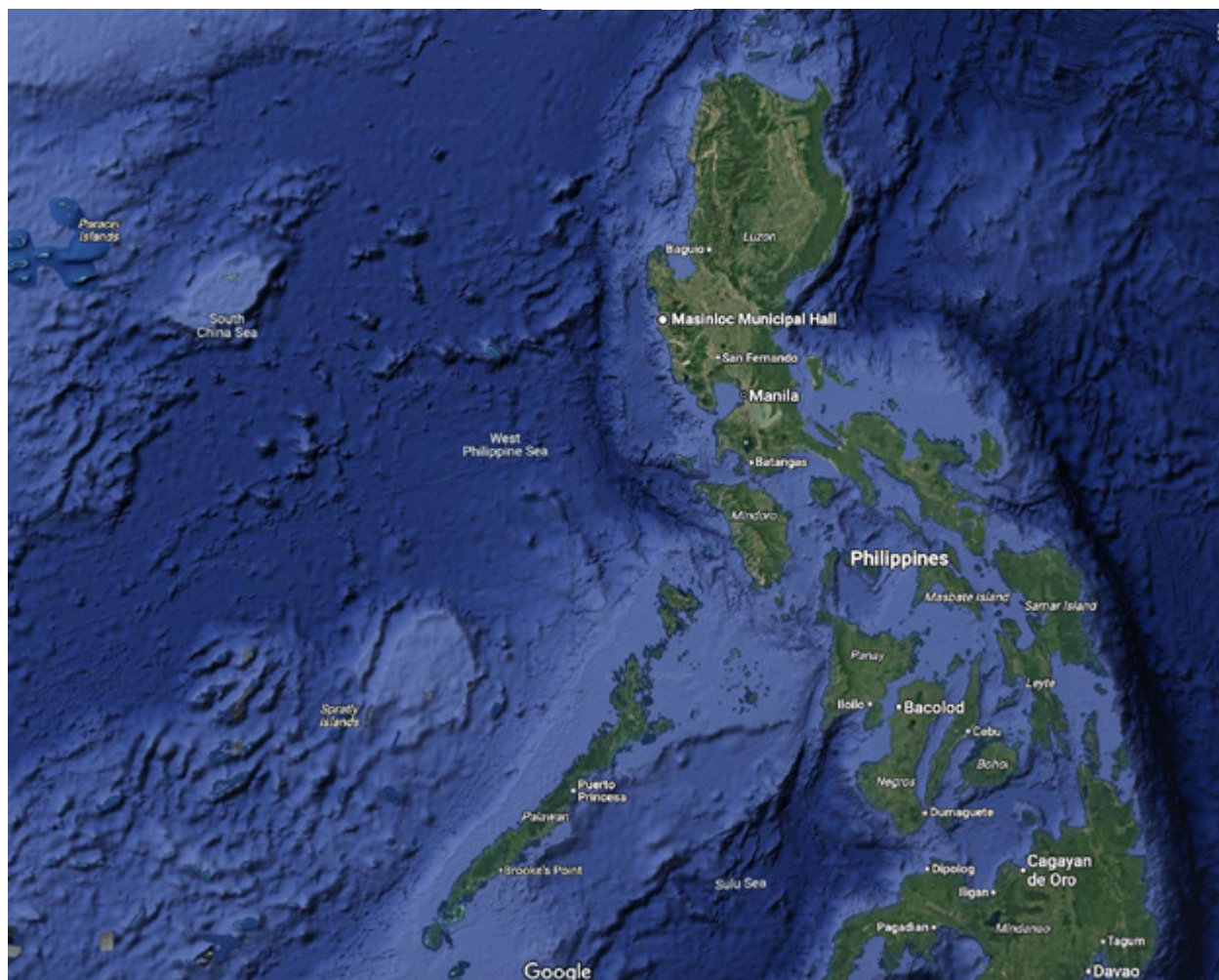

құқықтарына қол сұққанын мәлімдеді. Алайда, Қытай бұл міндеттеуші сот шешімін мойындаудан бас тартты [Reuters, 2016].

Қытай тұрғысынан алып қарағанда, Батыс Филиппин теңізін қамтитын Оңтүстік Қытай теңізі стратегиялық әрі экономикалық тұрғыдан өмірлік маңызы бар аймақ саналады. Болжам бойынша, аймақтың теңіз түбінде шамамен 11 миллиард баррель мұнай және 190 триллион текше фут табиғи газ қоры бар. Сонымен қатар, жыл сайын шамамен 5 триллион доллары көлеміндегі теңіз саудасы осы теңіз арқылы өтіп, Қытай мен Шығыс Азия экономикасы үшін маңызды теңіз тасымал жолдарын құрайды [CFR, 2024]. Осы себепті ресми Пекин теңіз аймағына бақылауды энергия ресурстарына қол жеткізу мен теңіз тасымалының қауіпсіздігін (немесе қажет болған жағдайда оны шектеу мүмкіндігін) қамтамасыз ету тұрғысынан ұлттық мүдденің өзекті мәселесі ретінде қарастырады. 1980 жылдардан бастап Оңтүстік Қытай теңізіндегі геосаяси ұстанымын біртіндеп нығайта бастаған Қытай билігі уақыт өте келе аймақтағы аралдар мен маржан аралдарына бақылауын арттыра түсті. Бастапқыда аймақта тек шағын құрылымдар тұрғызумен шектелген Пекин, әсіресе, 2013-2015 жылдары бұрын-соңды болмаған қарқынмен жасанды аралдар салу жұмыстарын жүргізді. Спутниктік суреттер Қытайдың маржан аралдарын кеңейтіп, оларды толыққанды аралға айналдырғанын және онда порттар, ұзындығы 3 км әскери ұшып-қону жолақтары, радар станциялары, қоймалар және басқа да нысандар тұрғызғанын көрсетеді. Тіпті, қазіргі таңда Қытайдың аймақтағы аралдар мен маржан аралдарындағы кейбір әскери нысандары зымыран жүйелері, жойғыш ұшақтар және бақылау радарларымен жабдықталған [CFR, 2024]. Мысалы, Филиппинге

лер Баşkаны Ferdinand Marcos Jr., 2023-2028 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Batı Filipin Denizi'ndeki egemenlik haklarının korunmasını öncelikli hedef ilan etmiş ve Çin'in bölgede yarattığı güvenlik sınamalarına karşı daha sert bir tutum almaktadır [Filipinler Hükümeti, 2023]. Nitekim Ekim 2024'te Filipinler, Bütüncül Takımada Savunma Konsepti (CADC) adı altında kapsamlı bir deniz savunma stratejisi benimsemiş ve bu çerçevede ihtilaflı adalar-daki altyapısını güçlendirmeye koyuldu. Fili-pin ordusu, ülkenin Spratly Takımadalarındaki en büyük yerleşimi olan Pag-asa Adası'ndaki (Thitu Adası) piste yönelik 56 milyon dolarlık genişletme ve iyileştirme projesiyle askeri ikmal kapasitesini artırmayı planlamaktadır [Maitem, 2024]. Şubat 2025'te ise Marcos yönetimi, Çin'in agresif hamlelerine boyun eğmeyeceğini vurgulayarak Filipin Donanması ve Sahil Güvenliği'nin bölgede devriyelerini

тиесілі Титу аралынан небәрі 26 теңіз мили қашықтықтағы Мисчиф маржан аралында орналасқан Қытай базасында HQ-9B сияқты жерден әуе нысандарына қарсы зымыран жүйесі және YJ-12B типті кемеге қарсы зымырандар орналастырылғаны, сондай-ақ ангарларда жойғыш ұшақтардың сақталатыны белгілі болып отыр [Гроссман, 2020]. Қытай осындай әскери нысандар арқылы Батыс Филиппин теңізінде тұрақты күш көрсетіп қана қоймай, даулы аймақтарда басқа мемлекеттердің нақты әрекеттерінің алдын алуды мақсат етеді. Сонымен қатар, Пекин патрульдік кемелер, жағалау күзеті флоты және азаматтық кейіптегі «теңіз милициясы» бөлімшелері арқылы өз орнын күшейтіп отыр. Осылайша Қытай кейде көрші елдердің балықшыларын қудалап, олардың егемендік аймақтарына кіруіне кедергі жасайды [The Guardian, 2024].

sүрдүреңіні ашты [Филиппинлер Хүкүметі, 2025].

Батыс Филиппин Деңізі'нде сүрегіден алашамазлык, садеце Филиппинлер ве Чин'и деңил, Гүнейдоғу Азия'даки диғер кийдаш үлкелери де ичине алан чок таравли бир месаедир. Гүней Чин Деңизи'нин тамаминда Бруней, Малайзия, Вьетнам, Филиппинлер, Чин ве Тайвань'ин өртүшен егеменлик ве деңиз yetki alanı iddiaları bulunmaktadir. Батыс Филиппин Деңизи'ндеки sorun, özellikle Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), içinde önemli bir sınav alanı teşkil etmektedir. Dolayısıyla ASEAN üye devletleri farklı çıkarlarına rağmen, Güney Çin Denizi konusunda ortak bir tutum sergilemeye çaba göstermektedir. Fakat ASEAN kolektif bir çözüm bulma gayretini sürdürmekle beraber, birlik içindeki görüş ayrılıkları ve Çin'in ikili ilişkilerdeki nüfuzu nedeniyle somut bir ilerleme henüz sağlanamamıştır. Bu bağlamda bölge ülkeleri uluslararası hukuk boyutunda UNCLOS'a dayanarak deniz yetki alanlarını (münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı vb.) tanımlamaya çalışırken, Çin ise, UNCLOS'a taraf olmasına rağmen anlaşma ilkelerine uymamaktadır. Bu yüzden Filipinler başta olmak üzere ASEAN üyeleri, her fırsatta UNCLOS ilkelerine ve tahkim kararına vurgu yaparak ABD, Japonya, Avustralya ve Avrupa Birliği gibi aktörlerin desteğini canlı tutmaya çalışmaktadır.

arcpublishing.com

Нақтысында, 2023 жылы Қытайдың жағалау күзет қызметі Скарборо маңында балық аулап жүрген филиппиндік қайықтарға жоғары қысымды су зеңбіректерін қолданғаны және Филиппин кемелерінің жолын бөгегені әлемдік бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланып, аймақтағы шиеленісті одан әрі күшейтті. Бұл оқиғалар Маниланың Пекинге қарсы қатаң дипломатиялық наразылық ноталарын жолдауына себеп болды [The Guardian, 2024]. Осыған байланысты, 2023 жылғы тамызда Филиппин Президенті кіші Фердинанд Маркос 2023-2028 жылдарға арналған Ұлттық қауіпсіздік стратегиясында Батыс Филиппин теңізіндегі егемендік құқықтарын қорғауды басты басымдық ретінде жариялап, Қытайдың өңірдегі қауіпсіздікке төндірген қатерлеріне қарсы қатаң ұстанымын білдірді [Филиппин үкіметі, 2023]. 2024 жылы қазанда Филиппин «Кешенді архипелагиялық қорғаныс тұжырымдамасы» (Comprehensive Archipelagic Defense Concept – CADC) аясында кең ауқымды теңіз қорғаныс стратегиясын қабылдап, осы шеңберде даулы аралдардағы инфрақұрылымды нығайтуға кірісті. Филиппин әскері 56 миллион долларлық жоба аясында Спратли топ аралдарының ең үлкені болған Титу аралындағы ұшып-қону жолағын кеңейту және жаңарту арқылы әскери қамтамасыз ету мүмкіндігін арттыруды жоспарлап отыр [Майтем, 2024]. 2025 жылы ақпанда Маркос әкімшілігі Қытайдың агрессивті қадамдарына қарсы тұратынын мәлімдеп, Филиппин Әскери-теңіз күштері мен Жағалау күзетінің аймақты тұрақты түрде шарлауын жалғастыратынын жариялады [Филиппин үкіметі, 2025].

Батыс Филиппин теңізіндегі жалғасып келе жатқан дағдарыс тек Қытай мен Филиппин арасындағы қақтығыс ғана емес, Оңтүстік-Шығыс Азиядағы басқа да көршілес мемлекеттерді қамтитын көпжақты мәселе. Оңтүстік Қытай теңізінің бүкіл аумағына қатысты Бруней, Малайзия, Вьетнам, Филиппин, Қытай және Тайваньның бір-біріне қабаттасқан егемендік және теңіз құқығы талаптары бар. Батыс Филиппин теңізіндегі талас-тартыс Оңтүстік-Шығыс Азия елдері қауымдастығы (АСЕАН) үшін де маңызды сынақ алаңы. Бұл ретте, әртүрлі ұлттық

Zaten, Batı Filipin Denizi, Filipinler-ABD iş birliğinin yanı sıra, somut olarak Çin'in agresif deniz yayılmacılığı ile ABD'nin bunu dengeleme çabasının en belirgin şekilde çarpıştığı noktalardan biridir. Amerika Birleşik Devletleri, Batı Filipin Denizi'ni de kapsayan Güney Çin Denizi'ndeki gelişmeleri özgür ve açık bir Hint-Pasifik vizyonu çerçevesinde yakından takip etmekte ve Çin'in aşırı deniz egemenliği iddialarına karşı çıkarak Filipinler gibi müttefiklerini desteklemektedir. ABD, Güney Çin Denizi'ndeki hak iddialarını "gayrimeşru" olarak nitelendirdiği Çin'e karşı, 1951 tarihli ABD-Filipinler Karşılıklı Savunma Anlaşması kapsamında Filipinler'e olan taahhütlerini de netleştirmiş durumdadır. 2023 yılında Pentagon, Filipinler'le olan askeri ittifakın Güney Çin Denizi'ndeki olası çatışma senaryolarını da kapsayacağını resmen beyan etti [Pentagon, 2023]. Mart 2025'te ise, Manila ziyareti sırasında ABD'nin Filipinler'in toprak savunmasına verdiği desteği yineleyen yeni Pentagon Başkanı Pete Hegseth, Washington'un Manila'ya gelişmiş askeri donanım göndereceğini açıkladı [RFA, 2023]. Üstelik Batı Filipin Denizi, ABD'nin Hint-Pasifik stratejisinin önemli bir parçası olduğunu söylemek mümkündür.

Özet olarak, Batı Filipin Denizi, günümüzde Hint-Pasifik jeopolitiğinin en kırılğan fay hatlarından biri olarak belirtilebilir. Bölge, bir yanda Filipinler ve Çin başta olmak üzere bölge ülkelerinin ulusal egemenlik ve deniz hakları mücadelesinin kesişim kümesi, diğer yanda ABD-Çin küresel rekabetinin odak noktası haline geldi. Washington ve Pekin arasındaki güç mücadelesi, yalnızca iki süper güç arasındaki nüfuz çekişmesi değil, aynı zamanda bölge ülkelerinin güvenlik ve kalkınma tercihlerine de sirayet eden kapsamlı bir ayrışma yaratmaktadır. Böylesi bir ortamda, Google Haritalar'da Batı Filipin Denizi adlandırmasının görünmesi, Filipinler için bir sembolik

BATI FİLİPİN DENİZİ, FİLİPİNLER-ABD İŞ BİRLİĞİNİN YANI SIRA, SOMUT OLARAK ÇİN'İN AGRESİF DENİZ YAYILMACILIĞI İLE ABD'NİN BUNU DENGEME ÇABASININ EN BELİRGİN ŞEKİLDE ÇARPIŞTIĞI NOKTALARDAN BİRİDİR

БАТЫС ФИЛИППИН ТЕŢІЗІН ФИЛИППИН МЕН АҚШ АРАСЫНДАҒЫ ҰНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ БАСТЫ АЙМАҒЫ ҒАНА ЕМЕС, ШЫНТУАЙТЫНДА ҚЫТАЙДЫҢ ТЕŢІЗ ҰСТЕМДІГІН ОРНАТУ ӘРЕКЕТТЕРІ МЕН АҚШ-ТЫҢ ОҒАН ҚАРСЫ СТРАТЕГИЯСЫНЫҢ НАҚТЫ ШАРПЫСҚАН ЖЕРІ ДЕУГЕ БОЛАДЫ

мүдделерге қарамастан, АСЕАН елдері Оңтүстік Қытай теңізі мәселесінде ортақ ұстаным қалыптастыруға күш салып келеді. Алайда, АСЕАН ішіндегі көзқарастардың алшақтығы мен Қытайдың жеке мемлекеттермен қарым-қатынасындағы ықпалы салдарынан нақты ілгерілеу байқалмай отыр. Бұл тұрғыда аймақ елдері халықаралық құқық негізінде, әсіресе, БҰҰ-ның 1982 жылғы UNCLOS-қа сүйене отырып, айрықша экономикалық аймақтар мен құрлықтық қайраң сияқты теңіз құқықтарын бекітуге тырысып келеді. Дегенмен, Қытай UNCLOS-қа қатысушы бола тұра, оның негізгі қағидаларын сақтаудан бас тартып отыр. Сондықтан Филиппин бастаған АСЕАН елдері UNCLOS қағидаларына және 2016 жылғы халықаралық сот шешіміне сілтеме жасай отырып, АҚШ, Жапония, Аустралия және Еуропалық Одақ секілді сыртқы әріптестерінен қолдау табуға күш салуда.

Онсызда, Батыс Филиппин теңізін Филиппин мен АҚШ арасындағы ынтымақтастықтың басты аймағы ғана емес, шынтуайтында Қытайдың теңіз үстемдігін орнату әрекеттері мен АҚШ-тың оған қарсы стратегиясының нақты шарпысқан жері деуге болады. АҚШ Батыс Филиппин теңізін қамтыған тұтас Оңтүстік Қытай теңізіндегі жағдайды «Еркін және ашық Үнді-Тынық мұхиты» тұжырымдамасы аясында мұқият қадағалаумен қатар, Қытайдың теңіз иелігі бойынша шектен тыс талаптарына қарсы шығып, Филиппин сияқты одақтастарына қолдау көрсетіп отыр. Вашингтон Пекиннің Оңтүстік Қытай теңізіндегі талаптарын «заңсыз» деп танып, 1951 жылғы АҚШ-Филиппин өзара қорғаныс шарты шеңберінде Филиппиннің қауіпсіздігіне кепілдік міндеттемелерін тағы бір мәрте нақтылады. Нақтап айтқанда, 2023 жылы Пентагон АҚШ-Филиппин әскери одағының Оңтүстік Қытай теңізіндегі

zaferdir ve büyük güçler arasındaki Hint-Pasifik rekabetinde dijital alandaki yeni bir cepheyi temsil edebilir. Bu gelişme, sadece harita uygulamasında bir isim değişikliği değil, aynı zamanda uluslararası normlar ve algılar üzerindeki mücadelenin bir parçasıdır.

Kaynakça:

- Çin Dışişleri Bakanlığı (2025). Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Lin Jian'ın 15 nisan 2025'teki olağan basın toplantısı. Alınan yer: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/fyrbt/202504/t20250415_11594942.html. Erişim tarihi: 16.04.2025.
- Dış İlişkiler Konseyi (2024). Güney Çin Denizi'ndeki alan anlaşmazlıkları. Alınan yer: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/territorial-disputes-south-china-sea#:~:text=China%E2%80%99s%20sweeping%20claims%20of%20sovereignty,and%20encourage%20destabilizing%20arms%20buildups>. Erişim tarihi: 18.04.2025.
- Filipinler Hükümeti (2012). İdari emir no. 29. Alınan yer: <https://www.officialgazette.gov.ph/2012/09/05/administrative-order-no-29-s-2012/>. Erişim tarihi: 17.04.2025.
- Filipinler Hükümeti (2025). PH, egemen topraklarını ve WPS'deki çıkarlarını savunmaya devam edecek. Alınan yer: https://pco.gov.ph/news_releases/ph-to-continue-defending-sovereign-territory-interests-in-wps/#:~:text=The%20Philippines%20will%20not%20be,country%E2%80%99s%20territorial%20integrity%20and%20interests. Erişim tarihi: 17.04.2025.
- Filipinler Hükümeti (2023). 2023-2028 Ulusal Güvenlik Stratejisi. Alınan yer: <https://pco.gov.ph/wp-content/uploads/2023/08/20230810-EO-37-FRM.pdf>. Erişim tarihi: 17.04.2025.
- Filipinler Senatosu (1978). Cumhurbaşkanlığı kararnamesi no. 1599. Alınan yer: <https://ldr.senate.gov.ph/legislative%2Bissuances/Presidential%20Decree%20No.%201599%2C%20s.%201978>. Erişim tarihi: 16.04.2025.
- Filipinler Senatosu (2009). Cumhurbaşkanlığı kararnamesi no. 1599. Alınan yer: https://web.senate.gov/ph/republic_acts/ra%209522.pdf. Erişim tarihi: 16.04.2025.
- Grossman, Derek (2020). Güney Çin Denizi'nde askeri yığınak. Alınan yer: https://www.rand.org/pubs/external_publications/EP68058.html. Erişim tarihi: 18.04.2025.
- IAG (2013). Çin'in Bajo de Masinloc'u işgali Filipinler'e BM'ye gitmekten başka seçenek bırakmadı. Alınan yer: <https://www.iag.org.ph/think/1446-china-s-occupation-of-bajo-de-masinloc-gave-ph-no-choice-but-go-to-u-n>. Erişim tarihi: 17.04.2025.
- Maitem, Geoffrey (2024). Filipinler, 56 milyon ABD doları değerindeki yatırımla Thitu Adasını yükseltmesiyle Güney Çin Denizi stratejisini güçlendiriyor. Alınan yer: <https://www.scmp.com/week-asia/economics/article/3283913/philippines-strengthens-south-china-sea-strategy-us56-million-thitu-island-upgrade>. Erişim tarihi: 18.04.2025.

ықтимал қақтығыстарды да қамтитынын ресми түрде мәлімдеді [Pentagon, 2023]. Ал, 2025 жылы наурызда Манилаға сапары барысында АҚШ-тың жаңа Қорғаныс министрі Пит Херсет Вашингтонның Манилаға озық әскери жабдықтар жеткізетінін атап өтті [RFA, 2023]. Осыдан-ақ, Батыс Филиппин теңізі АҚШ-тың Үнді-Тынық мұхиты стратегиясының маңызды құрамдас бөлігі екенін бағамдауға болады.

Қорытып келгенде, Батыс Филиппин теңізін қазіргі кезде Үнді-Тынық мұхиты аймағының ең сезімтал геосаяси шиеленіс ошақтарының бірі ретінде қарастыруға болады. Аталмыш аймақ бір жағынан Филиппин мен Қытай сияқты аймақ елдерінің ұлттық егемендік пен теңіз құқықтары бойынша өзара күресінің, екінші жағынан АҚШ пен Қытай арасындағы ғаламдық бәсекенің түйіскен жеріне айналды. Вашингтон мен Пекин арасындағы бұл бәсекелестік тек екі держава арасындағы ықпал қақтығысы ғана емес, сонымен қатар аймақ елдердің қауіпсіздік пен даму ұстанымдарына да тікелей әсер ететін жіктелу туғызып отыр. Осындай жағдайда Google карталарында «Батыс Филиппин теңізі» атауының белгіленуі Филиппин үшін символикалық жеңіс болумен қатар, ірі державалардың Үнді-Тынық мұхитындағы бәсекелестігінің цифрлық кеңістіктегі жаңа майданын көрсетіп тұрғандай. Бұл жағдайды тек картографиялық атау өзгерісі ғана емес, сонымен бірге халықаралық нормалар мен ұстанымдар үшін күрестің бір бөлігі деуге болады.

Дереккөздер:

- CFR (2024). Оңтүстік Қытай теңізіндегі аумақтық даулар. Сілтеме: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/territorial-disputes-south-china-sea>. Қаралған уақыты: 18.04.2025.
- Гроссман, Дерек (2020). Оңтүстік Қытай теңізіндегі әскери күш. Сілтеме: https://www.rand.org/pubs/external_publications/EP68058.html. Қаралған уақыты: 18.04.2025.
- IAG (2013). Қытайдың Скарборо-ны басып алуы Филиппинді БҰҰ-ға жүгінуге мәжбүр етті. Сілтеме: <https://www.iag.org.ph/think/1446-china-s-occupation-of-bajo-de-masinloc-gave-ph-no-choice-but-go-to-u-n>. Қаралған уақыты: 17.04.2025.
- Майтем, Джеффри (2024). Филиппин Титу аралындағы 56 миллион долларлық жаңарту жобасы арқылы Оңтүстік Қытай теңізіндегі стратегиясын нығайтады. Сілтеме: <https://www.scmp.com/week-asia/economics/article/3283913/philippines-strengthens>

Nepomuceno, Priam (2025). AFP, WPS'nin Google Haritalar'a dahil edilmesini memnuniyetle karşılıyor. Alınan yer: <https://www.pna.gov.ph/articles/1248093>. Erişim tarihi: 16.04.2025.

Pentagon (2023). Savunma Bakanı Lloyd J. Austin III, Filipinler Devlet Başkanı Ferdinand Marcos Jr.'ı Pentagon'da karşıladı. Alınan yer: <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/3383657/secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iii-welcomes-philippines-president-ferdinan/>. Erişim tarihi: 21.04.2025.

Reuters (2016). Mahkeme, Çin'in Güney Çin Denizi üzerinde tarihi bir hakka sahip olmadığını söyledi. Alınan yer: <https://www.reuters.com/article/markets/commodities/tribunal-says-china-has-no-historic-title-over-south-china-sea-idUSL8N19Y02S/#:~:text=-Finding%20for%20the%20Philippines%20on,of%20the%20South%20China%20Sea.> Erişim tarihi: 17.04.2025.

RFA (2023). ABD, Filipinler'e gelişmiş askeri donanım gönderecek. Alınan yer: https://www.rfa.org/english/southchinasea/2025/03/28/us-philippines-military-hardware-china/?int_cid=story_card:rc_v1_2025-03-28-US-philippines-military-hardware-china:story_page:3of3:13of22. Erişim tarihi: 21.04.2025.

Sato, Toshio (1961). Batı Filipin Denizi Havzası'nın kuzey sınırında bir guyot. Japanese Journal of Geology and Geography, 32 (2): 153-157.

The Guardian (2024). Güney Çin Denizi: Başlıca sığıklar, resifler ve adalara dair görsel bir rehber. Alınan yer: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/jul/30/south-china-sea-map-visual-guide-key-shoals-reefs-islands#:~:text=,and%20harassing%20Filipino%20fishing%20boats.> Erişim tarihi: 18.04.2025.

south-china-sea-strategy-us56-million-thitu-island-upgrade. Karalanan uaqyty: 18.04.2025.

Непомуцено, Приам (2025). Филиппин Қарулы күштері Google картасына Батыс Филиппин теңізінің енгізілуін қолдайды. Сілтеме: <https://www.pna.gov.ph/articles/1248093>. Қаралған уақыты: 16.04.2025.

Қытай CIM (2025). Сыртқы істер министрлігінің өкілі Линь Цзяннің 2025 жылғы 15 сәуірдегі тұрақты баспасөз конференциясы. Сілтеме: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/fyrbt/202504/t20250415_11594942.html. Қаралған уақыты: 16.04.2025.

Pentagon (2023). АҚШ Қорғаныс министрі Ллойд Ж. Остин III Филиппин Президенті кіші Фердинанд Маркоспен кездесті. Сілтеме: <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/3383657/secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iii-welcomes-philippines-president-ferdinan/>. Қаралған уақыты: 21.04.2025.

Reuters (2016). Халықаралық сот Қытайдың Оңтүстік Қытай теңізіндегі тарихи құқық талабын жарамсыз деп таныды. Сілтеме: <https://www.reuters.com/article/markets/commodities/tribunal-says-china-has-no-historic-title-over-south-china-sea-idUSL8N19Y02S/>. Қаралған уақыты: 17.04.2025.

RFA (2023). АҚШ Филиппинге озық әскери техника жеткізеді. Сілтеме: <https://www.rfa.org/english/southchinasea/2025/03/28/us-philippines-military-hardware-china/>. Қаралған уақыты: 21.04.2025.

Сато, Т. (1961). Батыс Филиппин теңізі бассейнінің солтүстік шекарасындағы гүет. Japanese Journal of Geology and Geography, 32(2): 153-157.

The Guardian (2024). Оңтүстік Қытай теңізі: негізгі мүйістер, рифтер мен аралдарға арналған визуалды нұсқаулық. Сілтеме: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/jul/30/south-china-sea-map-visual-guide-key-shoals-reefs-islands>. Қаралған уақыты: 18.04.2025.

Филиппин үкіметі (2012). №29Әкімшілік бұйрық. Сілтеме: <https://www.officialgazette.gov.ph/2012/09/05/administrative-order-no-29-s-2012/>. Қаралған уақыты: 17.04.2025.

Филиппин үкіметі (2025). Филиппин Батыс Филиппин теңізіндегі егемендік пен мүдделерін қорғауды жалғастырады. Сілтеме: https://pco.gov.ph/news_releases/ph-to-continue-defending-sovereign-territory-interests-in-wps/. Қаралған уақыты: 17.04.2025.

Филиппин үкіметі (2023). 2023-2028 жылдарға арналған Ұлттық қауіпсіздік стратегиясы. Сілтеме: <https://pco.gov.ph/wp-content/uploads/2023/08/20230810-EO-37-FRM.pdf>. Қаралған уақыты: 17.04.2025.

Филиппин Сенаты (1978). №1599 Президент Жарлығы. Сілтеме: <https://ldr.senate.gov.ph/legislative%20Bissuances/Presidential%20Decree%20No.%201599%2C%20s.%201978>. Қаралған уақыты: 16.04.2025.

Филиппин Сенаты (2009). №9522 Президент Жарлығы. Сілтеме: https://web.senate.gov.ph/republic_acts/ra%209522.pdf. Қаралған уақыты: 16.04.2025.

THE ANALYSIS OF THE PROSPECTS FOR THE DEEPENED CONNECTION BETWEEN THE EU AND KAZAKHSTAN AMIDST THE REGIONAL GEOPOLITICAL TURBULENCE

ANUAR SATMURZIN

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ
НАУЧНОИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

АНАЛИЗ ПЕРСПЕКТИВ РАСШИРЕНИЯ
СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ ЕС
И КАЗАХСТАНОМ НА ФОНЕ
РЕГИОНАЛЬНОЙ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ
ТУРБУЛЕНТНОСТИ

The realities of the geopolitical turbulence that followed the onset of the Russo-Ukrainian War in February 2022 have orchestrated a new vector for the development of relations with the European Union (EU), one of the principal actors in Kazakhstan's multi-vector policy. The ongoing conflict between Russia and Ukraine continues to have a considerable negative impact on the European energy sector; Russia, one of the EU's largest energy suppliers, cut the export of energy resources to the European market in retaliation to several sets of economic sanctions imposed by Western Countries (European Commission, 2025). What followed was a reassessment of the EU's long-standing dependence on crude oil, and hence a call to accelerate the process of 'phasing out' Russian gas and other Russian energy commodities out of the EU market and aiming to ensure carbon neutrality across the EU member states (European Commission, 2025). One of the ways for the EU to achieve a desirable outcome is to pave the way to Central Asia and its rare earth elements and rich uranium deposits. This article aims to provide a short overview of the last several years' dynamics of Kazakhstan's, relations with the EU

THE POST-COMMENCEMENT PERIOD OF THE RUSSO-UKRAINIAN WAR MARKED THE 30 YEARS OF FORMAL COOPERATION BETWEEN THE EU AND KAZAKHSTAN SINCE THE SIGNING OF THE PARTNERSHIP AND COOPERATION AGREEMENT (PCA) IN JANUARY 1995

НА НАЧАЛО РОССИЙСКО-УКРАИНСКОЙ ВОЙНЫ ИСПОЛНИЛОСЬ 30 ЛЕТ С МОМЕНТА УСТАНОВЛЕНИЯ ОФИЦИАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ЕС И КАЗАХСТАНОМ, НАЧАВШИХСЯ С ПОДПИСАНИЯ СОГЛАШЕНИЯ О ПАРТНЁРСТВЕ И СОТРУДНИЧЕСТВЕ (СПС) В ЯНВАРЕ 1995 ГОДА

Реалии геополитической турбулентности, возникшей после начала Российско-украинской войны в феврале 2022 года, задали новый вектор развития отношений с Европейским союзом (ЕС) — одной из ключевых фигур многовекторной внешней политики Казахстана. Продолжающийся конфликт между Россией и Украиной оказывает значительное негативное влияние на европейский энергетический сектор: Россия, один из крупнейших поставщиков энергоресурсов в ЕС, в ответ на введённые западными странами пакеты экономических санкций сократила поставки энергоресурсов на европейский рынок (Европейская комиссия, 2025). Это повлекло за собой переоценку многолетней зависимости ЕС от российских нефти и газа и привело к ускорению процесса отказа от российских энергоносителей, с целью достижения углеродной нейтральности во всех странах-членах ЕС (Европейская комиссия, 2025). Одним из возможных путей достижения этих целей для ЕС является развитие сотрудничества с Центральной Азией, обладающей богатыми залежами редкоземельных элементов и урана. Данная статья представляет собой краткий обзор динамики отношений ЕС с Цен-

amidst the ever-accelerating regional geopolitical turbulence, and examine the future prospects for cooperation.

The pre-Russo-Ukrainian war relations between the EU and Kazakhstan were mainly characterised by the EU's assistance in establishing a sustainable environment for foreign investment and business development in Kazakhstan. One of the examples is the EU contributing to the financial development of Kazakhstan via the multiannual indicative program of 2014-2020 (EEAS, 2014); the programme was underpinned by a significant increase in financial support, which exceeded one billion euros in total at the time (The Astana Times, 2019).

From 2018 to 2021, the financial support from the EU to Kazakhstan was aimed at addressing the issues associated with the post-pandemic recovery. The 'EU-Central Asia Dialogue on Partnership and Prosperity' held online in 2020 is exemplary in this regard (Utebayev et al., 2024). Nevertheless, the cooperation went beyond mere assistance in post-pandemic recovery. Kazakhstan sought the EU's assistance in strengthening the local business environment through the Ready4Trade program (The Diplomatic Service of the European Union, 2020). In 2021, both parties participated in launching the European Union-Central Asia Economic Forum, where the EU demonstrated increased interest in enhancing trade relations with Central Asian countries (European Commission, 2021).

тальной Азией, в частности с Казахстаном, в условиях усиливающейся региональной нестабильности, а также анализирует перспективы дальнейшего сотрудничества.

До начала Российско-украинской войны отношения между ЕС и Казахстаном в основном характеризовались поддержкой со стороны ЕС в создании благоприятной среды для иностранных инвестиций и развития бизнеса в республике. В качестве примера можно привести многолетнюю индикативную программу (МИП) на 2014–2020 годы, в рамках которой ЕС способствовал финансовому развитию Казахстана (Европейская служба внешних связей (ЕСВС), 2014). Объём финансовой поддержки в указанный период превысил один миллиард евро (The Astana Times, 2019).

С 2018 по 2021 год финансовая помощь со стороны ЕС была направлена в основном на преодоление последствий пандемии COVID-19. Показательным примером стало проведение онлайн-диалога «Диалог ЕС – Центральная Азия по вопросам партнёрства и процветания» в 2020 году (Утебаев и др., 2024). Однако сотрудничество не ограничилось только поддержкой в период восстановления после пандемии. Казахстан стремился укрепить деловой климат при поддержке ЕС через программу Ready4Trade (Дипломатическая служба Европейского союза, 2020). В 2021 году обе стороны приняли участие в запуске Экономического форума «ЕС – Центральная Азия», где ЕС продемонстрировал возросший интерес к развитию торговых связей с государствами региона (Европейская комиссия, 2021).

На начало Российско-украинской войны исполнилось 30 лет с момента установления официальных отношений между ЕС и Казахстаном, начавшихся с подписания Соглашения о партнёрстве и сотрудничестве (СПС) в январе 1995 года. Соглашение о расширенном партнёрстве и сотрудничестве между ЕС и Казахстаном было подписано в декабре 2015 года и ратифицировано 1 марта 2020 года. Это было первое подобное соглашение ЕС со страной Центральной Азии, открывшее Казахстану возможности для расширенного сотрудничества в сфере юстиции, внутренних дел,

The post-commencement period of the Russo-Ukrainian war marked 30 years of formal cooperation between the EU and Kazakhstan since the signing of the Partnership and Cooperation Agreement (PCA) in January 1995. The Enhanced Partnership and Cooperation Agreement between the EU and Kazakhstan was signed in December 2015 and ratified on 1 March 2020; a first agreement of its kind between the EU and one of the Central Asian countries, which entitled Kazakhstan to enhance cooperation with the EU in areas of justice and home affairs, culture, economics and finance, energy and transport (Delegation of the European Union to the Republic of Kazakhstan, 2023). The EU continues to be one of Kazakhstan's most reliable and crucial trading partners amounting to 51.9% of its external trade in January 2025, with a notable increase of 10.9% compared to the same period in 2024 (Bureau of National Statistics, 2025). During this period, the EU has shifted its focus towards transitioning to a green economy, which resulted in signing the Memorandum of Understanding (MoU) on Strategic Partnership on Sustainable Raw Materials,

культуры, экономики, финансов, энергетики и транспорта (Представительство Европейского союза в Республике Казахстан, 2023). ЕС остаётся одним из важнейших и надёжнейших торговых партнёров Казахстана: на январь 2025 года на долю ЕС приходится %51,9 внешней торговли республики, что на %10,9 больше по сравнению с аналогичным периодом 2024 года (Бюро национальной статистики, 2025).

В этот же период ЕС сместил акцент на переход к «зелёной» экономике, что привело к подписанию в ноябре 2022 года Меморандума о взаимопонимании по стратегическому партнёрству в области устойчивых сырьевых материалов, аккумуляторов и цепочек поставок водорода из возобновляемых источников (Европейская комиссия, 2022). Подобные цели также были зафиксированы в МИП на 2021–2027 годы, которая определила стратегические направления международного сотрудничества ЕС в Казахстане на указанный период (Европейская комиссия, 2022).

Batteries, and Renewable Hydrogen Value Chains in November 2022 (European Commission, 2022). The same goes for the Multi-annual Indicative Programme 2021-2027, which outlined the overall lines of the EU international cooperation in Kazakhstan over the corresponding time period (European Commission, 2022).

The outbreak of the Russo-Ukrainian war has contributed to the EU's increased interest in cooperating with Central Asian states; it includes the EU-Central Asian Connectivity Conference, where the corresponding representative discussed the reconsideration of the infrastructural narratives. During the Investors Forum for EU-Central Asia Transport Connectivity that took place in January 2024, the European institutions allocated 10 billion euros for the development of regional trade and transport infrastructure (European Council, 2025). In general, the EU's economic approach towards Central Asia, and Kazakhstan in particular, is focused on increasing its role as a reliable trade partner and ensuring better prospects for trade and transport infrastructural connectivity.

In the energy sector, the pre-war period was characterized by the joint interests of Kazakhstan and the EU in advancing the sustainable management of natural resources and a low-carbon economy. The exemplary is the EU's policy on Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership (EEAS, 2019) and the Low Enriched Uranium Bank, funded by the EU, both launched in 2019 (IAEA, 2019). The EU also assisted in Kazakhstan's transition to a greener economy during the 17th EU-Central Asia Ministerial Meeting and the EU-Central Asia Economic Forum in 2021 (EEAS, 2021).

The 2022-2024 period featured the acceptance of the Versailles Declaration in March 2022, which em-

THE PROSPECTS OF COOPERATION BETWEEN KAZAKHSTAN AND THE EU IN THE UPCOMING YEARS WILL PROBABLY BE LARGELY FOCUSED ON TRANSITIONING TO RENEWABLE ENERGY TECHNOLOGIES AND DIVERSIFYING AWAY FROM THE ENERGY DEPENDENCE ON RUSSIA

В ЦЕЛОМ, В БЛИЖАЙШИЕ ГОДЫ ПЕРСПЕКТИВЫ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ КАЗАХСТАНОМ И ЕС, ВЕРОЯТНО, БУДУТ СОСРЕДОТОЧЕНЫ НА ПЕРЕХОДЕ К ТЕХНОЛОГИЯМ ВОЗОБНОВЛЯЕМОЙ ЭНЕРГЕТИКИ И ДИВЕРСИФИКАЦИИ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ МАРШРУТОВ С ЦЕЛЬЮ СНИЖЕНИЯ ЗАВИСИМОСТИ ОТ РОССИЙСКИХ ЭНЕРГОРЕСУРСОВ ПОСРЕДСТВОМ РАЗВИТИЯ СООТВЕТСТВУЮЩЕЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

Начало Российско-украинской войны способствовало росту интереса ЕС к взаимодействию с государствами Центральной Азии. Примером служит Конференция по связности ЕС – Центральная Азия, в ходе которой обсуждался пересмотр инфраструктурных приоритетов. В январе 2024 года на Инвестиционном форуме по транспортной связности ЕС – Центральная Азия европейские институты выделили 10 миллиардов евро на развитие региональной торговли и транспортной инфраструктуры (Европейский совет, 2025). В целом экономическая стратегия ЕС в отношении Центральной Азии, и Казахстана в частности, ориентирована на укрепление статуса региона как надёжного торгового партнёра и улучшение перспектив транспортной и торговой интеграции.

В энергетической сфере предвоенный период характеризовался сходством интересов Казахстана и Европейского союза в продвижении устойчивого управления природными ресурсами и формировании низкоуглеродной экономики. Показательными в этом контексте являются инициатива ЕС «Центральная Азия: новые возможности для укрепления партнёрства» (ЕСВС, 2019) и создание Банка низкообогащённого урана при финансовой поддержке ЕС; оба проекта были запущены в 2019 году (МАГАТЭ, 2019). Также ЕС оказывал поддержку Казахстану в переходе к «зелёной» экономике в рамках 17-го Министерского совещания «ЕС – Центральная Азия» и Экономического форума ЕС – Центральная Азия в 2021 году (ЕСВС, 2021).

Период 2022–2024 годов ознаменовался принятием Версальской декларации в марте 2022 года, в которой подчёркивается стремление ЕС к выработке единой повестки по снижению зависимости от рос-

phasized the EU's somewhat unified agenda to reduce dependence on Russian energy resources. In May 2022, the corresponding countries participated in the Central Asia Water, Environment and Climate Change Cooperation (WECOOP) program workshop to discuss and exchange experience vis-à-vis solar and wind power generation (WECOOP, 2022). The corresponding transition is not devoid of challenges; the rise in prices of oil and gas stimulates higher inflation and transportation issues, especially since the start of the Russia-Ukraine War (Martínez-García et al., 2023). The same approach has been largely followed by Kazakhstan in the aftermath of the Crimea crisis; Kazakhstan strived to reduce its dependence on Russian energy resources by strengthening energy sector collaboration with outside actors, including China and the EU (Vanderhill et al., 2020). This leads to a general agreement that Kazakhstan's and the EU's interests in the energy sector are largely driven by the same concerns and considerations, and thus are somewhat complimentary towards each other (Utebayev et al., 2024). It is particularly evident given that Kazakhstan is the single largest supplier to the EU nuclear energy industry. As of 2023, Kazakhstan covered 21% of the EU's uranium demand (Delegation of the European Union to the Republic of Kazakhstan, 2023).

The EU has aimed to import gas and oil from Central Asian countries, thereby bypassing Russia. It ultimately highlights the role of Kazakhstan as a transit country for energy export. To this end, it is highlighted by the above-mentioned Strategic Partnership on Sustainable Raw Materials, Batteries, and Renewable Hydrogen Value Chains signed during the COP27 in Egypt (European Commission, 2022), and the Memorandum of Understanding between the Tau-Ken Samruk (TKS) and the European Bank

THE EUROPEAN INSTITUTIONS ALLOCATED 10 BILLION EUROS FOR THE DEVELOPMENT OF REGIONAL TRADE AND TRANSPORT INFRASTRUCTURE

ЕВРОПЕЙСКИЕ ИНСТИТУТЫ ВЫДЕЛИЛИ 10 МИЛЛИАРДОВ ЕВРО НА РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ ТОРГОВЛИ И ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

сйских энергоресурсов. В мае 2022 года страны-участницы приняли участие в семинаре в рамках программы WECOOP по сотрудничеству в области водных ресурсов, окружающей среды и изменения климата, на котором обсуждался опыт использования солнечной и ветровой энергии (WECOOP, 2022). Однако данный переход не обошелся без трудностей: рост цен на нефть и газ способствует повышению инфляции и усугублению проблем с транспортировкой, особенно с начала Российско-украинской войны (Мартинес-Гарсия и др., 2023). Схожий подход ранее проявлялся и в политике Казахстана после Крымского кризиса: страна стремилась к снижению зависимости от российских энергоресурсов, активизируя сотрудничество в энергетической сфере с внешними партнёрами, включая Китай и ЕС (Вандерхилл и др., 2020). Всё это позволяет говорить о том, что интересы Казахстана и ЕС в энергетическом секторе во многом совпадают и, соответственно, взаимно дополняют друг друга (Утебаев и др., 2024). Особенно это проявляется с учётом того, что Казахстан является крупнейшим поставщиком урана для атомной энергетики ЕС: по состоянию на 2023 год он обеспечивал 21% потребностей ЕС в уране (Представительство Европейского союза в Республике Казахстан, 2023).

ЕС стремится к увеличению импорта нефти и газа из стран Центральной Азии в обход России, что, в свою очередь, подчёркивает важную транзитную роль Казахстана в энергетическом экспорте. Это особенно ярко выражено в упомянутом выше Меморандуме о стратегическом партнёрстве в области устойчивых сырьевых ресурсов, аккумуляторов и возобновляемого водорода, подписанном во время Конференции ООН по изменению климата COP27 в Египте (Европейская комиссия, 2022), а также в Меморандуме о вза-

for Reconstruction and Development (EBRD) signed in June of the next year at the Astana Mining and Metallurgy Congress (Delegation of the European Union to the Republic of Kazakhstan, 2023). More specifically, the cooperation between Kazakhstan and the EU continues to be focused on energy transport-infrastructure projects, including the Trans-Caspian International Transport Route (TITR), also known as the 'Middle Corridor' (MC) (Muratova et al., 2023) and the EU's 'Global Gateway' initiatives (Delegation of the European Union to the Republic of Kazakhstan, 2025). All in all, the prospects of cooperation between Kazakhstan and the EU in the upcoming years will probably be largely focused on transitioning to renewable energy technologies and diversifying away from the energy dependence on Russia via means of energy transportation infrastructure.

The EU's general approach towards Central Asia, and with it, Kazakhstan, focuses on developing the resilience of the respective countries towards internal and external challenges. It is vividly demonstrated by Joint Communication with the European Parliament and the Council: The EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership (EEAS, 2019). The EU's main concern is with human rights violations. During the Subcommittee Justice and Home Affairs

имопонимании между компанией «Тау-Кен Самрук» и Европейским банком реконструкции и развития (ЕБРР), подписанном в июне следующего года в рамках Конгресса по горнорудной и металлургической промышленности в Астане (Представительство Европейского союза в Республике Казахстан, 2023).

В более узком плане, сотрудничество между Казахстаном и ЕС продолжает фокусироваться на проектах энергетической транспортной инфраструктуры, включая Транскаспийский международный транспортный маршрут (ТМТМ), также известный как «Средний коридор» (СК) (Муратова и др., 2023), а также на инициативах ЕС в рамках «Глобальных ворот» (Global Gateway) (Представительство Европейского союза в Республике Казахстан, 2025). В целом, в ближайшие годы перспективы энергетического сотрудничества между Казахстаном и ЕС, вероятно, будут сосредоточены на переходе к технологиям возобновляемой энергетики и диверсификации энергетических маршрутов с целью снижения зависимости от российских энергоресурсов посредством развития соответствующей инфраструктуры.

Политический подход Европейского союза к Центральной Азии, в том числе к Казахстану, заключается в содействии повышению устойчивости стран региона к внутренним

and the Human Rights Dialogue in 2019, the representatives of the EU and Kazakhstan discussed the importance of addressing the obstacles to freedom of expression and information (EAAS, 2019). Over the next years and several more Subcommittee meetings, the EU acknowledged Kazakhstan's attempts at moving towards tailoring the human rights issues (EAAS, 2020; 2023; 2024). During the following year, the EU included Central Asian countries in their COVID-19 Crisis Response Solidarity Programme; a two-year-long program and an associated 3 million loan to address the needs of Central Asian countries with a particular emphasis on Kazakhstan (Delegation of the European Union to the Republic of Kazakhstan, 2020).

After 2022, the EU has enhanced its efforts in increasing cooperation with Central Asian countries and Kazakhstan through, for instance, the annual High-Level Political and Security Dialogue between the EU and Central Asian countries held in Astana in 2023 (EEAS, 2023) and in Brussels in 2024 (EEAS, 2024). On a more regional level, on 27 March 2025, the Foreign Ministers of Central Asian countries and the European Union's High Repre-

и внешним вызовам. Это ярко иллюстрируется Совместным заявлением Европейской комиссии и ЕСВС Европарламенту и Совету ЕС «ЕС и Центральная Азия: новые возможности для укрепления партнёрства» (ЕСВС, 2019). Одним из ключевых приоритетов ЕС остаются вопросы соблюдения прав человека. В ходе работы Подкомитета по вопросам юстиции, внутренних дел и прав человека в 2019 году представители ЕС и Казахстана обсудили необходимость устранения препятствий на пути к свободе выражения мнений и доступа к информации (ЕСВС, 2019). В последующие годы и на ряде последующих заседаний Подкомитета ЕС отметил усилия Казахстана, направленные на решение проблем в области прав человека (ЕСВС, 2020; 2023; 2024).

В 2020 году ЕС включил страны Центральной Азии в свою программу солидарного реагирования на кризис, вызванный COVID-19 — двухлетнюю инициативу, в рамках которой Казахстан получил приоритетную поддержку, в том числе кредит в размере 3 миллионов евро на преодоление последствий пандемии (Представи-

sentative for Foreign Affairs and Security Policy held the 20th European Union-Central Asia Ministerial meeting in Ashgabat. During the meeting, the representatives discussed the prospects for future cooperation and the preparation for the April First EU-Central Asia Summit (European Council, 2025). Over the years, the EU representatives expressed concern about Kazakhstan becoming a platform used for sanctions circumvention and encouraged Kazakhstan to enhance joint collaboration in tailoring the respective concerns (Delegation of the European Union to the Republic of Kazakhstan, 2023). In 2025, the EU Sanctions Envoy emphasized the general optimism about the joint efforts in tailoring the sanctions circumvention concerns and the prospects for the development of deep partnership relations between the EU and Kazakhstan (The Astana Times, 2025).

Overall, apart from stressing the joint efforts and commitment to battling organized crime, violent extremism, radicalization, terrorism, drug trafficking, the situation in Afghanistan as well as addressing climate change, biodiversity loss, and pollution, water issues, the EU representatives are vocal in voicing their concerns about human rights violations and preventing sanctions circumvention labelling it a significant impediment to the strengthening of regional and bilateral cooperation with Central Asian Countries (European Council, 2025). Nevertheless, the joint efforts in dealing with both issues appear to be bringing about some positive developments.

In conclusion the prospects for cooperation between the European Union and Kazakhstan, as well as the broader Central Asian region, are increasingly promising across key sectors such as economic development, energy, and diplomacy. Economic collaboration will likely deepen through

THE EU REPRESENTATIVES ARE VOCAL IN VOICING THEIR CONCERNS ABOUT HUMAN RIGHTS VIOLATIONS AND PREVENTING SANCTIONS CIRCUMVENTION

ПРЕДСТАВИТЕЛИ ЕС ПРОДОЛЖАЮТ ПОДЧЕРКИВАТЬ НЕОБХОДИМОСТЬ СОБЛЮДЕНИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И НЕДОПУЩЕНИЯ ОБОХОДА САНКЦИЙ

тельство Европейского союза в Республике Казахстан, 2020).

После 2022 года ЕС активизировал усилия по расширению сотрудничества с Центральной Азией и Казахстаном. В частности, в 2023 году в Астане и в 2024 году в Брюсселе прошли ежегодные заседания Политико-безопасностного диалога высокого уровня между ЕС и странами Центральной Азии (ECBC, 2023; 2024). На региональном уровне 27 марта 2025 года министры иностранных дел стран Центральной Азии и Верховный представитель ЕС по иностранным делам и политике безопасности провели 20-е Министерское совещание ЕС – Центральная Азия в Ашхабаде. На встрече обсуждались перспективы дальнейшего сотрудничества, а также подготовка к Первому саммиту ЕС – Центральная Азия, намеченному на апрель (Европейский совет, 2025).

Среди проблем, вызывающих обеспокоенность ЕС, значительное внимание уделяется использованию Казахстана как возможной площадки для обхода санкций. В связи с этим представители ЕС призывали Казахстан к активному совместному противодействию таким практикам (Представительство Европейского союза в Республике Казахстан, 2023). В 2025 году спецпосланник ЕС по вопросам санкционной политики выразил осторожный оптимизм относительно усилий Казахстана в этой сфере и подчеркнул перспективы развития углублённого партнёрства между сторонами (The Astana Times, 2025).

В целом, помимо акцента на совместной борьбе с организованной преступностью, насильственным экстремизмом, радикализацией, терроризмом и незаконным оборотом наркотиков, обсуждаются также ситуация в Афганистане, изменение

trade diversification, infrastructure investment, and sustainable growth initiatives, reinforcing Kazakhstan's role as a key transit hub between Europe and Asia, which might help bypass Russia. In the energy sector, the EU's commitment to green transition aligns with Kazakhstan's potential for renewable energy development and its strategic importance as a supplier of critical raw materials, including Kazakhstan's big uranium deposits. Diplomatically, both sides can leverage shared interests in regional stability, security, and multilateral engagement to foster a stronger partnership. As global challenges reshape geopolitical landscapes, enhanced EU-Central Asia cooperation can serve as a model for constructive engagement, ensuring mutual economic benefits, energy security, and long-term political dialogue. Strengthening these ties will further integrate Kazakhstan into global markets and bolster regional connectivity.

климата, утрата биоразнообразия, загрязнение окружающей среды и вопросы водных ресурсов. При этом представители ЕС продолжают подчёркивать необходимость соблюдения прав человека и недопущения обхода санкций, рассматривая эти аспекты как ключевые препятствия на пути к укреплению регионального и двустороннего сотрудничества с Центральной Азией (Европейский совет, 2025). Тем не менее, совместные усилия сторон в решении этих проблем уже демонстрируют положительные результаты.

В заключение перспективы сотрудничества между Европейским союзом и Казахстаном, а также с более широким регионом Центральной Азии, представляются всё более оснаждающимися в ключевых сферах — экономическом развитии, энергетике и дипломатии. В сфере экономики сотрудничество, скорее всего, будет углубляться за счёт диверсификации торговли, инвестиций в инфраструктуру и инициатив в области устойчивого роста. Это позволит Казахстану укрепить свои позиции в качестве важного транзитного узла между Европой и Азией и тем самым способствовать снижению зависимости от России. В энергетическом секторе стремление ЕС к «зелёному» переходу гармонирует с потенциалом Казахстана в сфере возобновляемых источников энергии и его стратегическим значением как поставщика критически важных ресурсов, включая значительные запасы урана.

В дипломатическом плане обе стороны могут использовать общие интересы в сфере региональной стабильности, безопасности и многостороннего взаимодействия для формирования более прочного партнёрства. В условиях, когда глобальные вызовы усиленно трансформируют геополитический ландшафт, углублённое сотрудничество ЕС с Центральной Азией может стать примером конструктивного взаимодействия, обеспечивая взаимную экономическую выгоду, энергетическую безопасность и долгосрочный политический диалог. Укрепление этих связей будет способствовать дальнейшей интеграции Казахстана в мировую экономику и усилению региональной коммуникации.

References:

- Bureau of National Statistics (2025). Statistics of foreign, mutual trade and commodity markets: Spreadsheets. Retrieved from <https://stat.gov.kz/en/industries/economy/foreign-market/spreadsheets/>. Accessed on 29.03.2025.
- Delegation of the European Union to the Republic of Kazakhstan (2025). EU and Kazakhstan advance global gateway strategy with key agreements. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu-and-kazakhstan-advance-global-gateway-strategy-key-agreements_en. Accessed on 30.03.2025.
- Delegation of the European Union to the Republic of Kazakhstan (2023). The European Union and Kazakhstan. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/kazakhstan/european-union-and-kazakhstan_en?s=222. Accessed on 31.03.2025.
- Delegation of the European Union to the Republic of Kazakhstan (2023). Vice-President Šefčovič travels to Kazakhstan to participate in the Astana mining and metallurgy congress 2023 and strengthen the bilateral relationship. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/vice-president-%C5%A1ef%C4%8Dovi%C4%8D-travels-kazakhstan-participate-astana-mining-and-metallurgy-congress-2023-and_en. Accessed on 31.03.2025.
- Delegation of the European Union to the Republic of Kazakhstan (2020). EU launches a 1.4-billion-tenge programme to combat COVID-19 in Kazakhstan and Central Asia. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu-launches-14-billion-tenge-programme-combat-covid-19-kazakhstan-and-central-asia_en#:~:text=The%20CACCR%20is%20a%202,global%20response%20to%20COVID%2D19. Accessed on 31.03.2025.
- European Commission (2021). EU – Central Asia Economic Forum: Bringing regions closer. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_5841. Accessed on 31.03.2025.
- European Commission (2022). Strategic partnership between the European Union and Kazakhstan on sustainable raw materials, batteries and renewable hydrogen value chains. Retrieved from https://single-market-economy.ec.europa.eu/news/strategic-partnership-between-european-union-and-kazakhstan-sustainable-raw-materials-batteries-and-2022-11-08_en. Accessed 31.03.2025.
- European Commission (2022). Multiannual indicative programme 2021–2027 for Kazakhstan. Retrieved from https://international-partnerships.ec.europa.eu/document/download/fb7737a7-3809-433a-803f-90524f855d29_en?filename=mip-2021-c2021-9095-kazakhstan-annex_en.pdf. Accessed on 29.03.2025.
- European Commission (2025). Sanctions on energy. Retrieved from https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine/sanctions-energy_en. Accessed on 28.03.2025.
- European Commission (2025). Opening statement of Commissioner Jørgensen in the European Parliament plenary debate on accelerating the phase-out of Rus-

Источники:

- Бюро национальной статистики (2025). Статистика внешней, взаимной торговли и товарных рынков: Таблицы. Доступно по адресу: <https://stat.gov.kz/en/industries/economy/foreign-market/spreadsheets/>. Дата обращения: 29.03.2025.
- Вандерхилл, Рэйчел, Джойрман, Сандра и Тулепбаева, Роза (2020). Между медведем и драконом: многовекторность Казахстана как модель стратегии для второстепенных держав. *International Affairs*, 96 (4): 975–993.
- Дипломатическая служба Европейского союза (2020). Ready4Trade в Центральной Азии. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/eeas/ready4trade-central-asia_en. Дата обращения: 29.03.2025.
- Европейская комиссия (2021). Экономический форум ЕС – Центральная Азия: сближение регионов. Доступно по адресу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_5841. Дата обращения: 31.03.2025.
- Европейская комиссия (2022). Стратегическое партнёрство между ЕС и Казахстаном в области устойчивых сырьевых материалов, аккумуляторов и возобновляемого водорода. Доступно по адресу: https://single-market-economy.ec.europa.eu/news/strategic-partnership-between-european-union-and-kazakhstan-sustainable-raw-materials-batteries-and-2022-11-08_en. Дата обращения: 31.03.2025.
- Европейская комиссия (2022). Многогодовая индикативная программа 2021–2027 для Казахстана. Доступно по адресу: https://international-partnerships.ec.europa.eu/document/download/fb7737a7-3809-433a-803f-90524f855d29_en?filename=mip-2021-c2021-9095-kazakhstan-annex_en.pdf. Дата обращения: 29.03.2025.
- Европейская комиссия (2025). Санкции в энергетике. Доступно по адресу: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine/sanctions-energy_en. Дата обращения: 28.03.2025.
- Европейская комиссия (2025). Вступительное заявление комиссара Йоргенсена на пленарном заседании Европейского парламента по ускорению отказа от российского газа. Доступно по адресу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_25_764. Дата обращения: 28.03.2025.
- Европейский совет (2025). Совместное коммюнике – 20-е министерское совещание ЕС – Центральная Азия. Доступно по адресу: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/03/27/joint-communique-20th-eu-central-asia-ministerial-meeting/>. Дата обращения: 30.03.2025.
- ЕСВС (2014). Многогодовая индикативная программа для Центральной Азии на 2014–2020 годы. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/20160526_1_en.pdf. Дата обращения: 30.03.2025.
- ЕСВС (2019). Новые возможности для более прочного партнёрства. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_-_the_eu_and_central_asia_-_new_

- sian gas and other Russian energy commodities in the EU. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_25_764. Accessed on 28.03.2025.
- European Council (2025). Joint communiqué - 20th EU-Central Asia Ministerial meeting. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/03/27/joint-communique-20th-eu-central-asia-ministerial-meeting/>. Accessed on 30.03.2025.
- European Union External Action (2019). The EU and Kazakhstan hold a subcommittee on Justice and Home Affairs and the human rights dialogue. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu-and-kazakhstan-hold-subcommittee-justice-and-home-affairs-and-human_en. Accessed on 31.03.2025.
- European Union External Action (2019). Joint communication on the EU and Central Asia: New opportunities for a stronger partnership. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-communication-eu-and-central-asia-new-opportunities-stronger-partnership_en. Accessed on 31.03.2025.
- European Union External Action (2020). The EU and Kazakhstan hold an annual human rights dialogue and a subcommittee on justice and home affairs. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-and-kazakhstan-hold-annual-human-rights-dialogue-and-subcommittee-justice-and-home-affairs_en. Accessed on 31.03.2025.
- European Union External Action (2021). Joint Communiqué: 17th EU-Central Asia ministerial meeting. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-communique%C3%A9-17th-eu-central-asia-ministerial-meeting_en. Accessed on 31.03.2025.
- European Union External Action (2023). EU-Kazakhstan: Annual human rights dialogue and subcommittee on justice and home affairs meetings. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-kazakhstan-annual-human-rights-dialogue-and-subcommittee-justice-and-home-affairs-meetings_en. Accessed on 31.03.2025.
- European Union External Action (2023). EU-Central Asia: 10th high-level political and security dialogue held in Astana. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-central-asia-10th-high-level-political-and-security-dialogue-held-astana_en. Accessed on 31.03.2025.
- European Union External Action (2024). Kazakhstan: 21st subcommittee on justice and home affairs held in Astana. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/kazakhstan-21st-subcommittee-justice-and-home-affairs-held-astana_en. Accessed on 31.03.2024.
- European Union External Action (2024). EU-Central Asia: 11th high-level political and security dialogue held in Brussels. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-central-asia-11th-high-level-political-and-security-dialogue-held-brussels_en. Accessed on 31.03.2025.
- European External Action (2014). Multiannual indicative programme for regional Central Asia: 2014- opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf. Дата обращения: 31.03.2025.
- ЕСВС (2019). ЕС и Казахстан проводят заседание Подкомитета по правосудию и внутренним делам и диалог по правам человека. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu-and-kazakhstan-hold-subcommittee-justice-and-home-affairs-and-human_en. Дата обращения: 31.03.2025.
- ЕСВС (2019). Совместное коммюнике: ЕС и Центральная Азия: Новые возможности для более прочного партнёрства. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-communication-eu-and-central-asia-new-opportunities-stronger-partnership_en. Дата обращения: 31.03.2025.
- ЕСВС (2020). ЕС и Казахстан проводят ежегодный диалог по правам человека и заседание Подкомитета по правосудию и внутренним делам. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-and-kazakhstan-hold-annual-human-rights-dialogue-and-subcommittee-justice-and-home-affairs_en. Дата обращения: 31.03.2025.
- ЕСВС (2021). Совместное коммюнике: 17-е министерское совещание ЕС – Центральная Азия. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-communique%C3%A9-17th-eu-central-asia-ministerial-meeting_en. Дата обращения: 31.03.2025.
- ЕСВС (2023). ЕС-Казахстан: Ежегодный диалог по правам человека и заседания Подкомитета по правосудию и внутренним делам. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-kazakhstan-annual-human-rights-dialogue-and-subcommittee-justice-and-home-affairs-meetings_en. Дата обращения: 31.03.2025.
- ЕСВС (2023). ЕС – Центральная Азия: 10-й Диалог высокого уровня по вопросам политики и безопасности в Астане. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-central-asia-10th-high-level-political-and-security-dialogue-held-astana_en. Дата обращения: 31.03.2025.
- ЕСВС (2024). Казахстан: 21-е заседание Подкомитета по правосудию и внутренним делам в Астане. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/eeas/kazakhstan-21st-subcommittee-justice-and-home-affairs-held-astana_en. Дата обращения: 31.03.2024.
- ЕСВС (2024). ЕС – Центральная Азия: 11-й Диалог высокого уровня по вопросам политики и безопасности в Брюсселе. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-central-asia-11th-high-level-political-and-security-dialogue-held-brussels_en. Дата обращения: 31.03.2025.
- Мартинес-Гарсиа, Мигель, Рамос-Карвахаль, Кармен и Камара, Ангелес (2023). Последствия энергетических мер, принятых в связи с войной в Украине, для уровня цен в странах ЕС. Resources Policy, 86 (2023): 104–114.
- Международное агентство по атомной энергии (МАГАТЭ) (2019). Банк низкообогащённого урана МАГАТЭ. Доступно по адресу: <https://www.iaea.org/topics/iaea-low-enriched-uranium-bank>. Дата обращения: 31.03.2025.

2020. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/20160526_1_en.pdf. Accessed on 30.03.2025.
- European External Action (2019). New opportunities for a stronger partnership. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_-_the_eu_and_central_asia_-_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf. Accessed on 31.03.2025.
- International Atomic Energy Agency (2019). The IAEA low enriched uranium (LEU) Bank. Retrieved from <https://www.iaea.org/topics/iaea-low-enriched-uranium-bank>. Accessed on 31.03.2025.
- Martínez-García, Miguel, Ramos-Carvajal, Carmen, and Cámara, Ángeles (2023). Consequences of the energy measures derived from the war in Ukraine on the level of prices of EU countries. *Resources Policy* 86 (2023): 104-114.
- Muratova, Mariya, Sadri, Houman, Medeubayeva, Zhanar and Issayeva, Ainur (2023). The EU and Kazakhstan in the latest geopolitical and geoeconomic conditions: New dimensions of partnership. *Journal of Eurasian Studies* 16 (1): 20-31.
- The Astana Times (2019). European Union and Central Asia: New partnership in action. Retrieved from <https://astanatimes.com/2019/09/european-union-and-central-asia-new-partnership-in-action/>. Accessed on 29.03.2025.
- The Astana Times (2025). EU sanctions envoy commends cooperation with Kazakhstan. Retrieved from <https://astanatimes.com/2025/01/eu-sanctions-envoy-commends-cooperation-with-kazakhstan/>. Accessed on 31.03.2025.
- The Diplomatic Service of the European Union (2020). Ready4Trade in Central Asia. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/ready4trade-central-asia_en. Accessed on 29.03.2025.
- Utebayev, Artur, Ordabayeva, Dana, Murzagulova, Kamila and Irzhanova, Saltanat (2024). Kazakhstan-EU relations in the realities of the geopolitical turbulence: A textual analysis of before and after design. *Journal of Central Asian Studies* 95 (3): 75-94.
- Vanderhill, Rachel, Joireman, Sandra and Tulepbayeva, Roza (2020). Between the bear and the dragon: Multivectorism in Kazakhstan as a model strategy for secondary powers. *International Affairs* 96 (4): 975-993.
- WECOOP (2022). Clinic workshop "Renewable energy in Central Asia: potential for small- and medium-sized solutions". Retrieved from <https://wecoop.eu/events/clinic-workshop-res/>. Accessed on 31.03.2025.
- Муратова, Мария, Садри, Хоуман, Медеубаева, Жанар и Исаева, Айну́р (2023). ЕС и Казахстан в новых геополитических и геоэкономических условиях: Новые измерения партнёрства. *Journal of Eurasian Studies*, 16 (1): 20–31.
- Представительство Европейского союза в Республике Казахстан (2020). ЕС запускает программу на 1,4 миллиарда тенге по борьбе с COVID-19 в Казахстане и Центральной Азии. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu-launches-14-billion-tenge-programme-combat-covid-19-kazakhstan-and-central-asia_en. Дата обращения: 31.03.2025.
- Представительство Европейского союза в Республике Казахстан (2023). Европейский союз и Казахстан. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/kazakhstan/european-union-and-kazakhstan_en?s=222. Дата обращения: 31.03.2025.
- Представительство Европейского союза в Республике Казахстан (2023). Вице-президент Шёфчович посещает Казахстан для участия в Астанинском горно-металлургическом конгрессе 2023 года и укрепления двусторонних отношений. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/vice-president-%C5%A1ef%C4%8Dovi%C4%8D-travels-kazakhstan-participate-astana-mining-and-metallurgy-congress-2023-and_en. Дата обращения: 31.03.2025.
- Представительство Европейского союза в Республике Казахстан (2025). ЕС и Казахстан продвигают Стратегию Глобальных Ворот посредством ключевых соглашений. Доступно по адресу: https://www.eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu-and-kazakhstan-advance-global-gateway-strategy-key-agreements_en. Дата обращения: 30.03.2025.
- Утебаев, Артур, Ордабаева, Дана, Мурзагулова, Камила и Иржанова, Салтанат (2024). Отношения Казахстана и ЕС в условиях геополитической турбулентности: Текстуальный анализ «до» и «после». *Журнал центральноазиатских исследований*, 95 (3): 75–94.
- The Astana Times (2019). Европейский союз и Центральная Азия: Новое партнёрство в действии. Доступно по адресу: <https://astanatimes.com/2019/09/european-union-and-central-asia-new-partnership-in-action/>. Дата обращения: 29.03.2025.
- The Astana Times (2025). Посланник ЕС по санкциям высоко оценил сотрудничество с Казахстаном. Доступно по адресу: <https://astanatimes.com/2025/01/eu-sanctions-envoy-commends-cooperation-with-kazakhstan/>. Дата обращения: 31.03.2025.
- WECOOP (2022). Практический семинар «Возобновляемая энергетика в Центральной Азии: Потенциал для малых и средних решений». Доступно по адресу: <https://wecoop.eu/events/clinic-workshop-res/>. Дата обращения: 31.03.2025.

KAZAKHSTAN'S OIL AND GAS INDUSTRY: BALANCING FOREIGN INVESTMENTS AND NATIONAL INTERESTS

AIDA AMANGELDINA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ
НАУЧНОИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

НЕФТЕГАЗОВАЯ ОТРАСЛЬ КАЗАХСТАНА: БАЛАНС МЕЖДУ ИНОСТРАННЫМИ ИНВЕСТИЦИЯМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ ИНТЕРЕСАМИ

Energy resources have been the main driver of Kazakhstan's economy since its independence. With one of the largest oil and gas reserves among post-Soviet states, Kazakhstan has successfully attracted foreign investment to develop its energy sector. The government of Kazakhstan signed the Production Sharing Agreements (PSAs) and stabilized contracts with international energy companies to explore and develop three major oil and gas fields – Tengiz, Karachaganak and Kashagan.

While these projects contribute significantly to the national GDP, foreign companies seem to benefit more than Kazakhstan itself. Due to the delays in project development and cost overruns, Kazakhstan has not received the revenues promised in the contracts. The share of the national company KazMunayGas in the projects is limited to one-fifth or less. Furthermore, Kazakhstan faces significant environmental implications due to hydrocarbon extraction. Greenhouse gas emissions from oil fields contribute to the shrinking of the Caspian Sea. With the upcoming expiration of contracts for these projects, it is crucial to analyze Kazakhstan's position in relation to project operators and whether it intends to extend the agreements.

KAZAKHSTAN IS WELL KNOWN FOR ITS ABUNDANT FOSSIL FUEL RESOURCES. ITS TERRITORY COVERS 30 BILLION BARRELS OF OIL AND 85 TRILLION CUBIC METERS OF NATURAL GAS RESERVES

КАЗАХСТАН ИЗВЕСТЕН СВОИМИ БОГАТЫМИ ЗАПАСАМИ ИСКОПАЕМОГО ТОПЛИВА. НА ЕЁ ТЕРРИТОРИИ НАХОДЯТСЯ ЗАПАСЫ В ОБЪЕМЕ 30 МИЛЛИАРДОВ БАРРЕЛЕЙ НЕФТИ И 85 ТРИЛЛИОНОВ КУБОМЕТРОВ ПРИРОДНОГО ГАЗА

С момента обретения независимости энергетические ресурсы стали главным двигателем экономики Казахстана. Обладая одними из крупнейших запасов нефти и газа среди постсоветских стран, Казахстан успешно привлек иностранные инвестиции для развития своей энергетической отрасли. Правительство страны заключило соглашения о разделе продукции (СРП) и стабилизированные контракты с международными энергетическими компаниями для освоения и разработки трёх крупных месторождений нефти и газа — Тенгиз, Карачаганак и Кашаган.

Несмотря на значительный вклад этих проектов в ВВП страны, основную выгоду от них, по всей видимости, получают иностранные компании, а не Казахстан. Из-за задержек в реализации проектов и перерасхода средств Казахстан не получил обещанные в контрактах доходы. Доля национальной компании «КазМунайГаз» в этих проектах ограничена одной пятой или даже меньше. Кроме того, Казахстан сталкивается с серьёзными экологическими последствиями, связанными с добычей углеводородов. Выбросы парниковых газов с нефтяных месторождений способствуют сокращению уровня

First, it is important to highlight the role of foreign investors in Kazakhstan's energy sector. Kazakhstan is well known for its abundant fossil fuel resources. Its territory covers 30 billion barrels of oil and 85 trillion cubic meters of natural gas reserves (U.S. Energy Information Administration, 2013). Thanks to these vast energy resources, Kazakhstan was able to attract foreign investments to develop hydrocarbon projects in Tengiz, Karachaganak and Kashagan.

The first project in newly independent Kazakhstan began at Tengiz, the country's largest oil field, which holds an estimated 25 billion barrels of crude oil (Tengizchevroil, 2024). It has been operated by Tengizchevroil that was launched in 1993 by the joint agreement between Chevron and the Kazakh government. Nowadays, the company includes four shareholders, such as Chevron (50%), ExxonMobil (25%), LukArco (5%), and the state-owned company KazMunayGas (20%).

Another contract was signed in 1997 to develop the Karachaganak gas field. Its operator is the Karachaganak Petroleum Operating (KPO) company that consists of Eni (29.25%), Shell (29.25%), Chevron (18%), Lukoil (13.5%), and KazMunayGas (10%). As regards Kashagan, one of the largest oil discoveries in recent decades, it is operated by the North Caspian Operating Company (NCOC) with major shareholders, such as ENI (16.81%), Shell (16.81%), Exxon Mobil (16.81%), TotalEnergies (16.81%), Inpex (7.56%), CNPC (8.33%), and KazMunayGas (16.81%) (Crude Accountability, 2023).

воды Каспийского моря. В связи с предстоящим окончанием срока действия контрактов по этим проектам особенно важно проанализировать позицию Казахстана в отношении операторов проектов и его намерения по продлению соглашений.

В первую очередь стоит отметить роль иностранных инвесторов в энергетическом секторе Казахстана. Страна широко известна своими богатыми запасами ископаемого топлива. На её территории находятся запасы в объёме 30 миллиардов баррелей нефти и 85 триллионов кубометров природного газа (Управление энергетической информации США, 2013). Благодаря этим обширным энергетическим ресурсам Казахстан смог привлечь иностранные инвестиции для реализации проектов по добыче углеводородов на месторождениях Тенгиз, Карачаганак и Кашаган.

Первым проектом в независимом Казахстане стал Тенгиз — крупнейшее нефтяное месторождение страны с оценочными запасами в 25 миллиардов баррелей нефти (Тенгизшевройл, 2024). Оно разрабатывается компанией Тенгизшевройл, созданной в 1993 году в рамках совместного соглашения между Chevron и правительством Казахстана. В настоящее время среди акционеров компании — Chevron (50%), ExxonMobil (25%), LukArco (5%) и государственная компания «КазМунайГаз» (20%).

Следующий контракт был подписан в 1997 году для освоения газового месторождения Карачаганак. Его оператором является компания Karachaganak Petroleum Operating (KPO), в состав которой входят Eni (29,25%), Shell (29,25%), Chevron (18%), ЛУКОЙЛ (13,5%) и КазМунайГаз (10%). Что касается Кашагана — одного из крупнейших нефтяных открытий последних десятилетий — его разработкой занимается консорциум North Caspian Operating Company (NCOC), в который входят ENI (16,81%), Shell (16,81%), ExxonMobil (16,81%), TotalEnergies (16,81%), Inpex (7,56%), CNPC (8,33%) и КазМунайГаз (16,81%) (Crude Accountability, 2023).

Эти проекты остаются ключевыми для экономики страны. В совокупности они

These projects remain key contributors to the national economy. Together, they account for 71% of total oil output and are among the largest taxpayers in Kazakhstan (Energy Monitor (2025)). The companies paid 30 trillion tenge taxes to the National Budget from 2013 to 2023 (Dprom.kz, 2023). In addition, according to the Bureau of National Statistics of Kazakhstan, in 2024, crude oil and crude oil products had the largest share in Kazakhstan's exports, accounting for 52.5% (Bureau of National Statistics, 2025).

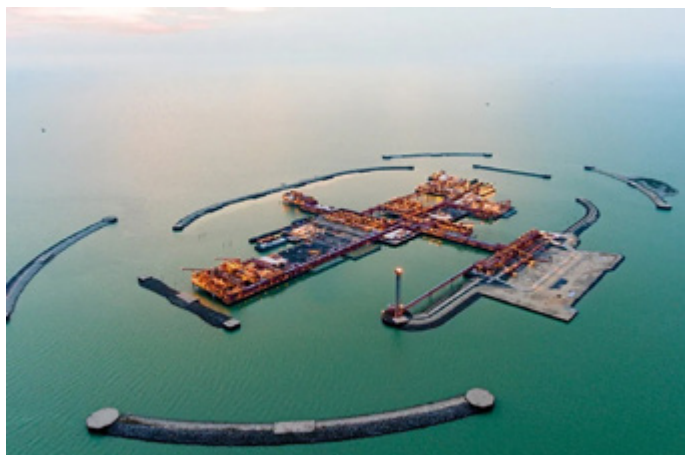
Despite significant contributions made by the oil projects to the state's economy, Kazakhstan is not fully satisfied with the activities of the operators. This dissatisfaction has been expressed through various claims and fines imposed by state officials on the companies due to production delays and environmental violations.

The problem with project development can be particularly attributed to the Kashagan offshore oil field, the reserves of which are estimated to be up to 13 billion barrels. The exploration operations in Kashagan started in 1999 by the Offshore Kazakhstan International Operating Company (OKIOC). After discovering oil the next year, the state officials were highly optimistic about oil output from Kashagan, foreseeing that it would produce 60 million tons annually by 2015 (Crude Accountability, 2017). This optimistic prediction, however, has not been fulfilled even today. The regular oil production in Kashagan was postponed several times and started only in 2016. This is because the construction of the

обеспечивают 71% общего объема нефтедобычи и входят в число крупнейших налогоплательщиков Казахстана (Energy Monitor, 2025). С 2013 по 2023 годы налоговые выплаты компаний в Национальный бюджет составили 30 триллионов тенге (Dprom.kz, 2023). Кроме того, согласно данным Бюро национальной статистики Казахстана, в 2024 году сырая нефть и нефтепродукты заняли наибольшую долю в экспорте страны, составив 52,5% (Бюро национальной статистики, 2025).

Несмотря на значительный вклад нефтяных проектов в экономику государства, Казахстан не полностью удовлетворён деятельностью операторов. Это недовольство выражалось через различные претензии и штрафы, наложенные государственными органами на компании из-за задержек в производстве и нарушений экологических норм.

Проблемы с реализацией проекта особенно ярко проявились на морском нефтяном месторождении Кашаган, запасы которого оцениваются до 13 миллиардов баррелей. Геологоразведочные работы на Кашагане начались в 1999 году международным консорциумом Offshore Kazakhstan International Operating Company (OKIOC). После обнаружения нефти в следующем году представители власти проявляли высокий оптимизм в отношении перспектив добычи, предсказывая, что к 2015 году месторождение будет ежегодно производить 60 миллионов тонн нефти (Crude Accountability, 2017). Однако эти ожидания до сих пор не оправдались. Регулярная добыча нефти на Кашагане неоднократно откладывалась и началась только в 2016 году. Это связано с тем, что строительство нефтяного месторождения столкнулось со многими трудностями из-за его неблагоприятного географического расположения. Поскольку эта часть Каспийского моря очень мелководная, вода здесь замерзает почти на полгода, что серьёзно усложняет как строительство, так и производственные работы (Renewablematter.eu, 2024). Кроме того, в недрах месторождения содержится высокое количество сероводорода, что усложняет процесс добычи углеводородов (Пархомчик, 2015).

oil field faced many challenges due to its unfavorable geographical location. As this part of the Caspian Sea is very shallow, the water freezes for almost half a year, thus complicating the construction and production activities (Renewablematter.eu, 2024). Furthermore, the oil field contains a high level of hydrogen sulfide, which has complicated the process of exploiting the hydrocarbon (Parkhomchik, 2015).

Unexpected cost overruns and production delays at Kashagan led Kazakhstan to engage in disputes with the operating company (Reuters, 2025). In 2008, the shareholders agreed to double Kazakhstan's stake to 16.8% as compensation for delays. In 2012, they allocated \$1 billion to KazMunayGaz to cover its extra costs. However, the claims from the Kazakh authorities have not stopped with the launch of production. In 2023, they issued an arbitration claim for \$13 billion related to production costs and lost revenue. Furthermore, this year, the claim has been increased to more than \$150 billion (Gizitdinov, 2024).

In addition, Kazakhstan has been engaged in arbitration procedures on profit-sharing with shareholders of the Karachaganak project (Reuters, 2025). In 2011, Kazakhstan gained a 10% stake in the project as a settlement of the dispute. In 2020, it was awarded \$1.9 billion after a six-year dispute. A recent claim by the Kazakh authorities against the KPO was in 2023, comprising \$3.5 billion.

Kazakhstan's claims against the project companies extend beyond lost revenues to include environmental concerns. One of the most pressing issues is related to the future of the Caspian Sea. The water level of the Caspian Sea has been alarmingly decreasing since 1995 and has reached its lowest recorded point of 29 metres below sea level. The main reason for the water level drop is

**UNEXPECTED COST
OVERRUNS AND
PRODUCTION DELAYS
AT KASHAGAN LED
KAZAKHSTAN TO
ISSUE ARBITRATION
CLAIMS AGAINST
NCOC. THIS YEAR,
THE CLAIM HAS BEEN
INCREASED TO MORE
THAN \$150 BILLION**

**НЕОЖИДАННЫЕ
ПЕРЕРАСХОДЫ
И ЗАДЕРЖКИ В
ПРОИЗВОДСТВЕ НА
МЕСТОРОЖДЕНИИ
КАШАГАН ПРИВЕЛИ
К ТОМУ, ЧТО
КАЗАХСТАН ПОДАЛ
АРБИТРАЖНЫЕ
ИСКИ ПРОТИВ
НСОС. В ЭТОМ
ГОДУ СУММА ИСКА
БЫЛА УВЕЛИЧЕНА
ДО БОЛЕЕ ЧЕМ
150 МИЛЛИАРДОВ
ДОЛЛАРОВ**

Неожиданные перерасходы бюджета и задержки в добыче на Кашагане привели к разногласиям между Казахстаном и оператором проекта (Reuters, 2025). В 2008 году акционеры согласились удвоить долю Казахстана до 16,8% в качестве компенсации за задержки. В 2012 году они выделили 1 миллиард долларов компании «КазМунайГаз» на покрытие дополнительных расходов. Однако претензии со стороны казахстанских властей не прекратились даже после начала добычи. В 2023 году был подан иск в арбитраж на сумму 13 миллиардов долларов, связанный с производственными расходами и упущенной выгодой. Более того, в этом году сумма иска была увеличена до более чем 150 миллиардов долларов (Гизитдинов, 2024).

Кроме того, Казахстан участвует в арбитражных разбирательствах по вопросам распределения прибыли с акционерами проекта Карачаганак (Reuters, 2025). В 2011 году Казахстан получил 10% долю в проекте в результате урегулирования спора. В 2020 году он выиграл дело и получил компенсацию в размере 1,9 миллиарда долларов после шестилетнего разбирательства. Последняя претензия казахстанских властей к консорциуму КРО была предъявлена в 2023 году и составила 3,5 миллиарда долларов.

Претензии Казахстана к операторам проектов касаются не только упущенной выгоды, но и экологических последствий. Одной из самых острых проблем является будущее Каспийского моря. Уровень воды в Каспийском море с тревожной скоростью снижается с 1995 года и достиг рекордной отметки в 29 метров ниже уровня моря. Основной причиной этого снижения считается изменение климата. Поскольку выбросы парниковых газов ускоряют климатические изменения, можно предположить, что

climate change. As greenhouse gas emissions trigger climate change, it is possible to assume that hydrocarbon production on the Caspian Sea affects its declining level (Amangel-dina, 2025).

The Tengiz and Kashagan oil fields, located around the Caspian Sea, have contributed to this environmental challenge. Their operators have not only engaged in large-scale fossil fuel production but have also repeatedly violated environmental regulations. For example, the operator of the Kashagan project, the NCOC, has been notorious for environmental violations along with the problem of delayed launch (Crude Accountability, 2017). In 2012, there were no water treatment facilities in the territory of the oil field. In order to dump wastewater resulting from oil pipe testing, the NCOC used the municipal sewage system in Atyrau and lakes near the Caspian Sea.

In addition, in 2013, when oil production was supposed to be launched, several gas leaks from the pipelines were observed. The accident was caused by hydrogen sulfide content in fossil fuels, which exceeded the permissible threshold, as well as problems with selecting the right equipment to withstand the chemical composition of the gas. As a result, 2.8 million cubic meters of gas were flared, and the oil production was suspended for three years.

In 2014, the Atyrau Regional Department of Ecology issued a fine to the NCOC equal to 134.2 billion tenge (about \$749 million) for environmental damage due to the above-mentioned gas leak accident. The consortium refused to pay the reimbursement and instead allocated \$50 million to the construction of EXPO-2017 in Astana.

Furthermore, the NCOC did not stop dismissing compliance with environ-

добыча углеводородов на Каспии способствует снижению уровня воды (Амангельдина, 2025).

Нефтяные месторождения Тенгиз и Кашаган, расположенные в районе Каспийского моря, способствовали возникновению экологических проблем. Их операторы не только ведут масштабную добычу ископаемого топлива, но и регулярно нарушают экологические нормы. Например, оператор проекта Кашаган, консорциум NCOC, известен своими экологическими нарушениями, а также задержкой запуска проекта (Crude Accountability, 2017). В 2012 году на территории месторождения отсутствовали очистные сооружения. Для сброса сточных вод, образующихся в результате испытаний нефтепровода, NCOC использовал городскую канализационную систему в Атырау и озера вблизи Каспийского моря.

Кроме того, в 2013 году, когда планировался запуск добычи нефти, были зафиксированы несколько утечек газа из трубопроводов. Авария произошла из-за высокого содержания сероводорода в ископаемом топливе, которое превышало допустимые нормы, а также вследствие неправильно выбранного оборудования, неспособного выдерживать химический состав газа. В результате было сожжено 2,8 миллиона кубометров газа, а добыча нефти была приостановлена на три года.

В 2014 году Атырауский областной департамент экологии наложил на NCOC штраф в размере 134,2 миллиарда тенге (около 749 миллионов долларов США) за ущерб окружающей среде, нанесённый в результате вышеупомянутой аварии. Однако консорциум отказался выплачивать компенсацию и вместо этого выделил 50 миллионов долларов на строительство объектов к ЭКСПО-2017 в Астане.

THE CONTRACT OF TENGIZCHEVROIL WILL BE THE FIRST TO EXPIRE IN 2033, FOLLOWED BY THE PSA OF THE KPO IN 2037, AND FINALLY, THE PSA OF THE KASHAGAN PROJECT IN 2041

В 2033 ГОДУ ИСТЕКАЕТ КОНТРАКТ С ТЕНГИЗШЕВРОЙЛ, В 2037 ГОДУ СРП ПО ПРОЕКТУ КАРАЧАГАНАК, А В 2041 ГОДУ СРП ПО КАШАГАНСКОМУ МЕСТОРОЖДЕНИЮ

mental regulations in their activities at Kashagan. In 2022, local authorities inspected the oil field and found that sulfur storage limits had been exceeded and several provisions of the environmental protection action plan, including those related to water treatment and gas flaring, had been violated (Renewablematter.eu, 2024). To hold the NCOC accountable for environmental violations, the Ministry of Ecology of Kazakhstan issued a \$4.4 billion fine on the NCOC (Vlast.kz, 2024). In turn, the NCOC again appealed the amount of the fine and proposed to reimburse \$110 million through funding social projects. This year, the arbitration court granted their appeal (Gizitdinov, 2024), and the imposition of a fine is not possible before the consideration of the issue. Moreover, the company achieved a court decision according to which the tax authorities of Kazakhstan cannot audit the contract's profit share.

Similar to NCOC, Tengizchevroil was consistently involved in environmental violations, such as excessive gas flaring, emissions of pollutants, and a pipeline explosion. In 2007, the court of Atyrau committed Tengizchevroil to pay a fine of 37 billion tenge (about \$302 million) for causing environmental harm by unsafe extraction of sulfur (online.zakon.kz, 2007). Three years later, in 2010, there were three accidents when the company exceeded the limits of gas flaring. For causing high emissions of pollutants, the company paid a fine of 509.52 million tenge (about \$3.5 million) (Vesti.kz, 2010). From 1993 to 2011, the volume of pollutant emissions at the Tengiz oil field amounted to more than 1 million

Несмотря на это, NCOC продолжал пренебрегать соблюдением экологических норм при реализации проекта Кашаган. В 2022 году местные власти провели инспекцию месторождения и обнаружили превышение лимитов по хранению серы, а также нарушения ряда положений плана экологической защиты, включая те, что касаются очистки воды и сжигания газа (Renewablematter.eu, 2024). Чтобы привлечь NCOC к ответственности, Министерство экологии Казахстана наложило штраф в размере 4,4 миллиарда долларов США (Власть, 2024). В ответ консорциум вновь обжаловал сумму штрафа и предложил возместить только 110 миллионов долларов через финансирование социальных проектов. В этом году арбитражный суд удовлетворил их апелляцию, и наложение штрафа стало невозможным до окончательного рассмотрения дела. Более того, компании удалось добиться судебного решения, согласно которому налоговые органы Казахстана не могут проводить аудит по распределению прибыли по контракту (Гизитдинов, 2024).

Аналогично NCOC, компания Тенгизшевройл также систематически нарушала экологические нормы — чрезмерное сжигание газа, выбросы загрязняющих веществ, а также аварии на трубопроводах. В 2007 году суд Атырау обязал Тенгизшевройл выплатить штраф в размере 37 миллиардов тенге (около 302 миллионов долларов США) за нанесение экологического ущерба при небезопасной добыче серы (online.zakon.kz, 2007). Тремя годами позже, в 2010 году, произошли три аварии, связанные с превышением норм сжигания газа. За высокие выбросы загрязняющих веществ компания выплатила штраф в размере 509,52 миллиона тенге (около 3,5 миллиона долларов США) (Vesti.kz, 2010). С 1993 по 2011 годы объем загрязняющих выбросов на месторождении Тенгиз составил более 1 миллиона тонн (Crude Accountability, 2013). Подобные аварии фиксировались также в 2017 году (Власть, 2017) и 2021 году (Kazakhstan Today, 2021).

В 2022 году на месторождении Тенгиз произошла серьезная авария. Во время проведения гидроиспытаний произошёл взрыв

tons (Crude Accountability, 2013). Accidents related to emissions of pollutants were also observed in 2017 (Vlast.kz, 2017) and 2021 (Kazakhstan Today, 2021).

In 2022, a serious accident took place at Tengiz. A pipeline exploded during a hydrotest at the field, and as a result, two workers died, and three others were injured (Azattyq.org, 2022). Furthermore, in the year after the accident, there was an oil leak at Tengiz, contaminating 12x18 meters of land area (Ak Jayik, 2024). The Department of Ecology of the Atyrau region considered this leak as noncompliance with the environmental legislation of Kazakhstan and initiated an administrative case against Tengizchevroil (Ak Jayik, 2024). The company did not agree with the accusation and filed an administrative lawsuit in the interdistrict court of Astana. The court returned the lawsuit, in turn, the company filed a cassation appeal. In the same year, the local court imposed a fine on Tengizchevroil totalling 2.8 billion tenge (about \$6.3 million) for emissions of harmful substances exceeding the permissible standards and land pollution (Kapital, 2023). There is no information, however, on whether Tengizchevroil paid the fine.

These cases demonstrate that both the NCOC and Tengizchevroil have actively avoided paying fines and taking responsibility for environmental violations. Their actions suggest a stronger focus on maximizing revenue from fossil fuel production than on mitigating the environmental and social consequences of their activities.

Kazakhstan's position toward project operators remains ambiguous. On the one hand,

трубопровода, в результате чего погибли двое рабочих, ещё трое получили ранения (Радио Азаттык, 2022). Более того, уже в следующем году на Тенгизе произошла утечка нефти, которая привела к загрязнению участка площадью 12x18 метров (Ак Жайык, 2024). Департамент экологии Атырауской области расценил этот случай как нарушение экологического законодательства Республики Казахстан и инициировал административное дело против компании Тенгизшевройл (Ак Жайык, 2024). Компания не согласилась с обвинениями и подала административный иск в межрайонный суд Астаны. Суд вернул иск, после чего компания подала кассационную жалобу. В том же году местный суд наложил на Тенгизшевройл штраф в размере 2,8 миллиарда тенге (примерно 6,3 миллиона долларов США) за выбросы вредных веществ, превышающие допустимые нормы, а также за загрязнение почвы (Капитал, 2023). Однако в открытых источниках отсутствует информация о фактической выплате штрафа компанией.

Эти случаи демонстрируют, что международные нефтяные компании на территории Казахстана систематически избегают выплаты штрафов и ответственности за экологические правонарушения. Их действия свидетельствуют о приоритетности получения прибыли от добычи ископаемого топлива над смягчением негативных экологических и социальных последствий своей деятельности.

Позиция Казахстана в отношении операторов проектов остаётся двойственной. С одной стороны, иностранные акционеры внесли значительный вклад в развитие энергетического и экономического секторов страны. С другой стороны, они не достигли планируемых показателей добычи вследствие задержек и перерасхода средств на реализацию проектов. Кроме того, их деятельность оказала негативное влияние на экологическое состояние Каспийского моря.

Вопрос о продлении соглашений о разделе продукции (СРП) и стабилизированных контрактов становится особенно актуальным, учитывая, что срок действия данных

foreign shareholders have substantially contributed to the development of the country's energy and economic sectors. On the other hand, they have not met the production targets due to delays and excess costs related to project development. Additionally, their activities have had a negative environmental impact on the Caspian Sea.

The question of whether Kazakhstan will continue its PSAs and stabilized contracts is particularly relevant now, considering that the contracts are about to expire in the upcoming decades. The contract of Tengizchevroil will be the first to expire in 2033, followed by the PSA of the KPO in 2037, and finally, the PSA of the Kashagan project in 2041 (Orda.kz, 2024).

As for now, Kazakhstan is more likely to extend the contracts by balancing foreign investments and national interests. This position was officially confirmed by President Kassym-Jomart Tokayev at a government meeting on January 28, where he ordered stepping up negotiations on the extension of the PSAs (Reuters, 2025). He emphasized the importance of retaining foreign investments in the country, as well as achieving more favorable terms for Kazakhstan in the extended projects. According to Energy Minister Almasadam Satkaliyev, there are three possible scenarios if the contracts are extended: Kazakhstan will increase its share, change the project operators, or improve the terms of the contract.

It is possible to expect that the shareholders are also interested in extending the contracts. They have invested significant funds and time in project development. The investments in Kashagan, one of the most expensive oil projects, account for about \$55 billion (Gizitdinov, 2024). The KPO invested \$27 billion (Reuters, 2025), and Tengizchevroil invested \$70 billion (The Astana Times, 2023) for the

THE TENGIZ AND KASHAGAN OIL FIELDS HAVE CONTRIBUTED TO THE ENVIRONMENTAL CHALLENGE OF CASPIAN SEA

НЕФТЯНЫЕ МЕСТОРОЖДЕНИЯ ТЕНГИЗ И КАШАГАН СПОСОБСТВОВАЛИ ВОЗНИКНОВЕНИЮ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ КАСПИЙСКОГО МОРЯ

соглашений истекает в ближайшие десятилетия. В частности, в 2033 году истекает контракт с Тенгизшевройл, в 2037 году СРП по проекту Карачаганак, а в 2041 году СРП по Кашаганскому месторождению (Orda.kz, 2024).

На данный момент наиболее вероятным сценарием остаётся продление соглашений с учётом баланса между иностранными инвестициями и национальными интересами. Такая позиция была официально подтверждена Президентом Касым-Жомартом Токаевым на заседании правительства 28 января, где он поручил активизировать переговоры о продлении СРП (Reuters, 2025). Президент подчеркнул важность сохранения иностранных инвестиций в стране, а также необходимости достижения более выгодных условий для Казахстана в рамках продлённых соглашений. По словам министра энергетики Алмаасадама Саткалиева, в случае продления контрактов возможны три сценария: увеличение доли Казахстана в проектах, смена операторов или пересмотр условий контрактов.

Представляется вероятным, что и иностранные акционеры заинтересованы в продлении соглашений. В развитие проектов были вложены значительные финансовые средства и время. Инвестиции в Кашаган, являющийся одним из самых дорогостоящих нефтяных проектов, составляют около 55 миллиардов долларов США (Гизитдинов, 2024). Консорциум КРО вложил 27 миллиардов долларов (Reuters, 2025), а Тенгизшевройл инвестировал 70 миллиардов долларов в развитие проекта с дополнительными инвестициями в размере 48 миллиардов долларов для его расширения. (Астана Таймс, 2023). Учитывая масштаб инвестиций и ресурсов, вероятно, акционеры со-

development of the project with \$48 billion additional investments for its expansion. Considering the big investments and resources allocated to the projects, it is more likely that the shareholders will agree with Kazakhstan's terms in order to extend the contracts.

The extension of contracts with favorable terms will definitely strengthen Kazakhstan's economy. Despite the growing role of renewables, oil and gas will remain dominant in the energy sector. Therefore, it is important that Kazakhstan retain beneficial terms in the extended contracts. However, along with maximizing the national benefits, the terms should be kept attractive to foreign investors. The development of the projects highly depends on the expertise and capacities of the international oil companies.

In addition to economic interests, it is crucial that Kazakhstan promote environmental concerns during contract negotiations. Project operators must acknowledge the environmental damage their activities have caused to the Caspian Sea and recognize the importance of strict compliance with environmental regulations and standards. Properly extending these contracts could be pivotal not only for economic growth but also for preserving the ecological balance of the region.

References:

- Ak Jayik (2024). Oil spill and lack of documents: How Tengizchevroil lost the court twice. Retrieved from <https://azh.kz/ru/news/view/101635>. Accessed on 15.03.2025.
- Ak Jayik (2024). Tengiz oil spill under investigation. Retrieved from <https://azh.kz/ru/news/view/98046>. Accessed on 15.03.2025.
- Amangeldina, Aida (2025). Aral Sea syndrome: Why is the Caspian Sea shrinking? Retrieved from <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2025/03/caspian-environment-crisis?lang=en>. Accessed on 15.03.2025.
- Azattyq.org (2022). Explosion at Tengiz oil field. Police report two workers dead. Retrieved from <https://rus.azattyq.org/a/31931247.html>. Accessed on 15.03.2025.
- Bureau of National Statistics (2025). Foreign trade turnover of the Republic of Kazakhstan. Retrieved from <https://stat.gov.kz/en/industries/economy/foreign-market/publications/315588/>. Accessed on 15.03.2025.
- Crude Accountability (2013). The Republic of Chevron 20 Years in Kazakhstan. Retrieved from

гласяся на условия Казахстана, чтобы обеспечить продление контрактов.

Продление соглашений на выгодных для страны условиях может существенно укрепить экономику Казахстана. Несмотря на рост доли возобновляемых источников энергии, нефть и газ сохраняют доминирующее положение в энергетическом секторе страны. Поэтому крайне важно, чтобы Казахстан обеспечил себе выгодные позиции в новых контрактах. При этом условия должны оставаться привлекательными и для иностранных инвесторов, так как развитие проектов во многом зависит от опыта и технических возможностей международных нефтяных компаний.

Наряду с экономическими интересами Казахстану следует настойчиво продвигать экологическую повестку в ходе переговоров. Операторы проектов должны признать причиненный их деятельностью экологический ущерб Каспийскому морю, а также осознать важность строгого соблюдения экологических норм и требований. Эффективное продление контрактов может стать поворотным моментом не только для экономического роста, но и для сохранения экологического баланса региона.

Источники:

- Ак Жайык (2024). Разлив нефти и отсутствие документов: как Тенгизшевройл дважды суд проиграл. Доступно по адресу: <https://azh.kz/ru/news/view/101635>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Ак Жайык (2024). Расследуется дело по утечке нефти на Тенгизе. Доступно по адресу: <https://azh.kz/ru/news/view/98046>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Амангельдина, Аида (2025). CarnegiePolitika. Аральский синдром. Чем опасно обмеление Каспийского моря. Доступно по адресу: <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2025/03/caspian-environment-crisis?lang=ru>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Астана Таймс (2023). Тенгизшевройл инвестировал \$70 млрд в Казахстан за три десятилетия. Доступно по адресу: <https://astanatimes.com/2023/04/tengizchevroil-invests-70-billion-in-kazakhstan-over-three-decades/>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Бюро национальной статистики (2025). Внешняя торговля Республики Казахстан. Доступно по адресу: <https://stat.gov.kz/en/industries/economy/foreign-market/publications/315588/>. Дата обращения: 15.03.2025.

- <https://crudeaccountability.org/wp-content/uploads/2013/06/20130604-Chevron20YrsInKazakhstan-en.pdf.pdf>. Accessed on 15.03.2025.
- Crude Accountability (2017). The Kashagan oil bubble. Retrieved from https://crudeaccountability.org/wp-content/uploads/ENG_Kashagan_report_Final1-1.pdf. Accessed on 15.03.2025.
- Crude Accountability (2023). The Caspian Pipeline Consortium: Russian and Western accountability in the oil and gas sector during wartime. Retrieved from <https://crudeaccountability.org/the-caspian-pipeline-consortium-russian-and-western-accountability-in-the-oil-and-gas-sector-during-wartime/>. Accessed on 15.03.2025.
- Dprom.kz (2023). Tengiz, Kashagan and Karachaganak replenished the budget of the Republic of Kazakhstan by 30 trillion tenge. Retrieved from <https://dprom.kz/novosti/tyengeez-kashagan-ee-karachaganak-popolneelee/>. Accessed on 15.03.2025.
- Energy Monitor (2025). Post on the Telegram channel. Retrieved from https://t.me/NRG_monitor/3359. Accessed on 21.03.2025.
- Gizitdinov, Nariman (2024). Kazakhstan's compensation claims against Kashagan oil firms jump to \$150 billion. Retrieved from https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-04-17/kazakhstan-s-compensation-claims-against-kashagan-oil-firms-jump-to-150-billion?utm_source=in_materials. Accessed on 15.03.2025.
- Kapital (2023). Tengizchevroil fined 2.8 billion tenge for environmental violations. Retrieved from <https://kapital.kz/gosudarstvo/118251/na-2-8-mlrd-tenge-oshtrafovali-tengizshevroil-za-ekologicheskkiye-narusheniya.html>. Accessed on 15.03.2025.
- Kazakhstan Today (2021). There was a release of harmful substances at the Tengiz field. Retrieved from https://www.kt.kz/rus/ecology/_1377914032.html. Accessed on 15.03.2025.
- Online.zakon.kz (2007). Tengiz sulfur has once again become the reason for collecting a fine from TCO. Retrieved from https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30139317&pos=4;-116#pos=4;-116. Accessed on 15.03.2025.
- Orda.kz (2024). Elusive oil: Kazakhstan vs. Kashagan investors. Retrieved from <https://en.orda.kz/elusive-oil-kazakhstan-vs-kashagan-investors-3261/>. Accessed on 15.03.2025.
- Parkhomchik, Lidiya (2015). Current challenges for the Kashagan offshore oil field project. Retrieved from <https://www.eurasian-research.org/publication/current-challenges-for-the-kashagan-offshore-oil-field-project/>. Accessed on 15.03.2025.
- Renewablematter.eu (2024). What we know about the billion-dollar dispute between Kazakhstan and big oil. Retrieved from <https://www.renewablematter.eu/en/what-we-know-about-the-billion-dollar-dispute-between-kazakhstan-and-big-oil>. Accessed on 15.03.2025.
- Reuters (2025). Kazakhstan aims for revision of contracts with Western oil majors. Retrieved from <https://www.reuters.com/business/energy/kazakhstan-aims-revi->
- Власть (2017). Минэнерго Казахстана сообщило о выбросах вредных веществ в атмосферу на месторождении Тенгиз. Доступно по адресу: <https://vlast.kz/novosti/23222-minenergo-kazahstana-soobsilo-o-vybrosah-vrednyh-vesestv-v-atmosferu-na-mestorozdenii-tengiz.html>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Власть (2024). Давление Казахстана на нефтяные компании вряд ли приведет к их уходу. Доступно по адресу: <https://vlast.kz/english/63140-kazakhstans-pressure-on-oil-majors-unlikely-to-push-them-out.html>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Гизитдинов, Нариман (2024). Блумберг. Требования Казахстана к инвесторам Кашагана возросли до \$150 млрд. Доступно по адресу: https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-04-17/kazakhstan-s-compensation-claims-against-kashagan-oil-firms-jump-to-150-billion?utm_source=in_materials. Дата обращения: 15.03.2025.
- Dprom.kz (2023). Тенгиз, Кашаган и Карачаганак пополнили бюджет РК на 30 трлн тенге. Доступно по адресу: <https://dprom.kz/novosti/tyengeez-kashagan-ee-karachaganak-popolneelee/>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Energy Monitor (2025). Публикация в Telegram-канале. Доступно по адресу: https://t.me/NRG_monitor/3359. Дата обращения: 21.03.2025.
- Kazakhstan Today (2021). На месторождении Тенгиз зафиксирован выброс вредных веществ. Доступно по адресу: https://www.kt.kz/rus/ecology/_1377914032.html. Дата обращения: 15.03.2025.
- Капитал (2023). Тенгизшевройл оштрафован на 2,8 млрд тенге за экологические нарушения. Доступно по адресу: <https://kapital.kz/gosudarstvo/118251/na-2-8-mlrd-tenge-oshtrafovali-tengizshevroil-za-ekologicheskkiye-narusheniya.html>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Crude Accountability (2013). Республика Chevron: 20 лет в Казахстане. Доступно по адресу: <https://crudeaccountability.org/wp-content/uploads/2013/06/20130604-Chevron20YrsInKazakhstan-en.pdf.pdf>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Crude Accountability (2017). Нефтяной пузырь Кашагана. Доступно по адресу: https://crudeaccountability.org/wp-content/uploads/ENG_Kashagan_report_Final1-1.pdf. Дата обращения: 15.03.2025.
- Crude Accountability (2023). Каспийский трубопроводный консорциум: ответственность России и Запада в нефтегазовом секторе во время войны. Доступно по адресу: <https://crudeaccountability.org/the-caspian-pipeline-consortium-russian-and-western-accountability-in-the-oil-and-gas-sector-during-wartime/>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Online.zakon.kz (2007). Тенгизская сера вновь стала причиной взыскания штрафа с ТШО. Доступно по адресу: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30139317&pos=4;-116#pos=4;-116. Дата обращения: 15.03.2025.
- Orda.kz (2024). Неуловимая нефть: Казахстан против инвесторов Кашагана. Доступно по адресу: <https://>

- sion-contracts-with-western-oil-majors-2025-01-28/. Accessed on 15.03.2025.
- Reuters (2025). Kazakhstan's oilfields, disputes and settlements with oil majors. Retrieved from <https://www.reuters.com/markets/asia/kazakhstans-oilfields-disputes-settlements-with-oil-majors-2025-01-28/>. Accessed on 15.03.2025.
- Tengizchevroil (2024). Homepage. Retrieved from <https://www.tengizchevroil.com/company>. Accessed on 15.03.2025.
- The Astana Times (2023). Tengizchevroil invests \$70 billion in Kazakhstan over three decades. Retrieved from <https://astanatimes.com/2023/04/tengizchevroil-invests-70-billion-in-kazakhstan-over-three-decades/>. Accessed on 15.03.2025.
- U.S. Energy Information Administration (2013). Overview of oil and natural gas in the Caspian Sea region. Retrieved from https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Caspian_Sea/archive/pdf/caspian_sea_2013.pdf. Accessed on 15.03.2025.
- Vesti.kz (2010). Tengizchevroil paid 500 million tenge for environmental pollution. Retrieved from <https://vesti.kz/economy/tengizshevroyl-zaplatil-500-millionov-tenge-zagryaznenie-54777/>. Accessed on 15.03.2025.
- Vlast.kz (2017). Kazakhstan's Energy Ministry reported emissions of harmful substances into the atmosphere at the Tengiz field. Retrieved from <https://vlast.kz/novosti/23222-minenergo-kazahstana-soobsilo-o-vybrosah-vrednyh-vesestv-v-atmosferu-na-mestorozdenii-tengiz.html>. Accessed on 15.03.2025.
- Vlast.kz (2024). Kazakhstan's pressure on oil majors unlikely to push them out. Retrieved from <https://vlast.kz/english/63140-kazakhstans-pressure-on-oil-majors-unlikely-to-push-them-out.html>. Accessed on 15.03.2025.
- en.orda.kz/elusive-oil-kazakhstan-vs-kashagan-investors-3261/. Дата обращения: 15.03.2025.
- Пархомчик, Лидия (2015). Евразийский научно-исследовательский институт. Текущие вызовы проекта Кашаган. Доступно по адресу: <https://www.eurasian-research.org/publication/current-challenges-for-the-kashagan-offshore-oil-field-project/>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Радио Азаттык (2022). На месторождении Тенгиз произошёл взрыв. Полиция сообщает о гибели двух рабочих. Доступно по адресу: <https://rus.azattyq.org/a/31931247.html>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Renewablematter.eu (2024). Что известно о многомиллиардном споре Казахстана и «большой нефти». Доступно по адресу: <https://www.renewablematter.eu/en/what-we-know-about-the-billion-dollar-dispute-between-kazakhstan-and-big-oil>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Reuters (2025). Казахстан намерен пересмотреть контракты с западными нефтяными компаниями. Доступно по адресу: <https://www.reuters.com/business/energy/kazakhstan-aims-revision-contracts-with-western-oil-majors-2025-01-28/>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Reuters (2025). Месторождения Казахстана, споры и урегулирования с нефтяными гигантами. Доступно по адресу: <https://www.reuters.com/markets/asia/kazakhstans-oilfields-disputes-settlements-with-oil-majors-2025-01-28/>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Тенгизшевройл (2024). Официальный сайт компании. Доступно по адресу: <https://www.tengizchevroil.com/company>. Дата обращения: 15.03.2025.
- Управление энергетической информации США (2013). Обзор нефти и природного газа в Каспийском регионе. Доступно по адресу: https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Caspian_Sea/archive/pdf/caspian_sea_2013.pdf. Дата обращения: 15.03.2025.
- Vesti.kz (2010). Тенгизшевройл заплатил 500 млн тенге за загрязнение экологии. Доступно по адресу: <https://vesti.kz/economy/tengizshevroyl-zaplatil-500-millionov-tenge-zagryaznenie-54777/>. Дата обращения: 15.03.2025.

KAZAKHSTAN'S ENERGY FUTURE: THE ROLE AND IMPORTANCE OF NUCLEAR POWER PLANTS

DR. ZHULDYZ KANAPIYANOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЕ БУДУЩЕЕ КАЗАХСТАНА: РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ АТОМНЫХ ЭЛЕКТРОСТАНЦИЙ

Nuclear power plants (NPPs) are among the most important sources of electricity in the modern world, playing a crucial role in energy security and economic growth. These facilities are capable of generating large volumes of electricity with minimal carbon dioxide emissions, making them key contributors to both energy production and climate goals. Despite the rise of alternative energy sources like solar and wind power, nuclear energy remains a central component in the energy strategies of many countries (IAEA.org, 2016).

Energy independence is a vital strategic objective for any country, and Kazakhstan is no exception. With global hydrocarbon market volatility and the country's reliance on imported fuel, Kazakhstan must seek sustainable solutions to secure its energy future. Nuclear energy provides the opportunity to establish a stable and reliable energy supply system that is not dependent on external sources of fuel or global fluctuations in oil and gas prices. According to the International Atomic Energy Agency (IAEA), NPPs can offer long-term, stable electricity generation with minimal fuel costs (IAEA.org, 2021), thereby strengthening Kazakhstan's energy security.

**ENERGY
INDEPENDENCE IS
A VITAL STRATEGIC
OBJECTIVE FOR ANY
COUNTRY, AND
KAZAKHSTAN IS NO
EXCEPTION**

**ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ
НЕЗАВИСИМОСТЬ
ЯВЛЯЕТСЯ
ВАЖНЕЙШЕЙ
СТРАТЕГИЧЕСКОЙ
ЗАДАЧЕЙ ДЛЯ
ЛЮБОЙ СТРАНЫ,
И КАЗАХСТАН — НЕ
ИСКЛЮЧЕНИЕ**

Атомные электростанции (АЭС) являются одними из самых важных источников электроэнергии в современном мире, играя решающую роль в обеспечении энергетической безопасности и экономическом росте. Эти объекты способны производить большое количество электроэнергии при минимальных выбросах углекислого газа, что делает их ключевыми участниками как в производстве энергии, так и в достижении климатических целей. Несмотря на рост альтернативных источников энергии, таких как солнечная и ветровая энергия, атомная энергия остаётся важным элементом энергетических стратегий многих стран (IAEA.org, 2016).

Энергетическая независимость является важнейшей стратегической задачей для любой страны, и Казахстан — не исключение. В условиях нестабильности мирового рынка углеводородов и зависимости страны от импорта топлива, Казахстану необходимо искать устойчивые решения для обеспечения своего энергетического будущего. Ядерная энергия предоставляет возможность создать стабильную и надёжную систему энергоснабжения, не зависящую от внешних источников топлива или колебаний мировых цен на нефть и газ.

Kazakhstan faces regular electricity shortages due to growing demand, driven by industrialization, population expansion, and the inefficiency of its current power plants. The country also inherits outdated nuclear infrastructure from the Soviet era, which no longer meets modern energy needs. These challenges are compounded by inadequate investment in maintaining and modernizing the energy sector. For instance, in 2024, electricity consumption increased to 120 billion kWh, while production rose to 117,9 billion kWh. The peak consumption during the autumn-winter period reached 17,2 GW, exceeding the maximum generation capacity of 16,6 GW. To bridge the gap, Kazakhstan imported 3,4 billion kWh of electricity from neighboring countries, primarily Russia, and exported 1,4 billion kWh. The total installed capacity of power stations stood at 20,4 GW, with an operating capacity of 15,4 GW, and an average equipment wear rate of 56%. Looking ahead, the projected electricity deficit could reach up to 6,2 GW by 2030, highlighting the urgent need for infrastructure modernization and capacity expansion (Mamyshev, 2025; Kaztag.kz, 2025; Primeminister.kz, 2024).

To tackle these issues, Kazakhstan needs to invest in overhauling its energy infrastructure, including renewing its nuclear facilities and adopting new technologies. This modernization could involve upgrading existing plants to meet modern safety standards or even constructing new, more efficient nuclear power plants. Alongside this, Kazakhstan must explore integrating renewable energy

Согласно данным Международного агентства по атомной энергии (МАГАТЭ), АЭС могут обеспечивать долгосрочную и стабильную выработку электроэнергии с минимальными затратами на топливо (IAEA.org, 2021), тем самым укрепляя энергетическую безопасность Казахстана.

Казахстан сталкивается с регулярной нехваткой электроэнергии из-за растущего спроса, вызванного индустриализацией, ростом населения и неэффективностью существующих электростанций. Страна также унаследовала устаревшую ядерную инфраструктуру советской эпохи, которая больше не отвечает современным энергетическим потребностям. Эти проблемы усугубляются недостаточными инвестициями в обслуживание и модернизацию энергетического сектора. Например, в 2024 году потребление электроэнергии увеличилось до 120 миллиардов кВт/ч, в то время как производство составило 117,9 миллиарда кВт/ч. Пиковое потребление в осенне-зимний период достигло 17,2 ГВт, превысив максимальную мощность генерации в 16,6 ГВт. Чтобы восполнить дефицит, Казахстан импортировал 3,4 миллиарда кВт/ч электроэнергии из соседних стран, в основном из России, и экспортировал 1,4 миллиарда кВт/ч. Общая установленная мощность электростанций составила 20,4 ГВт, при этом рабочая мощность — 15,4 ГВт, а средний износ оборудования достиг 56%. Согласно прогнозам, дефицит электроэнергии к 2030 году может достигнуть 6,2 ГВт, что подчёркивает срочную необходимость модернизации инфраструктуры и расширения мощностей (Мамышев, 2025; Kaztag.kz, 2025; Primeminister.kz, 2024).

Для решения этих проблем Казахстану необходимо инвестировать в капитальную реконструкцию своей энергетической инфраструктуры, включая обновление атомных объектов и внедрение новых технологий. Такая модернизация может включать в себя как модернизацию существующих станций в соответствии с современными стандартами безопасности, так и строительство новых, более эффективных атомных электростанций. Параллельно с этим Казахстан должен рассмотреть возможность интеграции возобновляемых источ-

sources and improving its energy grid to enhance stability and reduce the risk of power shortages.

In October 2024, Kazakhstan held a national referendum on the construction of an NPP. Of the 7,820,204 eligible voters, 63,66% participated, with 71,12% supporting the NPP project, and 26,15% opposing it. The referendum's outcome was considered valid, as the turnout exceeded 50%. The decision was driven by the increasing electricity deficit. The proposed NPP would be located in the Ulken village area of Zhambyl region, on the shores of Lake Balkhash, with an estimated cost of \$10-12 billion and a projected operational date of 2035 (Akhmetkali, 2024).

President of Kazakhstan, Kassym Jomart Tokayev, stated that, in the event of a positive outcome from the referendum, the first NPP would be constructed and operated by an international consortium with advanced technology. This referendum reflects public backing for nuclear energy, paving the way for this strategically significant project (Sarymbetova, 2024).

Nuclear energy offers Kazakhstan numerous advantages. Firstly, NPPs can operate for decades, generating substantial amounts of electricity from a relatively small amount of fuel. This reduces the nation's dependence on imported hydrocarbons, such as oil and gas, which are essential for conventional power plants. Secondly, NPPs provide stable, predictable energy supplies, which are crucial in an era of fluctuating global energy prices. According to the World Nuclear Association (WNA), nuclear power can help Kazakhstan reduce its spending on hydrocarbon imports, ultimately strengthening its economy and fostering a more stable and reliable energy system. Kazakhstan's vast uranium reserves further enhance its energy independence. By

IN OCTOBER 2024, KAZAKHSTAN HELD A NATIONAL REFERENDUM ON THE CONSTRUCTION OF AN NPP

В ОКТЯБРЕ 2024 ГОДА В КАЗАХСТАНЕ СОСТОЯЛСЯ ОБЩЕ-НАЦИОНАЛЬНЫЙ РЕФЕРЕНДУМ ПО ВОПРОСУ СТРОИТЕЛЬСТВА АТОМНОЙ ЭЛЕКТРОСТАНЦИИ

ников энергии и совершенствования энергосети для повышения стабильности и снижения риска дефицита электроэнергии.

В октябре 2024 года в Казахстане состоялся общенациональный референдум по вопросу строительства атомной электростанции. Из 7 820 204 зарегистрированных избирателей участие приняли 63,66%, из которых 71,12% поддержали проект АЭС, а 26,15% высказались против. Итог референдума был признан действительным, так как явка превысила 50%. Решение о строительстве было обусловлено растущим дефицитом электроэнергии. Предполагается, что АЭС будет расположена в районе села Улкен Жамбылской области, на берегу озера Балхаш. Оценочная стоимость проекта составляет от 10 до 12 миллиардов долларов США, а запуск станции намечен на 2035 год (Ахметкали, 2024).

Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев заявил, что в случае положительного исхода референдума первая АЭС будет построена и введена в эксплуатацию международным консорциумом, обладающим передовыми технологиями. Этот референдум отражает общественную поддержку развития атомной энергетики и открывает путь для реализации этого стратегически важного проекта (Сарымбетова, 2024).

Атомная энергия предоставляет Казахстану множество преимуществ. Во-первых, атомные электростанции могут работать десятилетиями, вырабатывая значительное количество электроэнергии из относительно небольшого количества топлива. Это снижает зависимость страны от импорта углеводородов, таких как нефть и газ, которые необходимы для традиционных электростанций. Во-вторых, АЭС обеспечивают стабильное и

utilizing its own resources, the country could fuel NPPs domestically, decreasing reliance on external energy sources (Ospanova, 2024).

The development of nuclear energy can also strengthen Kazakhstan's economic resilience. One key benefit is the stable cost of electricity that NPPs offer. Unlike fossil fuel-based power, whose prices fluctuate with global markets, nuclear energy provides predictable electricity production costs. The Nuclear Energy Agency (NEA) notes that this is due to the relatively low amount of fuel required by nuclear plants, which can be purchased years or even decades in advance. Moreover, NPPs reduce dependence on imported fuels, which is vital for Kazakhstan's economic diversification goals. By decreasing reliance on external sources of hydrocarbons, the country can significantly lower import-related expenses and preserve its foreign exchange reserves. Stable and predictable electricity prices will also support industrial development and long-term economic growth. In addition to economic benefits, nuclear energy offers significant environmental advantages. Unlike coal and gas-fired power plants, NPPs emit virtually no carbon dioxide, making them a critical tool in combating climate change. The IAEA highlights that nuclear power enables countries to significantly reduce their carbon footprint and improve environmental conditions (Li, 2024).

This is particularly important for Kazakhstan, where a significant share—approximately 71,2%—of electricity is still generated by coal-fired power plants, making coal the dominant source in the national energy mix. This heavy reliance on fossil fuels contributes substantially to greenhouse gas emissions and environmental degradation. Transitioning to nuclear power could therefore play a pivotal role in reducing the country's carbon footprint and supporting Kazakh-

**THE PROPOSED NPP
WOULD BE WITH AN
ESTIMATED COST
OF \$10-12 BILLION
AND A PROJECTED
OPERATIONAL DATE
OF 2035**

**ОЦЕНОЧНАЯ
СТОИМОСТЬ
ПРОЕКТА
СОСТАВЛЯЕТ ОТ 10
ДО 12 МИЛЛИАРДОВ
ДОЛЛАРОВ США, А
ЗАПУСК СТАНЦИИ
НАМЕЧЕН НА 2035
ГОД**

предсказуемое энергоснабжение, что особенно важно в условиях колеблющихся мировых цен на энергоносители. Согласно данным Всемирной ядерной ассоциации (WNA), атомная энергетика может помочь Казахстану сократить расходы на импорт углеводородов, что в конечном итоге укрепит экономику страны и создаст более устойчивую и надёжную энергетическую систему. Кроме того, обширные урановые запасы Казахстана повышают его энергетическую независимость. Используя собственные ресурсы, страна может обеспечивать АЭС топливом на внутреннем уровне, сокращая зависимость от внешних источников энергии (Оспанова, 2024).

Развитие атомной энергетики также может укрепить экономическую устойчивость Казахстана. Одним из ключевых преимуществ является стабильная стоимость электроэнергии, которую обеспечивают АЭС. В отличие от электростанций на ископаемом топливе, стоимость энергии которых колеблется в зависимости от мировых рынков, атомная энергетика предлагает предсказуемые затраты на производство электроэнергии. Как отмечает Агентство по ядерной энергии (NEA), это связано с относительно небольшим объёмом топлива, необходимым для АЭС, которое можно закупать на годы или даже десятилетия вперёд. Более того, АЭС снижают зависимость от импортируемого топлива, что имеет решающее значение для целей Казахстана по экономической диверсификации. Сократив зависимость от внешних источников углеводородов, страна сможет значительно уменьшить расходы на импорт и сохранить валютные резервы. Стабильные и предсказуемые цены на электроэнергию также будут способствовать развитию промышленности и долгосрочному эконо-

stan's international climate commitments. It would also lead to improved air quality and reduced environmental pollution, especially in regions traditionally dependent on coal-based energy (Samruk-energy.kz, 2023).

In addition to its environmental benefits, nuclear energy presents opportunities for technological and scientific progress. The implementation of nuclear technologies requires a highly skilled workforce, which will drive the development of specialized educational and research programs. This, in turn, will contribute to the creation of high-tech jobs, foster innovation, and support long-term economic growth. By investing in nuclear infrastructure, Kazakhstan not only addresses pressing environmental concerns but also positions itself as a hub for advanced scientific and industrial development (World-nuclear.org, 2024). However, nuclear energy is not without its challenges. High initial construction costs, issues related to radioactive waste disposal, and the risks associated with accidents, such as Chernobyl and Fukushima, require careful

мическому росту. Помимо экономических преимуществ, ядерная энергетика предлагает значительные экологические выгоды. В отличие от угольных и газовых электростанций, АЭС практически не выбрасывают углекислый газ, что делает их важным инструментом в борьбе с изменением климата. МАГАТЭ подчёркивает, что атомная энергия позволяет странам значительно сократить углеродный след и улучшить экологическую обстановку (Ли, 2024).

Это особенно важно для Казахстана, где значительная часть — примерно 71,2% — электроэнергии по-прежнему производится на угольных электростанциях, что делает уголь доминирующим источником в национальном энергетическом балансе. Такая сильная зависимость от ископаемого топлива в значительной степени способствует выбросам парниковых газов и ухудшению состояния окружающей среды. Переход на атомную энергетику может сыграть решающую роль в снижении углеродного следа страны и поддержке международных климатических обязательств

consideration before decisions on new plant construction are made (Kessides, 2012).

Many countries have already made nuclear energy a cornerstone of their strategy for energy independence. France, for instance, generates over 70% of its electricity from nuclear power, virtually eliminating its reliance on hydrocarbon imports for electricity production and stabilizing its domestic market (Stacy, 2024). South Korea has similarly invested in nuclear energy to strengthen its energy independence. The construction of modern nuclear plants like the APR-1400 reactors has allowed South Korea to ensure a reliable energy supply while reducing its dependence on fossil fuel imports. According to the Korea Electric Power Corporation (KEPCO), the success of nuclear plants has bolstered the country's economic stability amid global energy crises (Trade.gov, 2024).

Countries like the United States (U.S.), France, China, Japan, South Korea, and the United Kingdom (UK) demonstrate that successful nuclear energy development is possible through adherence to several critical factors (World-nuclear.org, 2025), such as regulatory framework: a strong regulatory framework ensures safety, security, and environmental protection. Countries like the U.S. and France have established robust regulatory bodies to oversee nuclear operations. Investment in research: continuous investment in technological innovation is essential. China and South Korea, for example, have heavily in-

Казахстана. Кроме того, это приведёт к улучшению качества воздуха и снижению уровня загрязнения окружающей среды, особенно в регионах, традиционно зависящих от угольной энергетики (Samruk-energy.kz, 2023).

Помимо экологических преимуществ, атомная энергетика открывает возможности для технологического и научного прогресса. Реализация атомных технологий требует высококвалифицированной рабочей силы, что приведет к развитию специализированных образовательных и научных программ. Это, в свою очередь, будет способствовать созданию высокотехнологичных рабочих мест, стимулировать инновации и поддерживать долгосрочный экономический рост. Инвестируя в атомную инфраструктуру, Казахстан не только решает актуальные экологические проблемы, но и позиционирует себя как центр передовых научных и промышленных разработок (World-nuclear.org, 2024). Однако атомная энергетика имеет и свои вызовы. Высокие начальные затраты на строительство, проблемы утилизации радиоактивных отходов и риски, связанные с авариями, такими как Чернобыль и Фукусима, требуют тщательного анализа перед принятием решения о строительстве новых станций (Кессидес, 2012).

Многие страны уже сделали атомную энергетику основой своей стратегии энергетической независимости. Франция, например, генерирует более 70% своей электроэнергии с помощью атомной энергетики, что практически исключает зависимость от импорта углеводородов для производства электроэнергии и стабилизирует внутренний рынок (Стейси, 2024). Южная Корея также инвестировала в ядерную энергетику, чтобы укрепить свою энергетическую независимость. Строительство современных атомных станций, таких как реакторы APR-1400, позволило Южной Корее обеспечить надёжное энергоснабжение, сократив зависимость от импорта ископаемых видов топлива. Согласно данным Корейской электрической корпорации (KEPCO), успех атомных станций способствовал экономической стабильно-

vested in advanced reactor designs like APR-1400, improving safety and efficiency. Public and political support: public acceptance and strong political backing are crucial for successful nuclear projects. France and the UK have shown how these factors ensure the long-term success of nuclear programs. Skilled workforce: A highly trained workforce is essential for nuclear power plant operations. Japan and South Korea have invested in comprehensive training programs to develop skilled nuclear professionals. Economic viability: ensuring economic feasibility through cost management and a stable fuel supply is crucial. The U.S. and China have demonstrated the viability of large-scale nuclear programs by utilizing domestic uranium resources. International cooperation: As demonstrated by the UK and China, international collaboration can accelerate nuclear energy development and reduce costs. Kazakhstan could consider partnering with leading global players like Electricite de France (EDF), China General Nuclear (CGN), or South Korean firms to share expertise and technologies.

Kazakhstan can draw valuable lessons from these countries, which have used nuclear energy to achieve energy independence and great-

IN ADDITION TO ITS ENVIRONMENTAL BENEFITS, NUCLEAR ENERGY PRESENTS OPPORTUNITIES FOR TECHNOLOGICAL AND SCIENTIFIC PROGRESS

ПОМИМО ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРЕИМУЩЕСТВ, АТОМНАЯ ЭНЕРГЕТИКА ОТКРЫВАЕТ ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО И НАУЧНОГО ПРОГРЕССА

сти страны в условиях глобальных энергетических кризисов (Trade.gov, 2024).

Такие страны, как США, Франция, Китай, Япония, Южная Корея и Великобритания, демонстрируют, что успешное развитие ядерной энергетики возможно при соблюдении нескольких ключевых факторов (World-nuclear.org, 2025), таких как, регулирующая рамка: сильная регулирующая рамка обеспечивает безопасность, защиту и охрану окружающей среды. Такие страны, как США и Франция, создали надёжные регулирующие органы для контроля атомной деятельности. Инвестиции в исследования: постоянные инвестиции в технологические инновации необходимы. Например, Китай и Южная Корея значительно инвестировали в передовые проектировки реакторов, такие как APR-1400, улучшая безопасность и эффективность. Общественная и политическая поддержка: общественное признание и сильная политическая поддержка имеют решающее значение для успешных атомных проектов. Франция и Великобритания продемонстрировали, как эти факторы обеспечивают долгосрочный успех атомных программ. Квалифицированная рабочая сила: для работы атомных электростанций необходима высококвалифицированная рабочая сила. Япония и Южная Корея инвестировали в комплексные программы подготовки специалистов в области атомной энергетики. Экономическая жизнеспособность: обеспечение экономической целесообразности через управление затратами и стабильное топливное снабжение имеет решающее значение. США и Китай продемонстрировали жизнеспособность крупных ядерных программ, используя собственные урановые ресурсы. Международное сотрудничество: как

er resilience in the global energy market. By adapting these best practices to its own geopolitical and economic context, Kazakhstan can accelerate the safe and efficient development of its nuclear energy sector. For Kazakhstan, which holds approximately 15% of the world's uranium reserves, the establishment of a nuclear power sector appears logical. Kazakhstan already plays a key role in the global uranium market, ranking first in uranium production (World-nuclear.org, 2024). However, establishing a comprehensive nuclear energy sector requires adapting international experiences to Kazakhstan's unique conditions.

In light of Kazakhstan's growing energy demands, reliance on fossil fuel imports, and environmental challenges, nuclear energy presents a compelling solution for ensuring long-term energy security, economic stability, and sustainable development. The recent national referendum reflects strong public support for the construction of a nuclear power plant, signaling a critical step toward diversifying the country's energy portfolio. With abundant uranium reserves, strategic geographic positioning, and increasing industrial needs, Kazakhstan is uniquely positioned to become a regional leader in nuclear energy.

продемонстрировали Великобритания и Китай, международное сотрудничество может ускорить развитие атомной энергетики и снизить затраты. Казахстан может рассмотреть возможность партнёрства с ведущими мировыми игроками, такими как Electricite de France (EDF), China General Nuclear (CGN) или южнокорейские компании, чтобы обмениваться опытом и технологиями.

Казахстан может извлечь ценные уроки из опыта этих стран, которые использовали атомную энергетику для достижения энергетической независимости и повышения устойчивости на мировом энергетическом рынке. Адаптируя эти лучшие практики к своему геополитическому и экономическому контексту, Казахстан может ускорить безопасное и эффективное развитие своего сектора атомной энергетики. Для Казахстана, который обладает примерно 15% мировых запасов урана, создание ядерной энергетики кажется логичным. Казахстан уже играет ключевую роль на мировом рынке урана, занимая первое место по его добыче (World-nuclear.org, 2024). Однако создание комплексного атомного энергетического сектора требует адаптации международного опыта к уникальным условиям Казахстана.

В свете растущих энергетических потребностей Казахстана, зависимости от импорта ископаемых видов топлива и экологических проблем, атомная энергия представляет собой убедительное решение для обеспечения долгосрочной энергетической безопасности, экономической стабильности и устойчивого развития. Недавний национальный референдум отражает сильную общественную поддержку строительства атомной электростанции, что является важным шагом на пути диверсификации энергетического портфеля страны. С обширными запасами урана, стратегическим географическим расположением и растущими промышленными потребностями Казахстан обладает уникальными возможностями для того, чтобы стать региональным лидером в области атомной энергетики. Однако успешная реализация атомной энергетической программы потребует тщательного планиро-

However, the successful implementation of a nuclear energy program will require careful planning, robust regulatory frameworks, international collaboration, and sustained investment in technology and human capital. By drawing on the experiences of countries like France, South Korea, and the United States, Kazakhstan can mitigate risks and build a nuclear sector that is safe, economically viable, and environmentally responsible. As the country looks toward the future, nuclear power stands not only as a means of energy generation but as a catalyst for scientific advancement, industrial growth, and national resilience in the face of global energy challenges.

References:

- Akhmetkali, Aibarshyn (2024). International observers access Kazakhstan's nuclear plant referendum as transparent and lawful. Retrieved from <https://astanatimes.com/2024/10/intl-observers-assess-kazakhstans-nuclear-plant-referendum-as-transparent-and-lawful/>. Accessed on 15.04.2025.
- International Atomic Energy Agency (2016). Nuclear power and sustainable development. Retrieved from <https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1754web-26894285.pdf>. Accessed on 15.04.2025.
- International Atomic Energy Agency (2021). International Atomic Energy Agency increases projections for nuclear power use in 2050. Retrieved from <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-increases-projections-for-nuclear-power-use-in-2050>. Accessed on 15.04.2025.
- Kaztag.kz (2025). Kazakhstan's electricity consumption increased to 120 billion kWh in 2024. Retrieved from https://kaztag.kz/en/news/kazakhstan-s-electricity-consumption-increased-to-120-billion-kwh-in-2024-aitzhanov?utm_. Accessed on 15.04.2025.
- Kessides, Ioannis (2012). The future of the nuclear industry: Risks, uncertainties, and continued promise. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301421512004053>. Accessed on 15.04.2025.
- Li, Nigel (2024). Referendum to decide Kazakhstan's nuclear energy ambition. Retrieved from <https://thediplomat.com/2024/09/referendum-to-decide-kazakhstans-nuclear-energy-ambition/>. Accessed on 15.04.2025.
- Mamyshev, Zhanbolat (2025). Electricity shortage drives Kazakhstan toward the construction of two nuclear power plants at a time. Retrieved from <https://kz.kursiv.media/en/2025-01-29/engk-nknk-electricity-shortage-drives-kazakhstan-toward-construction-of-two-nuclear-power-plants-at-a-time/>. Accessed on 15.04.2025.
- Ospanova, Mariam (2024). A nuclear power plant in Kazakhstan: pros and cons. Retrieved from <https://>

вания, надёжных регулирующих рамок, международного сотрудничества и постоянных инвестиций в технологии и человеческий капитал. Опираясь на опыт таких стран, как Франция, Южная Корея и США, Казахстан может минимизировать риски и создать атомный сектор, который будет безопасным, экономически жизнеспособным и экологически ответственным. Оглядываясь в будущее, Казахстан может рассматривать атомную энергетику не только как источник производства энергии, но и как катализатор научного прогресса, промышленного роста и национальной устойчивости в условиях глобальных энергетических вызовов.

Источники:

- Ахметкали, Айбаршын (2024). Международные наблюдатели считают референдум по атомной электростанции в Казахстане прозрачным и законным. Доступно по адресу: <https://astanatimes.com/2024/10/intl-observers-assess-kazakhstans-nuclear-plant-referendum-as-transparent-and-lawful/>. Дата обращения: 15.04.2025.
- Kaztag.kz (2025). Потребление электроэнергии в Казахстане увеличилось до 120 млрд кВтч в 2024 году. Доступно по адресу: https://kaztag.kz/en/news/kazakhstan-s-electricity-consumption-increased-to-120-billion-kwh-in-2024-aitzhanov?utm_. Дата обращения: 15.04.2025.
- Кессидес, Иоаннис (2012). Будущее ядерной промышленности: риски, неопределенности и сохраняющиеся надежды. Доступно по адресу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301421512004053>. Дата обращения: 15.04.2025.
- Ли, Нигель (2024). Референдум определит амбиции Казахстана в сфере ядерной энергетики. Доступно по адресу: <https://thediplomat.com/2024/09/referendum-to-decide-kazakhstans-nuclear-energy-ambition/>. Дата обращения: 15.04.2025.
- Мамышев, Жанболат (2025). Дефицит электроэнергии подталкивает Казахстан к строительству двух атомных электростанций одновременно. Доступно по адресу: <https://kz.kursiv.media/en/2025-01-29/engk-nknk-electricity-shortage-drives-kazakhstan-toward-construction-of-two-nuclear-power-plants-at-a-time/>. Дата обращения: 15.04.2025.
- Международное агентство по атомной энергии (2016). Ядерная энергетика и устойчивое развитие. Доступно по адресу: <https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1754web-26894285.pdf>. Дата обращения: 15.04.2025.
- Международное агентство по атомной энергии (2021). МАГАТЭ увеличивает прогнозы использования ядерной энергии в 2050 году. Доступно по адресу: <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-increases-projections-for-nuclear-power-use-in-2050>. Дата обращения: 15.04.2025.

- factcheck.kz/en/analytics/a-nuclear-power-plant-in-kazakhstan-pros-and-cons/. Accessed on 15.04.2025.
- Primeminister.kz (2024). The Ministry of Energy works out a measures plan for the electric power industry development. Retrieved from <https://primeminister.kz/en/news/ministry-of-energy-works-out-measures-plan-for-electric-power-industry-development-26-gw-of-new-generating-capacities-to-be-commissioned-26978?utm>. Accessed on 15.04.2025.
- Samruk-energy.kz (2023). Overview of the electricity and coal market in Kazakhstan. Retrieved from <https://ar2023.samruk-energy.kz/en/overview-of-the-electricity-and-coal-market-in-kazakhstan.html>. Accessed on 15.04.2025.
- Sarymbetova, Aygerim (2024). Tokayev pushes for faster construction of Kazakhstan's first nuclear power plant. Retrieved from <https://caspiannews.com/news-detail/tokayev-pushes-for-faster-construction-of-kazakhstans-first-nuclear-power-plant-2024-12-24-0/>. Accessed on 15.04.2025.
- Stacy, Vynne (2024). France and nuclear power. Retrieved from <https://www.ebsco.com/research-starters/power-and-energy/france-and-nuclear-power>. Accessed on 15.04.2025.
- The International Trade Administration, U.S. Department of Commerce (2024). South Korea's nuclear energy. Retrieved from <https://www.trade.gov/market-intelligence/south-korea-nuclear-energy>. Accessed on 15.04.2025.
- World-nuclear.org (2024). Nuclear energy and sustainable development. Retrieved from <https://world-nuclear.org/information-library/energy-and-the-environment/nuclear-energy-and-sustainable-development>. Accessed on 15.04.2025.
- World-nuclear.org (2024). Uranium and nuclear power in Kazakhstan. Retrieved from <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/kazakhstan>. Accessed on 15.04.2025.
- World-nuclear.org (2025). Nuclear power in the world today. Retrieved from <https://world-nuclear.org/information-library/current-and-future-generation/nuclear-power-in-the-world-today>. Accessed on 15.04.2025.
- Оспанова, Мариям (2024). Атомная электростанция в Казахстане: за и против. Доступно по адресу: <https://factcheck.kz/en/analytics/a-nuclear-power-plant-in-kazakhstan-pros-and-cons/>. Дата обращения: 15.04.2025.
- Primeminister.kz (2024). Минэнерго разрабатывает план мероприятий по развитию электроэнергетики. Доступно по адресу: <https://primeminister.kz/en/news/ministry-of-energy-works-out-measures-plan-for-electric-power-industry-development-26-gw-of-new-generating-capacities-to-be-commissioned-26978?utm>. Дата обращения: 15.04.2025.
- Samruk-energy.kz (2023). Обзор рынка электроэнергетики и угля в Казахстане. Доступно по адресу: https://ar2023.samruk-energy.kz/en/overview-of-the-electricity-and-coal-market-in-kazakhstan.html?utm_source. Дата обращения: 15.04.2025.
- Сарымбетова, Айгерим (2024). Токаев настаивает на ускорении строительства первой в Казахстане атомной электростанции. Доступно по адресу: <https://caspiannews.com/news-detail/tokayev-pushes-for-faster-construction-of-kazakhstans-first-nuclear-power-plant-2024-12-24-0/>. Дата обращения: 15.04.2025.
- Стейси, Винн (2024). Франция и атомная энергетика. Доступно по адресу: <https://www.ebsco.com/research-starters/power-and-energy/france-and-nuclear-power>. Дата обращения: 15.04.2025.
- Управление международной торговли, Министерство торговли США (2024). Атомная энергия Южной Кореи. Доступно по адресу: <https://www.trade.gov/market-intelligence/south-korea-nuclear-energy>. Дата обращения: 15.04.2025.
- World-nuclear.org (2024). Ядерная энергетика и устойчивое развитие. Доступно по адресу: <https://world-nuclear.org/information-library/energy-and-the-environment/nuclear-energy-and-sustainable-development>. Дата обращения: 15.04.2025.
- World-nuclear.org (2024). Уран и атомная энергетика в Казахстане. Доступно по адресу: <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/kazakhstan>. Дата обращения: 15.04.2025.
- World-nuclear.org (2025). Ядерная энергетика в современном мире. Доступно по адресу: <https://world-nuclear.org/information-library/current-and-future-generation/nuclear-power-in-the-world-today>. Дата обращения: 15.04.2025.

THE LAST ACT OF DE-COMMUNIZATION: THE REINTRODUCTION OF THE TRADITIONAL SCRIPT IN MONGOLIA

KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ПОСЛЕДНИЙ АКТ ДЕКОММУНИЗАЦИИ: ВОЗРОЖДЕНИЕ ТРАДИЦИОННОЙ ПИСЬМЕННОСТИ В МОНГОЛИИ

Beginning on January 2, 2025, Mongolia will formally implement the use of both the Cyrillic and traditional Mongolian scripts in official documents at the state and local levels, following the Mongolian Language Law (Kazinform, 2025). The official decision to reintroduce Mongolia's traditional script, known as *Mongol bichig*, was made in March 2020. The Mongolian government announced a national program to promote the use of the traditional script alongside the Cyrillic alphabet, aiming to implement both scripts in official documents by January 2025. While the Cyrillic script will continue to be used during the transition period, the objective is to fully restore the traditional script by 2030 (The Diplomat, 2024).

It should be pointed out that the decision to gradually reintroduce the traditional script was not an isolated or spontaneous act, but rather part of a long-term plan adopted a decade ago, in 2015 when the Mongolian Parliament developed and approved a roadmap for the revival of the *bichig*. Moreover, this decision marked the culmination of public discussions that had been ongoing since the early 1990s, following Mongolia's democratic transition. At that time, one of the government's priorities was

**WHILE THE CYRILLIC
SCRIPT WILL
CONTINUE TO BE
USED DURING THE
TRANSITION PERIOD,
THE OBJECTIVE IS TO
FULLY RESTORE THE
TRADITIONAL SCRIPT
BY 2030**

**КИРИЛЛИЦА
СОХРАНИТ СВОЁ
ПРИМЕНЕНИЕ НА
ПЕРЕХОДНЫЙ
ПЕРИОД, ОДНАКО
К 2030 ГОДУ
ПРЕДПОЛАГАЕТСЯ
ПОЛНОЕ
ВОССТАНОВЛЕНИЕ
ТРАДИЦИОННОГО
ПИСЬМА**

С 2 января 2025 года в Монголии официально начнёт действовать правило использования как кириллицы, так и традиционного монгольского письма в государственных и местных документах в соответствии с Законом о языке (Kazinform, 2025). Решение о возвращении к историческому письму — монгол бичиг — было принято ещё в марте 2020 года. Тогда правительство Монголии объявило о запуске национальной программы по продвижению традиционной письменности наряду с кириллицей. Планировалось, что оба алфавита будут использоваться в официальном документообороте уже с начала 2025 года. При этом кириллица сохранит своё применение на переходный период, однако к 2030 году предполагается полное восстановление традиционного письма (The Diplomat, 2024).

Важно отметить, что это решение не было спонтанным шагом или разовой инициативой. Речь идёт о реализации долгосрочной стратегии, заложенной ещё в 2015 году, когда парламент Монголии утвердил «дорожную карту» по возрождению бичига. Более того, к этому моменту страна шла с начала 1990-х годов — периода демократических преобразований. Тогда

the revival of national heritage and the restoration of national identity that had been altered by communism. The reintroduction of the traditional script was one of the essential components of this project. Hence, the fact that this initiative is part of a long-term project that has been in development for many years rules out the possibility that recent geopolitical events in Eurasia were the primary influence behind the decision.

On the other hand, the implementation of the project went on differently depending on which party held the majority in the Mongolian Parliament, who was serving as president, and other internal political dynamics. Perhaps the most active advocate for restoring the use of the traditional script was President Khaltmaagiin Battulga, who served from 2017 to 2021. Being a member of the Democratic Party of Mongolia, a right-leaning, centrist political party, President Battulga is widely recognized for his strong nationalist and populist stance. Although he has not explicitly identified as anti-communist, his political rhetoric and actions often reflect a critical view of Mongolia's communist past and its legacy. In August 2017, shortly after assuming office, he issued a decree declaring September 1st as the "Day of the Mother Tongue," emphasizing the importance of preserving the Mongolian language and script as essential elements of national identity. This move was part of a broader effort to revive cultural heritage and assert national sovereignty (President.mn, 2017). In May 2018, President Battulga issued another decree aimed at further promoting the traditional Mongolian script

одной из ключевых задач государства стало восстановление национального наследия и идентичности, пострадавших в годы коммунистического правления. Возвращение традиционного письма стало неотъемлемой частью этого курса. Поэтому очевидно, что данная инициатива — результат многолетней внутренней работы, а не реакция на современные геополитические события в Евразии.

В то же время темпы и характер реализации проекта во многом зависели от расстановки сил в парламенте, личности президента и общей политической конъюнктуры в стране. Наибольшую активность в продвижении идеи возрождения традиционного письма проявил президент Халтмаагийн Баттулга, занимавший пост с 2017 по 2021 год. Представитель Демократической партии Монголии, ориентированной на центр и правые ценности, Баттулга известен своим ярко выраженным национализмом и популистской риторикой. Хотя он прямо не называл себя антикоммунистом, в его заявлениях и действиях часто звучала критика советского прошлого и его наследия. Уже в августе 2017 года, вскоре после вступления в должность, он подписал указ об учреждении 1 сентября Днём родного языка, подчеркнув значимость сохранения монгольского языка и письменности как основы национальной идентичности (President.mn, 2017). В мае 2018 года последовал ещё один указ, направленный на популяризацию традиционного письма (President.mn, 2018). В целом, тема возрождения культурного наследия и укрепления национального самосознания стала одной из ключевых в президентской повестке Баттулги.

Кириллическое письмо, которое сегодня используется в Монголии, исторически не является исконной системой письменности этой страны. Традиционное вертикальное письмо, известное как бичиг, служило монголам на протяжении более 800 лет, пока в 1941 году, под влиянием Советского Союза, не было заменено кириллицей в рамках политической ориентации Монголии на Москву. Эта замена имеет очевидные параллели с событиями в Центральной Азии того же периода, где арабская графика сначала была вытеснена

(President.mn, 2018). In general, the importance of preserving the national identity and the revival of the traditional Mongolian script has been an important part of his official rhetoric.

Historically, the Cyrillic script currently used in Mongolia is not the country's original writing system. The traditional vertical script, which had been in use for over 800 years, was replaced in 1941 under Soviet influence, during Mongolia's political alignment with the USSR. This shift has very clear parallels with developments in Central Asia during the same historical period, where Arabic scripts were first replaced by Latin alphabets for a brief time, before being abandoned in favor of Cyrillic under pressure from Moscow.

Also known as the classical Mongolian script, *bichig* is a vertical writing system traditionally used to write the Mongolian language. It is believed to have been invented in the early 13th century, adapted from the old Uyghur script. Written from top to bottom, with columns arranged left to right, the script consists of 26 basic letters representing consonants and vowels. It shares some structural similarities with the Arabic script. For instance, letters change shape depending on their position within a word. Although these features preserve the script's authenticity and histori-

PERHAPS THE MOST ACTIVE ADVOCATE FOR RESTORING THE USE OF THE TRADITIONAL SCRIPT WAS PRESIDENT KHALTMAAGIIN BATTULGA, WHO SERVED FROM 2017 TO 2021

НАИБОЛЬШУЮ АКТИВНОСТЬ В ПРОДВИЖЕНИИ ИДЕИ ВОЗРОЖДЕНИЯ ТРАДИЦИОННОГО ПИСЬМА ПРОЯВИЛ ПРЕЗИДЕНТ ХАЛТМААГИЙН БАТТУЛГА, ЗАНИМАВШИЙ ПОСТ С 2017 ПО 2021 ГОД

латиницей, но вскоре и она уступила место кириллице под давлением советской власти.

Классическое монгольское письмо — бичиг — представляет собой вертикальную систему письма, изначально предназначенную для записи монгольского языка. Предполагается, что оно возникло в начале XIII века на основе древнеуйгурской письменности. Бичиг пишется сверху вниз, а столбцы располагаются слева направо. Алфавит состоит из 26 основных букв, обозначающих согласные и гласные звуки. В структуре письма прослеживаются сходства с арабской графикой — например, форма букв меняется в зависимости от их положения в слове. Эти особенности придают письменности уникальность и подчёркивают её историческую глубину, но одновременно создают определённые трудности, особенно в условиях сосуществования с кириллицей. Так, современные цифровые системы слабо адаптированы под вертикальное письмо и контекстные формы символов. Для корректного отображения текста требуются специальные шрифты, а стандартные клавиатуры QWERTY не поддерживают эту графику в полной мере. Визуальное сходство некоторых гласных и согласных усложняет обучение, а различие коротких и долгих гласных становится дополнительной преградой. Всё это затрудняет широкое использование бичига в повседневной жизни современной Монголии. Неудивительно, что общественное мнение по поводу возвращения традиционной письменности в Монголии остаётся неоднозначным, балансируя между чувством национальной гордости и прагматическими соображениями. Так, в 2021 году было проведено общенациональное исследование среди государственных служащих, целью которого стало выяснение

cal depth, they also bring challenges, especially when used alongside the Cyrillic alphabet. For example, digital systems often struggle with their vertical orientation and contextual character forms. Rendering the script typically requires special fonts and standard QWERTY keyboards do not support it well. The visual similarity between some vowels and consonants can confuse learners, and distinguishing certain sounds—such as, for example short versus long vowels—can be difficult. These challenges have made it difficult for *bichig* to be widely adopted in everyday modern life among Mongolians. Therefore, public opinion in Mongolia regarding the reintroduction of the traditional Mongolian script is nuanced, reflecting both cultural pride and practical concerns. For instance, in 2021, a nationwide survey targeting public servants was conducted to evaluate their readiness for the use of *bichig*. Approximately 150,000 civil servants participated in the survey. The results indicated that 53.6% of respondents expressed readiness to adopt the traditional script in their official duties, while 46.4% voiced reservations (Intellinews.com, 2025). The survey also highlighted regional variations in readiness. For instance, Govi-Altai Province reported the highest level of preparedness, with 74.7% of its pub-

THE LIMITED PRACTICALITY IN THE USE OF THE MONGOLIAN BICHIG ARE OVERSHADOWED BY ITS SYMBOLIC MEANING AND IMPORTANCE IN PRESERVING THE NATIONAL UNITY WITH ETHNIC MONGOLIANS LIVING IN CHINA

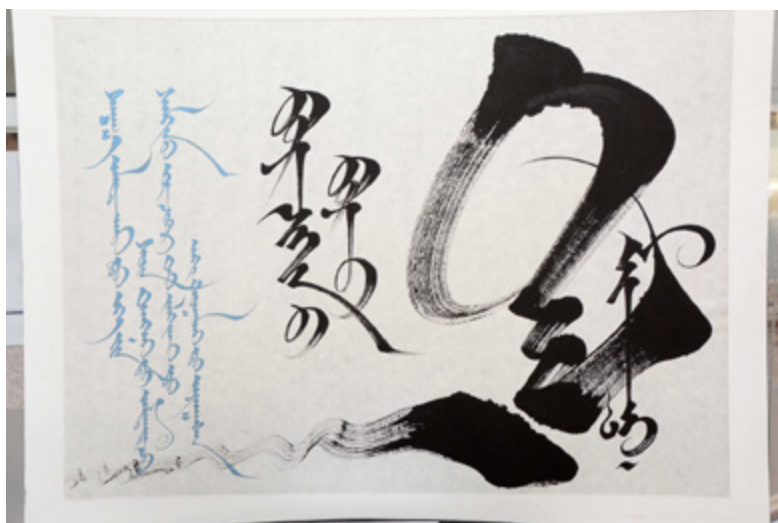
ТЕХНИЧЕСКИЕ СЛОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕННАЯ ПРИКЛАДНАЯ ПОЛЬЗА ОТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРАДИЦИОННОГО ПИСЬМА ОТХОДЯТ НА ВТОРОЙ ПЛАН ПЕРЕД ЕГО СИМВОЛИЧЕСКИМ ЗНАЧЕНИЕМ

их готовности к использованию бичига в работе. В опросе приняли участие порядка 150 тысяч чиновников. Результаты показали, что 53,6% респондентов выразили готовность перейти на традиционное письмо в официальной переписке, тогда как 46,4% отнеслись к этому с осторожностью (Intellinews.com, 2025). Опрос также выявил региональные различия: например, в аймаке Гови-Алтай уровень готовности оказался самым высоким — 74,7% государственных служащих заявили о готовности работать с двумя алфавитами. Кроме того, среди 200 тысяч опрошенных 34,7% сообщили, что начали изучать традиционное письмо ещё с первого класса (Montsame.mn, 2025).

Вопрос возвращения бичига в общественную и официальную жизнь Монголии также обнажил поколенческий разрыв. Молодёжь, воспитанная и обученная на кириллице, зачастую слабо владеет традиционным письмом. Несмотря на то что многие представители нового поколения поддерживают инициативу как важный шаг по сохранению культурного наследия, на практике недостаточное знание бичига остаётся серьёзным препятствием. В ответ на эти вызовы правительство Монголии активно реализует образовательные программы, направленные на повышение грамотности в традиционной письменности. В рамках этих инициатив проводятся как формальные курсы, так и неформальные обучающие мероприятия, организуются публичные выставки, а также бичиг постепенно внедряется в школьные программы.

Тем не менее, технические сложности и ограниченная прикладная польза от использования традиционного письма отходят на второй план перед его символическим значением. Восстановление бичи-

lic servants indicating they were ready to use both scripts. Additionally, among the 200,000 public servants surveyed, 34.7% had begun learning the traditional script from the first grade (Montsame.mn, 2025).

The introduction of the use of *bichig* also presents a generational divide. Younger Mongolians, educated primarily in Cyrillic, often lack fluency in *bichig*. For instance, it has been found that although many support the initiative for cultural preservation, practical challenges persist due to limited proficiency in the traditional script. To address these challenges, the Mongolian government has been active in implementing educational programs aimed at enhancing *bichig* literacy. Initiatives include formal and informal training sessions, public exhibitions, and the integration of the script into school curricula.

However, the technical difficulties and the limited practicality in the use of the Mongolian *bichig* are overshadowed by its symbolic meaning and importance in preserving the national unity with ethnic Mongolians living in China. There are around 6.3 million Mongolians living in the Inner Mongolia Autonomous Region of China, which is almost twice the population of Mongolia. In Inner Mongolia (China), the traditional Mongolian script has remained in use, especially in education, official signage, and cultural expression. Despite being a minority in China, Mongolians of Inner Mongolia managed to preserve a significant ethnocultural autonomy. While bi-

га рассматривается как важнейший элемент культурного единства с этническими монголами, проживающими за пределами страны, в частности — в Китае. В Автономном районе Внутренняя Монголия проживает около 6,3 миллиона монголов — это почти в два раза больше, чем население самой Монголии. Именно там традиционное письмо сохранилось и продолжает использоваться в системе образования, на официальных табличках и в культурной жизни. Несмотря на статус национального меньшинства в Китае, монголы Внутренней Монголии сумели отстоять значительную этнокультурную автономию. Пока в Монголии под влиянием СССР бичиг был фактически вытеснен, по ту сторону границы, в Китае, он продолжал жить. Следует отметить, что Монголия традиционно демонстрирует приверженность идее сохранения монгольской идентичности не только внутри страны, но и в поддержку соотечественников в китайской Внутренней Монголии. Особенно это проявляется в вопросах языка и письменности. Возвращая бичиг, Монголия тем самым подчеркивает преемственность культурных связей с широкой монгольской диаспорой.

В целом, отношение к возрождению бичига в монгольском обществе можно охарактеризовать как положительное. Несмотря на существующие трудности с его практическим применением, популяризация традиционного письма воспринимается не только как культурная миссия, но и как эстетический жест, имеющий глубокий исторический смысл. Значимость бичига была официально признана на международном уровне: в 2013 году ЮНЕСКО включила монгольскую каллиграфию (письмо бичиг) в список нематериального культурного наследия, нуждающегося в срочной охране (UNESCO, 2013). Это решение подчеркнуло важность сохранения традиционной письменности в условиях сокращающегося числа носителей и недостаточной передачи знаний молодым поколениям.

Признание ЮНЕСКО вдохновило в Монголии целый ряд инициатив, направленных на возрождение бичига: от образовательных программ и выставок до постепенного

chig was suppressed in Mongolia under Soviet influence, it was preserved across the border in China. It should be noted that Mongolia has demonstrated a commitment to preserving and promoting Mongolian cultural identity, which extends to supporting ethnic Mongolians in China's Inner Mongolia Autonomous Region. This support is particularly visible when it comes to language and script preservation. By reintroducing the script, Mongolia is reaffirming cultural continuity with the broader Mongol diaspora, including those in Inner Mongolia.

It can be said that generally, the introduction of traditional script is mostly seen positively by Mongolians. Although the practical side of it faces certain challenges in being used more actively, the promotion of *bichig* certainly has an aesthetic dimension and great cultural and historical significance. Therefore, the traditional *bichig* has been recognized by UNESCO. In 2013, UNESCO inscribed Mongolian calligraphy (*bichig* script) on its List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding. This designation acknowledges the cultural significance of the script and highlights the necessity of preserving it amidst challenges such as declining usage and limited transmission to younger generations (UNESCO, 2013). The recognition by UNESCO has fomented various initiatives in Mongolia aimed at revitalizing the script. These efforts include educational programs, public exhibitions, and the integration of *bichig* into official documents and signage.

Despite some historical parallels, Mongolia's efforts to revive its traditional script should not be equated with the language reforms and alphabet transitions undertaken, ongoing, or planned in other former Soviet republics. First and foremost, the objectives behind Mongolia's promotion of its traditional script

BOTH MONGOLIA AND THESE TURKIC REPUBLICS OPERATE WITHIN A POST-SOCIALIST TRANSFORMATION FRAMEWORK, USING LANGUAGE POLICY AS A MEANS OF REDEFINING NATIONAL IDENTITY AND ASSERTING LINGUISTIC SOVEREIGNTY

МОНГОЛИЯ, И ТЮРКСКИЕ РЕСПУБЛИКИ ДЕЙСТВУЮТ В РАМКАХ ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ, ГДЕ ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА СТАНОВИТСЯ ИНСТРУМЕНТОМ ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И УТВЕРЖДЕНИЯ ЯЗЫКОВОГО СУВЕРЕНИТЕТА

внедрения традиционного письма в официальные документы и уличную навигацию.

Несмотря на определённые исторические параллели, попытки Монголии возродить традиционное письмо не следует ставить в один ряд с языковыми реформами и сменой алфавита, которые были проведены, проводятся или только планируются в ряде бывших советских республик. Прежде всего, цели, которые преследует Монголия, продвигая бичиг, кардинально отличаются от задач постсоветских государств.

Монголия не стремится к полной замене одного алфавита другим. Речь идет о политике двух письменностей, где традиционное письмо монгол бичиг возвращается в обиход наряду с кириллицей. Как уже упоминалось ранее, существуют серьезные технические ограничения, мешающие полноценному использованию традиционной графики в современной письменной коммуникации. Поэтому возрождение бичига носит, в первую очередь, символический, культурный и исторический характер. Это способ вернуть связь с национальными корнями и традициями, а не попытка заменить действующую систему делопроизводства. Традиционное письмо используется преимущественно в торжественных, образовательных и знаковых сферах — на вывесках, во время национальных праздников и культурных мероприятий.

В этом смысле монгольский опыт разительно отличается от политики многих постсоветских стран, где переход на латиницу обоснован прежде всего практическими соображениями и стремлением к глобальной интеграции. В таких государствах алфавитная реформа часто подаётся как часть геополитического выбора — инструмент

differ significantly from those pursued by post-Soviet states.

Rather than aiming for a complete transition to a new alphabet, Mongolia is adopting a dual-script policy, in which Mongol bichig is being reintroduced alongside Cyrillic. As previously mentioned, there are serious technical limitations that make it difficult for the traditional script to be fully integrated into modern written communication. Instead, its revival is largely symbolic, cultural, and historical, a means of reclaiming national identity and tradition, not replacing current functionality. Mongol *bichig* is used primarily in ceremonial, educational, and symbolic contexts such as public signage, national events, and heritage celebrations. This contrasts with the aims of many post-Soviet states, which prioritize practicality and global integration by adopting the Latin script. In those contexts, alphabet reform is often framed within a geopolitical narrative, serving as a tool for de-communization and distancing from the Soviet legacy. Mongolia, on the other hand, grounds its script revival on historical and cultural motivations, using the traditional script as a vehicle for restoring national identity. In this context, the script also functions as a symbol of pan-Mongolic unity, extending beyond state borders to include ethnic Mongolians living in China and elsewhere. Conversely, alphabet reforms in countries like Azerbaijan or those in Central Asia are primarily domestically focused and do not take into account diaspora communities in other nations.

igrosam.ru

декоммунизации и дистанцирования от советского прошлого. Монголия же опирается на историко-культурную мотивацию, используя традиционное письмо как средство восстановления национальной идентичности. Кроме того, бичиг в монгольском контексте выполняет функцию символа панмонгольского единства, выходя за рамки государственных границ и объединяя этнических монголов, проживающих в Китае и других странах. В то время как алфавитные реформы в Азербайджане или республиках Центральной Азии ориентированы преимущественно на внутренние задачи и практически не затрагивают вопросы диаспоры.

Вместе с тем, нельзя не отметить и некоторые точки соприкосновения между монгольской инициативой по популяризации традиционного письма и реформами алфавита в тюркских постсоветских государствах. Несмотря на различие в целях, и Монголия, и тюркские республики действуют в рамках постсоциалистической трансформации, где языковая политика становится инструментом переосмысления национальной идентичности и утверждения языкового суверенитета. Изменения в системе письменности — это лишь одно из направлений более широких процессов, характерных для посткомму-

news.num.edu.mn

However, there are also certain aspects that highlight commonalities between Mongolia's efforts to promote its traditional script and the alphabet reforms undertaken by post-Soviet Turkic states. Despite their clearly different objectives, both Mongolia and these Turkic republics operate within a post-socialist transformation framework, using language policy as a means of redefining national identity and asserting linguistic sovereignty. Efforts to reshape writing systems in both contexts represent just one dimension of the broader societal shifts that tend to occur across post-communist countries. Alongside script reform, these transitions typically involve rewriting history textbooks, reviving pre-communist cultural symbols, and engaging in rituals of identity reconstruction, all aimed at reclaiming narratives that were once suppressed under communist rule.

References:

- Intellinews.com (2025). Mongolia revives traditional "Ghengis Khan" script bichig. Retrieved from <https://www.intellinews.com/mongolia-revives-traditional-ghengis-khan-script-bichig-361596/>. Accessed on 12.04.2025.
- Kazinform (2025). Mongolia officially adopts dual script for government documents. Retrieved from <https://qazinform.com/news/mongolia-officially-adopts-dual-script-for-government-documents-f46fe2>. Accessed on 06.04.2025.
- Montsame.mn (2025). Mongolia reinstates Mongol script in public office. Retrieved from https://montsame.mn/en/read/358879?utm_. Accessed on 09.04.2025.
- President.mn (2017). "Script of Eternal Sky – 2017" calligraphic exhibition opens. Retrieved from <https://president.mn/en/2017/11/17/script-of-eternal-sky-2017-calligraphic-exhibition-opens/>. Accessed on 09.04.2025.
- President.mn (2018). Discussion held on the implementation of presidential decree on traditional Mongolian script. Retrieved from <https://president.mn/en/2018/11/07/discussion-held-on-the-implementation-of-presidential-decree-on-traditional-mongolian-script/>. Accessed on 09.04.2025.
- The Diplomat (2024). The complex geopolitics of Mongolia's language reform. Retrieved from <https://thediplomat.com/2024/04/the-complex-geopolitics-of-mongolias-language-reform/>. Accessed on 10.04.2025.
- UNESCO (2013). Mongolian calligraphy. Retrieved from <https://ich.unesco.org/en/USL/mongolian-calligraphy-00873>. Accessed on 13.04.2025.
- Intellinews.com (2025). Монголия возрождает традиционное письмо "Бичиг" Чингисхана. Доступно по адресу: <https://www.intellinews.com/mongolia-revives-traditional-ghengis-khan-script-bichig-361596/>. Дата обращения: 12.04.2025.
- Kazinform (2025). Монголия официально вводит двуязычное письмо для государственных документов. Доступно по адресу: <https://qazinform.com/news/mongolia-officially-adopts-dual-script-for-government-documents-f46fe2>. Дата обращения: 06.04.2025.
- Montsame.mn (2025). Монголия восстанавливает использование монгольской письменности в государственных учреждениях. Доступно по адресу: https://montsame.mn/en/read/358879?utm_. Дата обращения: 09.04.2025.
- President.mn (2017). Открылась каллиграфическая выставка "Письменность Вечного неба – 2017". Доступно по адресу: <https://president.mn/en/2017/11/17/script-of-eternal-sky-2017-calligraphic-exhibition-opens/>. Дата обращения: 09.04.2025.
- President.mn (2018). Обсуждение реализации указа президента о традиционном монгольском письме. Доступно по адресу: <https://president.mn/en/2018/11/07/discussion-held-on-the-implementation-of-presidential-decree-on-traditional-mongolian-script/>. Дата обращения: 09.04.2025.
- The Diplomat (2024). Сложная геополитика языковой реформы в Монголии. Доступно по адресу: <https://thediplomat.com/2024/04/the-complex-geopolitics-of-mongolias-language-reform/>. Дата обращения: 10.04.2025.
- UNESCO (2013). Монгольская каллиграфия. Доступно по адресу: <https://ich.unesco.org/en/USL/mongolian-calligraphy-00873>. Дата обращения: 13.04.2025.

нистических обществ. Как правило, такие реформы сопровождаются переписыванием учебников истории, возрождением дореволюционных культурных символов и своеобразными ритуалами реконструкции идентичности, направленными на возвращение утраченных или вытесненных коммунистической идеологией нарративов.

Источники:

EDUCATION IN KAZAKHSTAN: CHALLENGES, REFORMS AND THE ROAD TO EQUITY

PROF. DR. GULNAR NADIROVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В ЖИЗНИ СТРАНЫ И ОБЩЕСТВА

The role of school education in the life of a country and society cannot be overstated. It is instrumental in developing the skills, cultural values, and ideological foundations of both the country and its citizens. Consequently, the development of the education system should be among the government's top priorities, on par with such areas as healthcare and national security. However, the advancement of the education system is a complex and dynamic challenge. Even developed countries often struggle to manage it effectively. For developing nations, the task is further complicated by limited resources and insufficient institutional capacity. This deficit, as well as poorly made political or economic decisions in the education sector, can lead to systemic issues that worsen over time, requiring greater effort from future generations to resolve. In Kazakhstan, as a result of dynamic and sometimes inconsistent government policies in the field of education, the country has developed its own unique experience, including both positive and negative aspects. Moreover, the national education system faces several systemic problems that originate in the early stages of its development. Currently, experts identify several key challenges in Kazakhstan's school ed-

**SCHOOL EDUCATION
IS INSTRUMENTAL
IN DEVELOPING THE
SKILLS, CULTURAL
VALUES, AND
IDEOLOGICAL
FOUNDATIONS OF A
COUNTRY**

**ШКОЛЬНОЕ
ОБРАЗОВАНИЕ
ИГРАЕТ
КЛЮЧЕВУЮ РОЛЬ В
ФОРМИРОВАНИИ
НАВЫКОВ,
КУЛЬТУРНЫХ
ЦЕННОСТЕЙ И
ИДЕОЛОГИЧЕСКИХ
ОСНОВ ГОСУДАРСТВА**

Роль школьного образования в жизни страны и общества невозможно переоценить. Оно играет ключевую роль в формировании навыков, культурных ценностей и идеологических основ как государства, так и его граждан. Поэтому, развитие системы образования должно быть одной из главных приоритетных задач государства, наряду с такими сферами, как здравоохранение и национальная безопасность. Однако модернизация системы образования представляет собой сложную и динамичную задачу. Даже развитые страны нередко сталкиваются с трудностями в эффективном управлении. Для развивающихся государств эта задача ещё более усложняется ограниченными ресурсами и недостаточным институциональным потенциалом. Дефицит ресурсов, а также неудачные политические или экономические решения в сфере образования могут привести к системным проблемам, которые со временем усугубляются и требуют от будущих поколений всё больших усилий для их разрешения.

В Казахстане, в результате динамичной, но подчас непоследовательной государственной политики в области образования, сформирова-

education sector: underfunding, a shortage of qualified teachers, and significant regional and socioeconomic disparities (Yelubayeva et al., 2023; OECD, 2020).

Underfunding of public schools in Kazakhstan also contributes to the other mentioned challenges, and a positive shift in this area could have a beneficial impact across the entire education sector. Therefore, it is reasonable to examine the state's education funding policies in detail. Kazakhstan serves as a vivid example of a developing country that has actively reflected on the role and importance of education since gaining independence. However, due to the turbulent period in the early years of independence and relatively low oil prices, education remained a secondary priority for many years. From 1995 to 2005, government spending on education declined from 4% of GDP to 2.3% of GDP, marking the lowest point in the country's history (World Bank, n.d.). This period was marked by a reduction in the number of educational institutions at all levels, mass dismissal of professionals, and a general decline in the sector. For example, in 1993, more than 30,000 general education school teachers left the profession due to poor working conditions, primarily low wages (Bilimal, 2017).

As the country continued to develop and external economic conditions improved, the education sector also strengthened, receiving increased funding. By 2012, education spending had risen to 3.9% of GDP, nearly returning to the 1995 level. However, in absolute terms, the difference was significant, as

рвался собственный уникальный опыт, включающий как положительные, так и отрицательные аспекты. Кроме того, национальная система образования сталкивается с рядом системных проблем, корни которых уходят в ранние этапы становления. В настоящее время эксперты выделяют несколько ключевых вызовов в сфере школьного образования Казахстана: недостаточное финансирование, дефицит квалифицированных педагогов и значительные региональные и социально-экономические диспропорции (Беркинбаева и др., 2023; ОЭСР, 2020).

Недостаточное финансирование государственных школ в Казахстане также усугубляет упомянутые ранее проблемы, и позитивные сдвиги в этой сфере могут оказать благотворное влияние на всю систему образования в целом. В связи с этим целесообразно детально рассмотреть политику государства в области финансирования образования. Казахстан служит наглядным примером развивающейся страны, которая с момента обретения независимости активно осмысливает роль и значение образования. Однако в силу нестабильной ситуации в первые годы независимости и относительно низких цен на нефть, образование на протяжении долгого времени оставалось в числе второстепенных приоритетов. С 1995 по 2005 год государственные расходы на образование сократились с 4% до 2,3% ВВП, что стало историческим минимумом для страны (Всемирный банк а, н.д.). Этот период сопровождался сокращением количества образовательных учреждений всех уровней, массовым увольнением специалистов и общим упадком в отрасли. Например, в 1993 году более 30 000 учителей общеобразовательных школ покинули профессию из-за неблагоприятных условий труда, в первую очередь — низкой заработной платы (Bilimal, 2017).

По мере развития страны и улучшения внешнеэкономической конъюнктуры, сектор образования также начал укрепляться, получая увеличенное финансирование. К 2012 году расходы на образование достигли 3,9% ВВП, практически вернувшись к уровню 1995 года. Однако в абсолютных показателях разница была значительной,

the country's GDP had grown more than tenfold by 2012, reaching 208 billion USD (World Bank, n.d.). Subsequently, the education sector experienced a decline in spending, which dropped to 3.2% of GDP by 2018. During this time, the country's GDP also decreased compared to 2012, resulting in a noticeable reduction in education funding. The reasons may include the drop in oil revenues in 2014, primarily caused by external factors (Stocker et al., 2018), as well as a shift in the budget structure due to large investments in infrastructure and the EXPO-2017 project.

In recent years, starting in 2019, funding for the sector has been gradually recovering, reaching a peak of 4.5% in 2022, which is the latest year for which data is available from the World Bank. However, according to government plans for 2025, spending on education and science is expected to reach 7% of GDP (Valentinov, 2024). This level of education expenditure would, for the first time in the country's history, exceed the OECD average, which stood at 5.2% of GDP in 2021 (The Global Economy.com, n.d.). Sustaining such a level of investment in the long term could significantly improve the prospects of education in Kazakhstan and, if funds are allocated effectively, help address one of the most persistent systemic issues in the sector. However, given current global economic shocks, including trade wars and declining oil prices, there is a risk that these ambitious education plans may be scaled back.

The academic performance of schoolchildren is directly correlated with the level of education funding in a country, a connection supported by external research. One of the most widely recognized international assessments of school education systems is the Programme for International Student Assessment (PISA), conducted by the OECD since 1997.

**THE ACADEMIC
PERFORMANCE OF
SCHOOLCHILDREN IS
DIRECTLY CORRELATED
WITH THE LEVEL OF
EDUCATION FUNDING
IN A COUNTRY**

**АКАДЕМИЧЕСКАЯ
УСПЕВАЕМОСТЬ
ШКОЛЬНИКОВ
НАПРЯМУЮ
ЗАВИСИТ ОТ УРОВНЯ
ФИНАНСИРОВАНИЯ
СИСТЕМЫ
ОБРАЗОВАНИЯ В
СТРАНЕ**

поскольку к 2012 году ВВП страны увеличился более чем в десять раз, достигнув 208 миллиардов долларов США (Всемирный банк b, н.д.). В последующие годы наблюдалось новое снижение финансирования сектора образования, которое составило 3,2% ВВП к 2018 году. За этот период ВВП страны также сократился по сравнению с 2012 годом, что привело к ощутимому уменьшению объема средств, направляемых на образование. Среди возможных причин — снижение доходов от экспорта нефти в 2014 году, вызванное главным образом внешними факторами (Баффес и др., 2018), а также изменение структуры государственного бюджета в связи с крупными инвестициями в инфраструктуру и проектом EXPO-2017.

В последние годы, начиная с 2019-го, финансирование образовательного сектора постепенно восстанавливается, достигнув пика в 4,5% ВВП в 2022 году — последний год, по которому имеются данные Всемирного банка. Однако, согласно государственным планам на 2025 год, расходы на образование и науку должны составить 7% ВВП (Валентинов, 2024). Такой уровень инвестиций в образование впервые в истории страны превысил бы средний показатель стран ОЭСР, который составлял 5,2% ВВП в 2021 году (The Global Economy.com, н.д.). Поддержание этого уровня финансирования в долгосрочной перспективе могло бы существенно улучшить перспективы системы образования в Казахстане и, при условии эффективного распределения средств, помочь в решении одной из наиболее устойчивых системных проблем отрасли. Но учитывая текущие глобальные экономические потрясения, включая торговые войны и снижение цен на нефть, существует риск, что реализация данных амбициозных пла-

It tests 15-year-old students in three core areas: mathematics, science, and reading (OECD, n.d.). Kazakhstan first participated in PISA in 2009, and the initial results were disappointing - Kazakhstani students ranked 59th out of 69 countries. The next assessment, conducted in 2012, showed notable progress, with Kazakhstan rising to 45th place out of 65 participants. However, the 2015 results were annulled for Kazakhstan due to issues with representativeness - too large a share of students from Nazarbayev Intellectual Schools (NIS) had participated, skewing the outcomes and rendering them unfit for objectively evaluating the overall school education system.

In 2018, Kazakhstan experienced a dramatic drop in student performance across all disciplines: a 37-point decrease in mathematics, 59 points in science, and 40 points in reading. This decline may be partially attributed to PISA's shift to computer-based testing. However, this in itself highlights the low level of digital literacy among Kazakhstani students, who, despite numerous initiatives to equip classrooms with technology, struggled to use digital tools effectively. The most recent assessment in 2022 produced mixed results: in reading, Kazakhstani students recorded their lowest-ever score of 386 points, one point lower than in the poor-performing year of 2018; in mathematics, 2022 marked the second-best performance after 2012, with a similar trend in science disciplines (OECD, 2023). Nevertheless, Kazakhstan's relative position in the global ranking improved, reaching 51st out of 81 countries. This can be explained by a general worldwide decline in scores caused by the COVID-19 pandemic, which led to temporary school closures, shifts to remote learning, and widespread disruption in education systems—even in more developed countries (Demombynes et al., 2024).

DESPITE THEIR ECONOMIC INEFFICIENCY, SMALL-SIZE SCHOOLS ARE OFTEN THE ONLY ACCESSIBLE EDUCATIONAL INSTITUTIONS FOR MANY STUDENTS IN RURAL AREAS

НЕСМОТРЯ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ НЕЭФФЕКТИВНОСТЬ, МАЛОКОМПЛЕКТНЫЕ ШКОЛЫ ЗАЧАСТУЮ ЯВЛЯЮТСЯ ЕДИНСТВЕННЫМИ ДОСТУПНЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ УЧРЕЖДЕНИЯМИ ДЛЯ МНОГИХ УЧАЩИХСЯ В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ

нов может быть пересмотрена в сторону сокращения.

Уровень академической успеваемости школьников напрямую коррелирует с масштабами государственного финансирования образования — эта связь подтверждается внешними исследованиями. Одной из наиболее авторитетных международных оценок школьных систем является Программа международной оценки учащихся (PISA), проводимая ОЭСР с 1997 года. В рамках данной программы тестируются 15-летние школьники по трем основным направлениям: математика, естественные науки и чтение (ОЭСР, н.д.). Казахстан впервые принял участие в PISA в 2009 году, и первые результаты оказались неутешительными — казахстанские школьники заняли 59-е место из 69 стран. Следующее исследование, проведенное в 2012 году, показало значительный прогресс — Казахстан поднялся на 45-е место среди 65 участников. Результаты PISA за 2015 год были аннулированы для Казахстана из-за проблем с репрезентативностью: в выборке оказалось слишком большое количество учащихся Назарбаев Интеллектуальных Школ (НИШ), что исказило итоги и сделало невозможной объективную оценку общей системы школьного образования.

В 2018 году Казахстан столкнулся с резким снижением успеваемости учащихся по всем дисциплинам: падение составило 37 баллов по математике, 59 баллов по естественным наукам и 40 баллов по чтению. Это ухудшение частично может быть связано с переходом тестирования PISA на компьютерный формат. Однако сам факт такого влияния подчеркивает низкий уровень цифровой грамотности казахстанских школьников, которые, несмотря на многочисленные инициативы по оснащению

Therefore, the 2022 results should also be interpreted with caution, taking into account the influence of external factors.

The next round of PISA testing is already underway as of March this year, and the results are expected to become available no earlier than late 2025 or early 2026. This upcoming assessment is anticipated to offer a more “clean” measurement of the current state of Kazakhstan’s education system and will serve as an indicator of the effectiveness of recent reforms. So far, PISA results—excluding the impact of the COVID-19 pandemic—have generally correlated with the periods of increase and decline in national education funding discussed earlier. The 2012 results, coinciding with a local peak in education spending, showed improvement over those from 2009, while the 2018 results reflected the downturn in funding that occurred after 2012.

Inequality is another key and serious issue in Kazakhstan’s school education system (Nurbaev, 2021), and it continues to deepen. Numerous factors have contributed to the emergence and exacerbation of this issue, not all of which are purely economic—many also stem from political decisions. Projects such as Nazarbayev University (NU) and the Nazarbayev Intellectual Schools (NIS) have

классов техникой, испытывали трудности в эффективном использовании цифровых инструментов. Последнее тестирование, проведённое в 2022 году, дало смешанные результаты: по чтению школьники Казахстана показали самый низкий результат за всю историю участия — 386 баллов, на один балл меньше, чем в неблагоприятном 2018 году; по математике 2022 год стал вторым по успешности после 2012 года, и аналогичная тенденция наблюдалась в области естественных наук (ОЭСР, 2023). При этом, относительная позиция Казахстана в мировом рейтинге улучшилась — 51-е место из 81 страны. Это объясняется общим глобальным снижением результатов, вызванным пандемией COVID-19, которая привела к временным закрытием школ, переходу на дистанционное обучение и широкомасштабным сбоям в образовательных системах — даже в более развитых странах (Бенимвисте, и др., 2024). Таким образом, результаты 2022 года также следует интерпретировать с осторожностью, учитывая влияние внешних факторов.

Новый раунд тестирования PISA уже стартовал в марте этого года, и его результаты ожидаются не ранее конца 2025 или начала 2026 года. Ожидается, что это исследование даст более «чистую» оценку текущего состояния системы образования в Казахстане и послужит индикатором эффективности последних реформ. До настоящего времени результаты PISA — за исключением влияния пандемии COVID-19 — в целом коррелировали с периодами повышения и снижения уровня национального финансирования образования, о которых шла речь ранее. Так, итоги 2012 года, совпавшие с локальным пиком в расходах на образование, показали улучшение по сравнению с 2009 годом, тогда как результаты 2018 года отразили спад финансирования, произошедший после 2012 года.

Неравенство — ещё одна ключевая и серьёзная проблема в системе школьного образования Казахстана (Нурбаев, 2021), причём она продолжает углубляться. Возникновению и обострению этой проблемы способствовало множество факторов, и не все из них носят исключительно экономи-

consistently signaled that the state prioritizes elite-level education for a narrow segment of students over a more equitable distribution of available resources across all types of schools. On average, NIS receives three times more funding than regular public schools.

Another indicator of inequality is the ongoing closure of small-size schools. "Small-size schools (SSS) are schools with no parallel classes, a small student body, and, most often, combined classes where students from different grades are taught together" (Nurbaev, 2021, 8). Maintaining such schools is costly for the state, as the per-student cost in SSS can range from 1 to 3 million tenge, compared to approximately 200,000 tenge in urban schools. However, despite their economic inefficiency, SSS are often the only accessible educational institutions for many students in rural areas of the country. The government's policy of optimizing expenditures by closing or consolidating small rural schools began in 1993 during a period of acute financial shortage and

SOME OF THE SOLUTIONS DEMONSTRATE EFFECTIVENESS, WHILE OTHERS REQUIRE FURTHER ANALYSIS AND REEVALUATION

НЕКОТОРЫЕ ИЗ РЕАЛИЗУЕМЫХ РЕШЕНИЙ ДЕМОНСТРИРУЮТ ЭФФЕКТИВНОСТЬ, ТОГДА КАК ДРУГИЕ ТРЕБУЮТ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА И ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЯ

ческий характер — значительная их часть обусловлена политическими решениями. Такие проекты, как Назарбаев Университет (НУ) и Назарбаев Интеллектуальные Школы (НИШ), на протяжении многих лет сигнализируют о том, что государство придает приоритетное значение элитному образованию для узкой группы учащихся, нежели справедливому распределению доступных ресурсов между всеми типами школ. В среднем НИШ получают в три раза больше финансирования, чем обычные государственные школы.

Еще одним показателем неравенства является продолжающееся закрытие малокомплектных школ. «Малокомплектные школы (МШ) — это школы без параллельных классов, с небольшим количеством учеников и, как правило, с совмещённым обучением, когда дети разных классов учатся вместе» (Нурбаев, 2021, с. 8). Содержание таких школ обходится государству дорого: расходы на одного учащегося в МШ могут составлять от 1 до 3 миллионов тенге, тогда как в городских школах этот показатель в среднем составляет около 200 тысяч тенге. Однако, несмотря на их экономическую неэффективность, малокомплектные школы зачастую являются единственными доступными учебными заведениями для детей в сельских районах страны. Политика государства по оптимизации расходов путем закрытия или объединения малых сельских школ была инициирована еще в 1993 году в условиях острого финансового дефицита и продолжается до настоящего времени, несмотря на кардинальное улучшение экономической ситуации.

Подход, при котором основное внимание уделяется повышению качества образования для узкого круга учащихся, безусловно, имеет свои достоинства. Однако между-

continues to this day, despite the radically improved financial situation.

This approach, which emphasizes improving the quality of education for a narrow segment of students, has its merits. However, international experience suggests that a more equitable distribution of resources across the entire education system is more beneficial for long-term national development (OECD, 2015). Currently, there is positive momentum from the government in addressing the issue of inequality in school education, as evidenced by new support programs and plans to build schools in rural areas (Primeminister.kz, 2024). The outcomes of these programs, expected in the coming years, will reveal how committed the government truly is to achieving greater regional and socioeconomic equity in the country's education sector.

The issue of staff shortages in education has been relevant in the country since independence and became more serious in its early years when a large number of teachers left the profession to improve their financial situation (Kaydarova, 2016). However, after the year 2000, there was steady growth in the number of teachers in general education schools, increasing from 276,343 in 2000 to 406,631 in 2024, while a decrease in teacher

народный опыт свидетельствует о том, что более равномерное распределение ресурсов по всей системе образования приносит большую пользу для долгосрочного национального развития (ОЭСР, 2015). В настоящее время со стороны государства наблюдается позитивная динамика в решении проблемы неравенства в школьном образовании, о чём свидетельствуют новые программы поддержки и планы по строительству школ в сельской местности (Primeminister.kz, 2024). Результаты этих инициатив, которые ожидаются в ближайшие годы, покажут, насколько серьёзно государство настроено на достижение большей региональной и социально-экономической справедливости в образовательной сфере страны.

Проблема нехватки кадров в образовании актуальна в Казахстане с момента обретения независимости и особенно обострилась в первые годы, когда значительное количество учителей покинуло профессию в поисках лучших финансовых условий (Кайдарова, 2016). Однако после 2000 года наблюдается стабильный рост числа педагогов в общеобразовательных школах: с 276 343 в 2000 году до 406 631 в 2024 году. Снижение количества учителей фиксируется

numbers was observed only between 2005 and 2008 and in 2016 (Bureau of National Statistics, n.d.). At the same time, the number of students was also growing. According to government statistics, in 2000, there were 12 students per teacher in general education schools, while by 2011 this number had dropped to 8, and by 2024 it rose again to 10 students per teacher. Despite this relatively balanced student-to-teacher ratio, there was still a shortage of 4,000 teachers in 2024, half of whom are needed in rural areas (24.kz, 2024). This shortage exists even though the number of grants and the size of scholarships for teacher education programs are increasing (DKnews, 2024). One possible reason is that about half of graduates from pedagogical universities do not work in their profession, as the working conditions for teachers, especially in rural areas, remain unattractive (Bilimdinews, 2022). At present, the government is trying to solve the problem of staff shortages by improving working conditions for teachers and through digitalization programs that aim to provide students with broader access to online education (Kyun, n.d.).

In addition to the teacher shortage, Kazakhstan also faces a serious problem with school managers — as of 2025, the country lacks 740 school principals, while only 9% of principals in the existing 7,000 public schools have a high professional qualification category (Iskakova, 2025). This issue was overlooked for a long time, and the first large-scale training program for principals, «1,000 Leaders of Change in Education,» only began in 2023 and has not yet shown effective results.

Overall, it can be observed that the approaches to the development of the education system in Kazakhstan have evolved over time, and so has the system itself. Some of the solutions demonstrate effectiveness, while others require further analysis and reevaluation. While change is a continuous process, hopefully, some solid results can be demonstrated in the coming years regarding the current systemic problems of the secondary education system.

↑
валось лишь в период с 2005 по 2008 годы и в 2016 году (Бюро национальной статистики, н.д.). При этом росло и количество учащихся. Согласно государственным данным, в 2000 году на одного учителя приходилось 12 учеников, в 2011 году — уже 8, а к 2024 году показатель вновь увеличился до 10 учеников на одного педагога. Несмотря на относительно сбалансированное соотношение учеников и учителей, в 2024 году в стране по-прежнему ощущался дефицит в 4000 учителей, половина из которых требуются в сельской местности (24.kz, 2024). Этот дефицит сохраняется, несмотря на увеличение количества образовательных грантов и размеров стипендий по педагогическим специальностям (DKnews, 2024). Одной из возможных причин является то, что около половины выпускников педагогических вузов не работают по полученной специальности, поскольку условия труда, особенно в сельских районах, остаются малопривлекательными (Bilimdinews, 2022). В настоящее время государство пытается решить проблему нехватки кадров за счет улучшения условий труда для учителей, а также за счет программ цифровизации, направленных на расширение доступа учащихся к онлайн-образованию (Кюн, н.д.).

Помимо нехватки учителей, Казахстан сталкивается и с серьезной проблемой в управлении школами — по состоянию на 2025 год в стране не хватает 740 директоров школ, при этом лишь 9% руководителей из существующих 7 000 государственных школ обладают высшей квалификационной категорией (Искакова, 2025). Эта проблема долгое время оставалась без должного внимания, и только в 2023 году была запущена первая масштабная программа подготовки директоров школ — «1000 лидеров перемен в образовании», которая пока не показала ощутимых результатов.

В целом можно отметить, что подходы к развитию системы образования в Казахстане со временем эволюционируют, как и сама система. Некоторые предпринимаемые решения демонстрируют эффективность, другие же требуют дополнительного анализа и переосмысления. Несмотря на

References:

- 24.kz (2024). Nearly 4,000 teachers are needed in schools in Kazakhstan. Retrieved from <https://24.kz/ru/news/social/664456-pochti-4-tys-pedagogov-ne-khvataet-v-shkolakh-kazakhstana>. Accessed on 15.04.2025.
- Bilimal (2017). The evolution of the teaching profession in Kazakhstan over the past 100 years. Retrieved from <https://portal.bilimal.kz/records/view?id=4291>. Accessed on 14.04.2025.
- Bureau of National Statistics (n.d.). Statistics of education, science and innovation. Retrieved from <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/stat-edu-science-innovation/>. Accessed on 11.04.2025.
- Demombynes, Gabriel, Benveniste, Luis, and Schady, Norbert (2024). The pandemic's educational fallout: What the 2022 PISA results reveal. Retrieved from <https://blogs.worldbank.org/en/education/pandemics-educational-fallout-what-2022-pisa-results-reveal>. Accessed on 12.04.2025.
- DKnews (2024). Interest in pedagogical specialties has grown in Kazakhstan. Retrieved from <https://dknews.kz/ru/v-strane/346890-v-kazahstane-vyros-interes-k-pedagogicheskim>. Accessed on 10.04.2025.
- Iskakova, Danira (2025). 740 school principals needed in Kazakhstan. Retrieved from <https://www.inform.kz/ru/740-direktorov-shkol-nehvataet-v-kazahstane-vopros-nalichnom-kontrole-glavi-minprosvesheniya-bb8597>. Accessed on 09.04.2025.
- Kaydarova, Assem (2016). Reforming the content of higher pedagogical education in the context of the independence of the Republic of Kazakhstan. Retrieved from <https://articlekz.com/article/19460>. Accessed on 13.04.2025.
- Kyun (n.d.). Problems of education in Kazakhstan. Retrieved from <https://brokenchalk.org/проблемы-образования-в-казахстане/>. Accessed on 12.04.2025.
- Nurbaev, Zhaslan (2021). Inequality in the education system. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/999151467998823715/pdf/100524-PUB-PUBLIC-Box393236B-OECD-Reviews-of-School-Resources-Kazakhstan-2015.pdf>. Accessed on 11.04.2025.
- OECD (2015). OECD reviews of school resources in Kazakhstan. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/999151467998823715/pdf/100524-PUB-PUBLIC-Box393236B-OECD-Reviews-of-School-Resources-Kazakhstan-2015.pdf>. Accessed on 09.04.2025.
- OECD (2020). Raising the quality of initial teacher education and support for early career teachers in Kazakhstan. Retrieved from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/12/raising-the-quality-of-initial-teacher-education-and-support-for-early-career-teachers-in-kazakhstan_bc5c8fd5/68c45a81-en.pdf. Accessed on 13.04.2025.
- OECD (2023). PISA 2022 results (Volume I and II) – Country notes: Kazakhstan. Retrieved from <https://www>.

то, что изменения являются непрерывным процессом, остаётся надежда, что в ближайшие годы удастся достичь конкретных и устойчивых результатов в преодолении текущих системных проблем, с которыми сталкивается среднее образование в стране.

Источник:

- Баффес, Джон, Ворисек, Дана и Стокер, Марк (2018). Что вызвало падение цен на нефть в 2014–2016 годах и почему это не стало стимулом для экономики: восемь графиков. Доступно по адресу: <https://blogs.worldbank.org/opendata/what-triggered-oil-price-plunge-2014-2016>. Дата обращения: 09.04.2025.
- Бенимвисте, Луис, Демомбайнс, Габриэль и Шэди, Норберт (2024). Последствия пандемии в сфере образования: что показывают результаты PISA. 2022. Доступно по адресу: <https://blogs.worldbank.org/en/education/pandemics-educational-fallout-what-2022-pisa-results-reveal>. Дата обращения: 12.04.2025.
- Беркинбаева, Гульзат, Елубаева, Перизат и Ташкын, Еркэн (2023). Решение проблем казахстанского образования в контексте устойчивого развития. Доступно по адресу: <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/19/14311>. Дата обращения: 11.04.2025.
- Bilimal (2017). Эволюция учительской профессии в Казахстане за последние 100 лет. Доступно по адресу: <https://portal.bilimal.kz/records/view?id=4291>. Дата обращения: 14.04.2025.
- Валентинов, Андрей (2024). Почему Казахстан вкладывает рекордные суммы в образование. Доступно по адресу: <https://www.zakon.kz/finansy/6450987-dlya-chego-kazakhstan-vkladyvaet-rekordnye-dengi-v-obrazovanie.html>. Дата обращения: 13.04.2025.
- Всемирный банк (н.д.). Государственные расходы на образование, % от ВВП — Казахстан. Доступно по адресу: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=KZ>. Дата обращения: 12.04.2025.
- Всемирный банк (н.д.). ВВП (текущие цены, доллары США) — Казахстан. Доступно по адресу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=KZ>. Дата обращения: 10.04.2025.
- Бюро национальной статистики (н.д.). Статистика образования, науки и инноваций. Доступно по адресу: <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/stat-edu-science-inno/>. Дата обращения: 11.04.2025.
- DKnews (2024). В Казахстане вырос интерес к педагогическим специальностям. Доступно по адресу: <https://dknews.kz/ru/v-strane/346890-v-kazahstane-vyros-interes-k-pedagogicheskim>. Дата обращения: 10.04.2025.
- Искакова, Данира (2025). В Казахстане не хватает 740 директоров школ. Доступно по адресу: <https://www.inform.kz/ru/740-direktorov-shkol-nehvataet-v-kazahstane-vopros-nalichnom-kontrole>.

- oecd.org/pisa/PISA-2022-results-Kazakhstan.pdf. Accessed on 10.04.2025.
- OECD (n.d.). About PISA. Retrieved from <https://www.oecd.org/en/about/programmes/pisa.html>. Accessed on 14.04.2024.
- Prime Minister of Kazakhstan (n.d.). Olzhas Bektenov: Schools in rural areas play an exceptional role as centres of knowledge, culture and leisure. By 2027, 180 new rural schools to be built in Kazakhstan. Retrieved from <https://primeminister.kz/en/news/olzhas-bektenov-schools-in-rural-areas-play-an-exceptional-role-as-centres-of-knowledge-culture-and-leisure-by-2027-180-new-rural-schools-to-be-built-in-kazakhstan-29408>. Accessed on 14.04.2025.
- Stocker, Mark, Baffes, John, and Vorisek, Dana (2018). What triggered the oil price plunge of 2014–2016 and why it failed to deliver an economic impetus in eight charts. Retrieved from <https://blogs.worldbank.org/opendata/what-triggered-oil-price-plunge-2014-2016>. Accessed on 09.04.2025.
- The Global Economy.com (n.d.). Education spending, percent of GDP in OECD. Retrieved from https://www.theglobaleconomy.com/rankings/Education_spending/OECD/. Accessed on 15.04.2025.
- Valentinov, Andrei (2024). Why Kazakhstan is investing record amounts in education. Retrieved from <https://www.zakon.kz/finansy/6450987-dlya-chego-kazakhstan-vkladyvaet-rekordnye-dengi-v-obrazovanie.html>. Accessed on 13.04.2025.
- World Bank (n.d.). Government expenditure on education, total (% of GDP) - Kazakhstan. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=KZ>. Accessed on 12.04.2025.
- World Bank (n.d.). GDP (current US\$) - Kazakhstan. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=KZ>. Accessed on 10.04.2025.
- Yelubayeva, Perizat, Tashkyn, Erkan, and Berkinbayeva, Gulzat (2023). Addressing challenges in Kazakh education for sustainable development. Retrieved from <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/19/14311>. Accessed on 11.04.2025.
- glavi-minprosvesheniya-bb8597. Дата обращения: 09.04.2025.
- Кайдарова, Ассем (2016). Реформирование содержания высшего педагогического образования в условиях независимости Республики Казахстан. Доступно по адресу: <https://articlekz.com/article/19460>. Дата обращения: 13.04.2025.
- Кюн (н.д.). Проблемы образования в Казахстане. Доступно по адресу: <https://brokenchalk.org/проблемы-образования-в-казахстане/>. Дата обращения: 12.04.2025.
- Нурбаев, Жаслан (2021) Неравенство в системе образования. Доступно по адресу: https://www.soros.kz/wp-content/uploads/2021/02/Неравенство-в-системе-СО-_-рус.pdf. Дата обращения: 11.04.2025.
- ОЭСР (2015). Обзоры ресурсов школьного образования: Казахстан. Доступно по адресу: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/999151467998823715/pdf/100524-PUB-PUBLIC-Box393236B-OECD-Reviews-of-School-Resources-Kazakhstan-2015.pdf>. Дата обращения: 09.04.2025.
- ОЭСР (2020). Повышение качества начального педагогического образования и поддержка молодых учителей в Казахстане. Доступно по адресу: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/12/raising-the-quality-of-initial-teacher-education-and-support-for-early-career-teachers-in-kazakhstan_bc5c8fd5/68c45a81-en.pdf. Дата обращения: 13.04.2025.
- ОЭСР (2023). Результаты PISA 2022 (том I и II) — Казахстан. Доступно по адресу: <https://www.oecd.org/pisa/PISA-2022-results-Kazakhstan.pdf>. Дата обращения: 10.04.2025.
- ОЭСР (б.д.). О программе PISA. Доступно по адресу: <https://www.oecd.org/en/about/programmes/pisa.html>. Дата обращения: 14.04.2024.
- Primeminister.kz (н.д.). Олжас Бектенов: сельские школы играют исключительную роль как центры знаний, культуры и досуга. До 2027 года в Казахстане построят 180 новых сельских школ. Доступно по адресу: <https://primeminister.kz/en/news/olzhas-bektenov-schools-in-rural-areas-play-an-exceptional-role-as-centres-of-knowledge-culture-and-leisure-by-2027-180-new-rural-schools-to-be-built-in-kazakhstan-29408>. Дата обращения: 14.04.2025.
- TheGlobalEconomy.com (н.д.). Расходы на образование в странах ОЭСР, % от ВВП. Доступно по адресу: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/Education_spending/OECD/. Дата обращения: 15.04.2025.

14 MART 2025 TARİHİNDE AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ GELENEKSEL İFTAR PROGRAMI DÜZENLENDİ

14 Mart 2025 tarihinde Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü tarafından düzenlenen geleneksel iftar programı, Türkiye Cumhuriyeti Kazakistan Büyükelçisi Mustafa Kapucu, Almatı Başkonsolosu Evren Müderrisoğlu ve Ahmet Yesevi

2025 ЖЫЛҒЫ 14 НАУРЫЗДА ЕУАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНДА ДӘСТҮРЛІ АУЫЗАШАР КЕШІ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛДЫ

2025 жылғы 14 наурызда Ахмет Ясауи университетінің Еуразия ғылыми-зерттеу институты ұйымдастырған дәстүрлі ауызашар бағдарламасы Алматы қаласында өтті. Ісшараға Түркия

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhtittin Şimşek'in katılımlarıyla Almatı'da gerçekleştirildi. Geleneksel bir hale gelen programa diplomat ve kurum temsilcilerinin yanı sıra araştırmacılar, akademisyenler ve medya temsilcileri katılım sağladı.

Республикасының Қазақстандағы Төтенше және Өкілетті Елшісі Мұстафа Капужу, Алматыдағы Бас консул Еврен Мүдerrисоғлу және Ахмет Ясауи университетінің Өкілетті кеңес төрағасы, профессор, доктор Мұхиттин Шимшек қатысты. Дәстүрге айналған бұл кешке дипломаттар мен мекеме өкілдерімен қатар зерттеушілер, академиктер және бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері де қатысты.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

PROF. DR. MUHİTTİN ŞİMŞEK, MÜSİAD KAZAKİSTAN'IN DÜZENLEDİĞİ AVRASYA B2B VE İFTAR PROGRAMINA KATILDI

19 Mart 2025 tarihinde Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek, Almatı'da MÜSİAD Kazakistan tarafından düzenlenen Avrasya B2B ve İftar Programına katıldı.

Etkinlik, Türk ve Kazak iş dünyası temsilcileri, kamu kurumları, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirerek iş birliği ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesini amaçladı. Program kapsamında düzenlenen oturumlarda ticari ilişkiler, dijitalleşme, sürdürülebilir kalkınma ve genç girişimcilerin desteklenmesi gibi konular ele alındı.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

ПРОФЕССОР, ДОКТОР МҰХИТТИН ШИМШЕК МҰСІАД ҚАЗАҚСТАН ҰЙЫМДАСТЫРҒАН ЕУРАЗІЯ В2В ЖӘНЕ АУЫЗАШАР БАҒДАРЛАМАСЫНА ҚАТЫСТЫ

2025 жылғы 19 наурызда Ахмет Ясауи университетінің Өкілетті кеңесінің төрағасы, профессор, доктор Мұхиттин Шимшек Алматы қаласында МҰСІАД Қазақстан ұйымдастырған Еуразия В2В және ауызашар бағдарламасына қатысты.

Аталған ісшара Түркия мен Қазақстанның іскер топтары өкілдерін, мемлекеттік мекемелерді, ғалымдар мен үкіметтік емес ұйымдарды бір алаңда тоғыстырып, ынтымақтастық пен өзара түсіністікті нығайтуды мақсат етті. Бағдарлама аясында өткен отырыстарда сауда-экономикалық байланыстар, цифрландыру, тұрақты даму және жас кәсіпкерлерді қолдау сынды мәселелер талқыланды.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

3 NİSAN 2025 TARİHİNDE DOÇ. DR. SUAT BEYLUR, “II. KAZAK DİLİ – BİLİM DİLİ: YAPAY ZEKÂ VE TERMINOLOJİ” ULUSLARARASI SEMPOZYUMUNA KATILDI

3 Nisan 2025 tarihinde Ahmet Yesevi Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen “Türk Dünyası Dergi Editörleri Oturumu”nda, Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur bir sunum gerçekleştirdi.

Sunumunda Doç. Dr. Beylur, Türk dünyasında akademik yayıncılığını, bölge dinamiklerini yansıtan nitelikli ve özgün araştırmalara öncelik vermesi gerektiğini vurguladı. Yapay zekâ çağında bilimsel terminoloji, dijitalleşme ve etik standartlar bağlamında dergi editörlerinin artan sorumluluklarına dikkat çekti.

Ayrıca, Türk dillerinde ortak bilimsel dil ve terminolojinin oluşturulması, yapay zekâ destekli indeksleme ve çeviri teknolojilerinin etkin kullanımı gibi konuların, yayın kalitesini ve uluslararası görünürlüğü artırmak açısından stratejik öneme sahip olduğunu belirtti.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

2025 ЖЫЛҒЫ 3 СӘУІРДЕ ДОЦЕНТ ДОКТОР СУАТ БЕЙЛУР «II. ҚАЗАҚ ТІЛІ – ҒЫЛЫМ ТІЛІ: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ ТЕРМИНОЛОГИЯ» АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СИМПОЗИУМҒА ҚАТЫСТЫ

2025 жылғы 3 сәуірде Ахмет Ясауи университетінің ұйымдастыруымен өткен «Түркі әлемі журнал редакторларының отырысында» Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Суат Бейлур баяндама жасады.

Баяндамасында доцент, доктор Бейлур Түркі әлемінде академиялық баспа ісі өңірлік үдерістерді бейнелейтін сапалы әрі төл зерттеулерге басымдық беруі тиіс екенін атап өтті. Ол жасанды интеллект дәуірінде ғылыми терминология, цифрландыру және этикалық стандарттар аясында журнал редакторларының жауапкершілігі арта түсетінін ерекше атап көрсетті.

Сондай-ақ доцент доктор Бейлур түркі тілдерінде ортақ ғылыми тіл мен терминология қалыптастыру, жасанды интеллект қолдайтын индексстеу және аударма технологияларын тиімді пайдалану сияқты мәселелердің жарияланым сапасы мен халықаралық көрінуін арттыру тұрғысынан стратегиялық маңызға ие екенін атап өтті.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

4 NİSAN 2025 TARİHİNDE, L.N. GUMILYOV AVRASYA MİLLİ ÜNİVERSİTESİ HEYETİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜ ZİYARET ETTİ

L.N. Gumilyov Avrasya Milli Üniversitesi Bölgesel Çalışmalar Bölüm Başkanı Prof. Dr. Aigerim Osipanova, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Nurlan Baygabulov ve Bilimsel Projeler Dairesi Başkanı Aliya Moldakhmetova, Avrasya Araştırma Enstitüsü'ne bir ziyaret gerçekleştirdi.

Ziyaret kapsamında taraflar, mevcut akademik ve bilimsel iş birliklerini değerlendirerek, sosyal bilimler, bölgesel analizler ve disiplinlerarası araştırmalar odağında yeni ortak projeler geliştirilmesi konusunda görüş alışverişinde bulundu. Ayrıca, ortak araştırmalar, yayınlar ve değişim programlarını kapsayacak bir iş birliği memorandumu imzalanması gündeme geldi.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

2025 ЖЫЛДЫҢ 4 СӘУІРІНДЕ Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ДЕЛЕГАЦИЯСЫ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНА РЕСМИ САПАРМЕН БАРДЫ

Л.Н. Гумилёв атындағы Еуразия ұлттық университетінің Аймақтық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі профессор, доктор Айгерім Оспанова, Әлеуметтану кафедрасының доценті Нұрлан Байғабулов және Ғылыми жобалар басқармасының басшысы Алия Молдахметова Еуразия ғылыми-зерттеу институтына арнайы келді.

Сапар барысында тараптар қазіргі академиялық және ғылыми ынтымақтастықты талқылап, әлеуметтік ғылымдар, аймақтық талдаулар және пәнаралық зерттеулер аясында жаңа ортақ жобаларды дамыту мәселелері жөнінде пікір алмасты. Сондай-ақ, бірлескен зерттеулерді, жарияланымдарды және алмасу бағдарламаларын қамтитын ынтымақтастық туралы меморандум жасасу мәселесін талқылады.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

7 NISAN 2025 TARİHİNDE, T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI TARAFINDAN “DAHA ADİL BİR DÜNYA MÜMKÜN” TEMASIYLA STRATCOM PUBLIC FORUM GERÇEKLEŞTİRİLDİ

7 Nisan 2025 tarihinde, T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından “Daha Adil Bir Dünya Mümkün” temasıyla Astana’da düzenlenen Stratcom Public Forum, Birleşmiş Milletler Kazakistan Ofisi, Uluslararası Türk Akademisi, Kazakistan Stratejik Araştırma Enstitüsü, Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü ve Avrasya Milli Üniversitesi’nden temsilcilerin yanı sıra diplomatik misyon şefleri, medya kuruluş temsilcileri, araştırmacılar ve öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirildi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Prof. Dr. Fahrettin Altun’un video mesajıyla başlayan ve moderatörlüğünü Doç. Dr. Suat Beylur’un yaptığı panelin açılışında, T.C. Kazakistan Büyükelçisi Mustafa Kapucu ve İletişim Başkanlığı Astana Müşaviri Mahmut Şevket Bayram birer konuşma yaptılar.

Mustafa Kapucu katılımcıları selamladığı açılış konuşmasında dünyanın yüzleşmek zorunda kaldığı küresel krizlere karşı hiçbir ülkenin tek başına çözüm üretemeyeceğine, bu krizlerin üstesinden gelebilmek için uluslararası iş birliği ve dayanışma gerektiğine dikkat çekti. Bunu temin etmenin yolunun tüm ülkeleri eşit bir şekilde temsil edildiği tek uluslararası kuruluş olan Birleşmiş Milletlerden (BM) geçtiğini söyleyen Büyükelçi, Cumhurbaşkanını Recep Tayyip Erdoğan öncülüğünde Türkiye’nin

Avrasya Araştırma Enstitüsü

2025 ЖЫЛДЫҢ 7 СӘУІРІНДЕ ТҮРКИЯ РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТТІГІНІҢ БАЙЛАНЫС БАСҚАРМАСЫ ҰЙЫМДАСТЫРУЫМЕН «ӘДІЛІРЕК ӘЛЕМ МҮМКІН» ТАҚЫРЫБЫНДА STRATCOM PUBLIC FORUM ІС-ШАРАСЫ ӨТКІЗІЛДІ

2025 жылдың 7 сәуірінде Түркия Республикасы Президентінің Байланыс басқармасы ұйымдастырған «Әділірек әлем мүмкін» тақырыбындағы Stratcom Public Forum Астанада өтті. Аталған форумға Біріккен Ұлттар Ұйымының Қазақстандағы кеңсесі, Халықаралық Түрік академиясы, Қазақстанның Стратегиялық зерттеулер институты, Х.А. Ясауи атындағы университеттің Еуразия ғылыми-зерттеу институты мен Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінен өкілдер, сондай-ақ дипломатиялық миссия басшылары, бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері, зерттеушілер мен студенттер қатысты.

Түркия Республикасы Президентінің Байланыс басқармасының төрағасы профессор доктор Фахреттин Алтунның бейнеүндеуімен басталған, модераторлығын доцент доктор Суат Бейлур жүргізген панельдің ашылуында Түркия Республикасының Қазақстандағы Төтенше және Өкілетті Елшісі Мұстафа Капужу мен Байланыс басқармасының Астанадағы кеңесшісі Махмұт Шевкет Байрам құттықтау сөз сөйледі.

Мұстафа Капужу қатысушыларды құттықтап сөйлеген ашылу сөзінде қазіргі әлем бетпе-бет келіп отырған жаһандық дағдарыстарға ешбір

Avrasya Araştırma Enstitüsü

daha adil, demokratik ve şeffaf bir BM yapısı için mücadele ettiğini vurguladı.

Doç. Dr. Suat Beylur da Türkiye ve Kazakistan'ın mevcut küresel sorunları karşısında uluslararası kuruluşların yapısal reformlara ihtiyaç duyduğunu dile getiren iki ülke olduğunu vurgulayarak söze başladı. Beylur, uluslararası krizlerin çözümü ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için tek ve en önemli kuruluş olan BM ile ilgili konuların bu tür uluslararası toplantılarda ele alınmasının önemini belirterek sözü panelistlere bıraktı.

Birleşmiş Milletler Kazakistan Mukim Koordinatörlüğü Ofis Başkanı Kurtmolla Abdülganiev, L.N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı Dr. Gülsüm Kenzhalina, L.N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümü Kıdemli Öğretim Üyesi Dr. Zhanat Mominkulov, Kazakistan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Bölümü Başkanı Dauren Aben ve Aiqyn Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Amangeldi Khurmetuly'nun konuşmacı olarak katıldığı panelde, uluslararası sistemde yaşanan sorunlara dikkat çekilirken daha kapsayıcı, eşitlikçi, şeffaf, sürdürülebilir ve adil bir dünya düzeninin gerekliliğine vurgu yapıldı.

Katılımcıların soru ve değerlendirmeleri sonrasında "Türkiye Yüzyılı" temalı bir fotoğraf sergisi de düzenlendi. Ayrıca çok sayıda davetlinin katılımıyla ressam Devrim Erbil'in 60 yılı aşkın sanat hayatının anlatıldığı "Devrim" belgeseli izleyicilerle buluşturuldu.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

елдің жалғыз өзі шешім таба алмайтынын атап өтті. Мұндай күрделі мәселелерді еңсеру үшін халықаралық ынтымақтастық пен өзара бірлік қажет екеніне ерекше назар аударды. Бұл ынтымақтастықты қамтамасыз етудің жолы – барлық елдер тең деңгейде өкілдік ететін жалғыз халықаралық ұйым – Біріккен Ұлттар Ұйымы екенін айтқан Елші, Түркияның Президенті Режеп Тайып Ердоғанның бастамасымен әділетті, демократиялық әрі ашық Біріккен Ұлттар Ұйымы құрылымы үшін күресіп жатқанын баса айтты.

Доцент доктор Суат Бейлур өз сөзін Түркия мен Қазақстанның қазіргі жаһандық мәселелерге байланысты халықаралық ұйымдардың құрылымдық реформаларға мұқтаж екендігін айтып жүрген маңызды екі ел екенін атап өтіп бастады. Бейлур халықаралық дағдарыстарды шешу және тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу жолында Біріккен Ұлттар Ұйымының бірден-бір және ең маңызды ұйым екенін еске сала отырып, мұндай халықаралық басқосуларда БҰҰ-ға қатысты мәселелердің талқылануының маңыздылығына тоқталды және сөзді панелистерге берді.

Панель отырысына БҰҰ-ның Қазақстандағы Тұрақты үйлестіруші кеңсесінің басшысы Куртмолла Әбділғаниев, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Халықаралық қатынастар кафедрасының меңгерушісі доктор Гүлсім Кенжалина, аталған университеттің Саясаттану кафедрасының аға оқытушысы доктор Жанат Момынқұлов, Қазақстанның Стратегиялық зерттеулер институтының Халықаралық қауіпсіздік бөлімінің басшысы Даурен Абен және Aiqyn газетінің бас редакторы Амангелді Құрметұлы спикер ретінде қатысты. Панель барысында халықаралық жүйеде орын алып отырған түйткілдер талқыланып, неғұрлым инклюзивті, теңдікке негізделген, ашық, тұрақты әрі әділ әлемдік тәртіп орнатудың қажеттілігі ерекше атап өтілді.

Қатысушылардың сұрақтары мен пікірлерінен кейін «Түркияның Жүзжылдығы» тақырыбындағы фото көрмесі ұйымдастырылды. Сондай-ақ, көпшіліктің қатысуымен суретші Деврим Ербилдің 60 жылдан астам шығармашылық жолын баяндаған «Деврим» деректі фильмі көрермен назарына ұсынылды.

7 NİSAN 2025 TARİHİNDE DOÇ. DR. SUAT BEYLUR, GÖREVİNE YENİ BAŞLAYAN TİKA KAZAKİSTAN KOORDİNATÖRÜ FUAT ERDOĞMUŞ'U ZİYARET ETTİ

7 Nisan 2025 tarihinde Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) Kazakistan Koordinatörü Fuat Erdoğan'ı makamında ziyaret ederek, yeni görevinde başarılar diledi.

2025 ЖЫЛДЫҢ 7 СӘУІРІНДЕ ДОЦЕНТ, ДОКТОР СУАТ БЕЙЛУР ТІКА-НЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КООРДИНАТОРЛЫҒЫНА ТАҒАЙЫНДАЛҒАН ФУАТ ЕРДОҒМҰШТЫ ЖАҢА ҚЫЗМЕТІМЕН ҚҰТТЫҚТАП, СӘТТІЛІКТЕР ТІЛЕДІ

2025 жылғы 7 сәуірде Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Суат Бейлур Түрік ынтымақтастық және үйлестіру агенттігінің (ТІКА) Қазақстандағы үйлестірушісі Фуат Ердоғұмұштың жаңа қызметке тағайындалуын құрметіне арнайы барып, жауапкершілігі мол жаңа белесінде толағай табыс тіледі.

Аврәсия Арәһтірма Энститүсү

16 NİSAN 2025 TARİHİNDE ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ EKONOMİK ARAŞTIRMA VE REFORMLAR MERKEZİ (CERR) VE REKABET POLİTİKALARI VE TÜKETİCİ HAKLARI ARAŞTIRMA MERKEZİ İLE MEMORANDUM İMZALANDI

Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur, Taşkent'te düzenlenen Türk Dünyası Düşünce Kuruluşları Uluslararası Konferansı kapsamında, Özbekistan Ekonomik Araştırma ve Reformlar Merkezi (CERR) ve Rekabet Politikaları ve Tüketici Hakları Araştırma Merkezi ile iş birliği memorandumları imzaladı.

İmzalanan memorandumlardan hareketle taraflar, ortak araştırmalar, yayın faaliyetleri ve akademik değişim programları yürütmeyi hedeflemektedir. İş birliği, ekonomi, ticaret, rekabet politikaları ve tüketici hakları gibi alanlarda bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik edecektir.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Avrasya Araştırma Enstitüsü

2025 ЖЫЛҒЫ 16 СӘУІРДЕ ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ЖӘНЕ РЕФОРМАЛАР ОРТАЛЫҒЫ (CERR) ЖӘНЕ БӘСЕКЕЛЕСТІК САЯСАТЫ МЕН ТҰТЫНУШЫ ҚҰҚЫҚТАРЫН ЗЕРТТЕУ ОРТАЛЫҒЫМЕН ӨЗАРА ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ТУРАЛЫ MEMORANDUMҒА ҚОЛ ҚОЙЫЛДЫ

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Суат Бейлур Ташкентте өткен түркі әлемі сараптамалық орталықтарының халықаралық конференциясы аясында Өзбекстанның Экономикалық зерттеулер және реформалар орталығы (CERR) және Бәсекелестік саясаты мен тұтынушы құқықтарын зерттеу орталығымен ынтымақтастық туралы меморандумдарға қол қойды.

Меморандумдар аясында тараптар бірлескен зерттеу жұмыстарын, баспа қызметін және академиялық алмасу бағдарламаларын жүзеге асыруды мақсат етіп отыр. Бұл ынтымақтастық экономика, сауда, бәсекелестік саясаты және тұтынушылардың құқықтарын қорғау сияқты салаларда білім мен тәжірибе алмасуды ынталандыруға бағытталған.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

16 NISAN 2025 TARİHİNDE AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ DOÇ. DR. SUAT BEYLUR, TAŞKENT’TE, TÜRK DÜNYASI DÜŞÜNCE KURULUŞLARI KONFERANSINA KATILDI

Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) iş birliğinde ve Özbekistan Cumhuriyeti Ekonomik Araştırma ve Reformlar Merkezi (CERR) ev sahipliğinde Taşkent’te düzenlenen Türk Dünyası Düşünce Kuruluşları Uluslararası Konferansı’na katıldı.

Konferans kapsamında Doç. Dr. Beylur, “Türkistan Örneğinde Kentleşme ve Sürdürülebilir Kalkınma” başlıklı bir sunum gerçekleştirdi. Sunumunda, Türkistan bölgesinde tarihsel ve kültürel mirasın korunarak yürütülecek kentleşme projelerinin sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle nasıl uyumlu hale getirilebileceğini ele aldı. Türk dünyasının ortak kültürel değerlerini barındıran şehirlerin modernleşme sürecinde karşılaştığı yapısal ve kimlikli zorluklara dikkat çekerek, kalkınmanın kimlik kaybına yol açmadan sağlanması gerektiğini vurguladı.

Değerlendirmelerinde, kentleşmenin yalnızca fiziksel dönüşüm değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bir süreç olarak ele alınmasının önemine değinen Beylur, Türk dünyasında şehir planlaması ve sürdürülebilirlik ilkeleri arasında bütüncül ve dengeli bir yaklaşımın geliştirilmesi gerektiğini ifade etti.

Sunumda ayrıca, Türkistan’ın yalnızca bir şehir değil, aynı zamanda Türk dünyasının manevi merkezlerinden biri olduğu belirtilerek, burada uygu-

Avrasya Araştırma Enstitüsü

2025 ЖЫЛҒЫ 16 СӘУІРДЕ АХМЕТ ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТИ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ, ДОЦЕНТ, ДОКТОР СУАТ БЕЙЛУР ТАШКЕНТТЕ ӨТКЕН ТҮРКІТІЛДЕС ЕЛДЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ, САРАПТАМАЛЫҚ ОРТАЛЫҚТАРЫ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНА ҚАТЫСТЫ

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Суат Бейлур Түркі мемлекеттері ұйымының (ТМҰ) қолдауымен және Өзбекстан Республикасы Экономикалық зерттеулер мен реформалар орталығының (CERR) ұйымдастыруымен Ташкент қаласында өткен Түркі дүниесі сараптамалық орталықтарының халықаралық конференциясына қатысты.

Конференция аясында доцент, доктор Суат Бейлур «Түркістан үлгісіндегі урбанизация және тұрақты даму» тақырыбында баяндама жасады. Ол өз баяндамасында Түркістан өңірінде тарихи және мәдени мұраны сақтай отырып жүзеге асырылатын қалалық даму жобаларын тұрақты даму мақсаттарымен үйлестіру жолдарын қарастырды. Сонымен қатар, түркі дүниесінің ортақ мәдени құндылықтарын бойына сіңірген қалалардың жаңғыру үдерісінде кездесетін құрылымдық және рухани-танымдық қиындықтарға назар аударып, даму үрдісі ұлттық болмыстан айыруға апармауы тиіс екенін ерекше атап өтті.

Баяндамасында Суат Бейлур урбанизацияны тек физикалық өзгеріс ретінде емес, сонымен қатар әлеуметтік-мәдени үдеріс ретінде қарастырудың маңыздылығын атап өтті. Ол түркі дүниесінде қала жоспарлау мен тұрақты даму қағидаттары арасында тұтас әрі үйлесімді көзқарас қалыптастыру қажеттігін алға тартты.

Сондай-ақ баяндамасында Түркістанның жай ғана қала емес, бүкіл түркі әлемінің рухани орталықтарының бірі екені атап өтіліп, бұл өңірде жүзеге асырылатын даму саясаттары үлгі боларлық сипатқа ие болуы тиіс екені ерекше айтылды. Конференция қатысушылары баяндамада ұсынылған ойлардың аймақтық даму стратегияларына тың көзқарас әкелгенін және

Аврasyа Араştırма Еnstitüsü

lanacak kalkınma politikalarının örnek teşkil edici nitelikte olması gerektiği vurgulandı. Katılımcılar, sunumun bölgesel kalkınma stratejilerine yeni bir perspektif sunduğunu ve kentleşme politikalarının kültürel hassasiyetle şekillendirilmesine yönelik farkındalık oluşturduğunu ifade etti.

урбанизация саясатын мәдени мұра мен рухани құндылықтарға сезімталдықпен жүргізу қажеттігі жөнінде маңызды түсінік қалыптастырғанын атап өтті.

Аврasyа Араştırма Еnstitüsü

АХМЕТ YESEVİ ÜNİVERSİTESİ HEYETİ, AL-FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ'NDE DÜZENLENEN II. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI COĞRAFYA KONGRESİ'NE KATILDI

Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'ni temsilen Rektör Yardımcısı Dr. Mustafa Giritlioğlu ve Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur, 24–25 Nisan 2025 tarihlerinde Almatı'da Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi evsahipliğinde düzenlenen II. Uluslararası Türk Dünyası Coğrafya Kongresi'ne katıldılar. Türk dünyasının farklı ülkelerinden çok sayıda bilim insanının, araştırmacının ve yükseköğretim temsilcisinin iştirak ettiği bu önemli kongre, Türk dünyasında ortak bilimsel anlayışın pekiştirilmesi ve bölgesel coğrafi meselelerin ortak yaklaşımla ele alınması açısından büyük önem taşımaktadır.

Kongrenin açılışında, ev sahibi kurumun üst düzey yöneticileri, Kazakistan'daki üniversitelerden gelen akademik temsilciler ve çeşitli Türk devletlerinin

АХМЕТ ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ДЕЛЕГАЦИЯСЫ ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНДЕ ӨТКЕН II ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТҮРКІ ДҮНИЕСІ ГЕОГРАФИЯСЫ КОНГРЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ

Ахмет Ясауи халықаралық қазақ-түрік университетінің атынан проректор, доктор Мұстафа Гиритлиоғлы мен Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент Суат Бейлур 2025 жылғы 24–25 сәуір күндері әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ұйымдастыруымен Алматыда өткен II Халықаралық Түркі дүниесі географиясы конгресіне қатысты. Түркі дүниесінің әртүрлі елдерінен келген көптеген ғалымдар, зерттеушілер мен жоғары білім беру саласының өкілдері қатысқан бұл маңызды конгресс түркі әлемінде ортақ ғылыми түсінікті нығайту және өңірлік географиялық мәселелерге бірлескен көзқараспен қарау тұрғысынан ерекше маңызға ие.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

bilimsel kurumlarından gelen davetliler selamlama konuşmaları gerçekleştirdi. Açılış oturumlarında, Türk dünyasının doğal kaynakları, çevresel sürdürülebilirlik, su havzaları yönetimi, jeopolitik dönüşümler, sınır aşan sorunlar ve iklim değişikliği gibi konular çok disiplinli yaklaşımlarla değerlendirildi.

Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Yardımcısı Dr. Mustafa Giritlioğlu, kongre kapsamında yaptığı konuşmada, Türk dünyası üniversiteleri arasındaki akademik ağların güçlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak, özellikle coğrafya, tarih ve çevre bilimleri gibi alanlarda ortak lisansüstü programlar, öğrenci ve öğretim elemanı değişimi, yaz okulları ve saha çalışmaları gibi projelerin teşvik edilmesinin önemini dile getirdi. Enstitü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur da Kongre kapsamında gerçekleştirilen bir bilimsel oturuma moderatörlük yaptı.

Kongress ашылуында ұйымдастырушы оқу орнының жоғары лауазымды өкілдері, Қазақстандағы университеттерден келген академиялық делегаттар және түркі мемлекеттерінің түрлі ғылыми мекемелерінен шақырылған қонақтар құттықтау сөз сөйледі. Ашылу отырыстарында түркі дүниесінің табиғи ресурстары, экологиялық тұрақтылық, су қоймаларын басқару, геосаяси өзгерістер, трансшекаралық мәселелер және климаттың өзгеруі сынды тақырыптар көпсалалы әдіснама негізінде талқыланды.

Ахмет Ясауи университетінің проректоры доктор Мұстафа Гиритлиоглы конгресс аясында сөйлеген сөзінде түркі дүниесі университеттері арасындағы академиялық байланысты нығайту қажеттігін атап өтіп, әсіресе география, тарих және қоршаған орта ғылымдары сияқты салаларда бірлескен магистратура және докторантура бағдарламаларын, студенттер мен оқытушылар алмасуын, жазғы мектептер мен далалық зерттеу жобаларын дамыту маңызды екенін айтты. Сонымен қатар, Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент Суат Бейлур конгресс аясында өткен бір ғылыми отырысқа модераторлық етті.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Avrasya Araştırma Enstitüsü

DR. KADİR ERTAÇ ÇELİK AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NDE "HEGEMONYA MÜCADELESİ ÜZERİNDEN TÜRK DÜNYASI'NDA GÜVENLİK: BÖLGESEL VE KÜRESEL DÜZEYDE BİR DEĞERLENDİRME" KONULU SEMİNER VERDİ

29 Nisan 2025 tarihinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Dr. Kadir Ertaç Çelik, Avrasya Araştırma Enstitüsü'nde "Hegemonya Mücadelesi Üzerinden Türk Dünyası'nda Güvenlik: Bölgesel ve Küresel Düzeyde Bir Değerlendirme" başlıklı bir seminer verdi.

Seminerde Dr. Çelik, uluslararası ilişkiler disiplininin temel kavramlarından biri olan hegemonya kavramının tarihsel gelişimini özetledikten sonra, çok kutuplu küresel düzende Türk dünyasının güvenlik perspektifinden nasıl konumlandığını ele aldı. Özellikle Orta Asya, Kafkasya ve Anadolu coğrafyalarında süregelen büyük güç rekabetlerinin Türk devletleri için oluşturduğu stratejik meydan okumaları değerlendirdi.

ҒЫЛЫМ ДОКТОРЫ ҚАДЫР ЕРТАЧ ЧЕЛИК ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНДА «ГЕГЕМОНИЯ КҮРЕСІ АЯСЫНДА ТҮРКІ ӘЛЕМІНДЕГІ ҚАУІПСІЗДІК: АЙМАҚТЫҚ ЖӘНЕ ЖАҒАНДЫҚ ДЕҢГЕЙДЕГІ САРАПТАМА» ТАҚЫРЫБЫНДА СЕМИНАР ӨТКІЗДІ

2025 жылғы 29 сәуірде Анкара Қажы Байрам Вели университетінің Халықаралық қатынастар кафедрасының оқытушысы, доктор Қадыр Ертач Челик Еуразия ғылыми-зерттеу институтында «Гегемония үшін күрес аясында Түркі әлеміндегі қауіпсіздік: өңірлік және жаһандық деңгейдегі талдау» тақырыбында семинар өткізді.

Семинарда доктор Челик халықаралық қатынастар ғылымының негізгі ұғымдарының бірі — гегемония ұғымының тарихи дамуына қысқаша шолу жасап, көпполярлы жаһандық жүйе жағдайында түркі әлемінің қауіпсіздік тұрғысынан қалай орнығып отырғанына назар аударды. Ол әсіресе Орталық Азия, Кавказ және Анадолы аймақтарындағы ірі державалар арасындағы ықпал үшін бәсекелестіктің Түркі мемлекеттері үшін туындататын стратегиялық сын-қатерлерін саралады.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Аврasya Арастырма Енститүсү

Еткінлік, Енститү арастырмачылары, академисыенлер ве лисансүстү өғренчилерин yoğun катılıмыыла герчештірлді. Programın sonunda Енститү Мүдүрү Доғ. Dr. Suat Beylur, Dr. Çelik'e катılıрларындын долайы тешеккүр едерек, гүвенлік meselesinin yalnızca stratejik деғіл, aynı zamanda күлтурел ве тарихсел бойутларыыла birlikte деğerлендилмесі gerektiğini vurguladı.

Ісшараға институт зерттеушілері, академиялық қауым өкілдері мен магистратура және докторантура деңгейіндегі студенттер белсенді қатысты. Бағдарлама соңында Институт директоры, доцент, доктор Суат Бейлур доктор Челикке мазмұнды баяндамасы үшін алғыс айтып, қауіпсіздік мәселесіне тек стратегиялық қырынан ғана емес, сонымен қатар мәдени және тарихи өлшемдер тұрғысынан да кешенді түрде қарау қажет екенін атап өтті.

Аврasya Арастырма Енститүсү

DOÇ. DR. SUAT BEYLUR, "ORTA ASYA VE KAZAKİSTAN'DA İSLAM: TARİHİ GELENEK VE ÇAĞDAŞ PERSPEKTİFLER" KONFERANSINA KATILDI

29 Nisan tarihinde Enstitü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur, Nur Mubarek Üniversitesi'nin ev sahipliğinde düzenlenen "Orta Asya ve Kazakistan'da İslam: Tarihi Gelenek ve Çağdaş Perspektifler" başlıklı uluslararası konferansa katılarak, "Orta Asya'da Devlet-Din İlişkilerinde Dönüşüm" konulu bir sunum gerçekleştirdi.

Avrasya Araştırma Enstitüsü

ДОЦЕНТ, ДОКТОР СУАТ БЕЙЛУР «ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИСЛАМ: ТАРИХИ ДӘСТҮР ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ КӨЗҚАРАС» АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯҒА ҚАТЫСТЫ

2025 жылғы 29 сәуірде Нұр-Мүбәрак университетінің ұйымдастыруымен өткен «Орталық Азия және Қазақстандағы ислам: тарихи дәстүр және заманауи көзқарас» атты халықаралық конференцияға Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Суат Бейлур қатысып, «Орталық Азиядағы мемлекет пен дін қарым-қатынасының трансформациясы» тақырыбында баяндама жасады.

Баяндамасында доцент, доктор Суат Бейлур діннің қоғамдық кеңістіктегі көрінісі мен заманауи мемлекеттік құрылым арасындағы тепе-теңдік әр елде әртүрлі сипатқа ие екенін атап өтті. Орталық Азиядағы мемлекет пен дін қарым-қатынастарының аймақтық геосаяси үдерістерге, тарихи тәжірибелерге және ұлттық қауіпсіздік басымдықтарына байланысты қалыптасатынына назар аударды. Сондай-ақ, діни еркіндік-

Avrasya Araştırma Enstitüsü

Аврасыа Араштырма Енститүсү

Sunumunda, dinin kamu alanındaki görünürlüğü ile modern devlet düzeni arasındaki dengenin her ülkede farklılık arz ettiğini vurgulayan Doç. Dr. Suat Beylur, Orta Asya'daki devlet-din ilişkilerinin bölgesel jeopolitik dinamikler, tarihsel deneyimler ve ulusal güvenlik öncelikleri doğrultusunda şekillendiğine dikkat çekti. Ayrıca, dini özgürlüklerin anayasal güvence altında olduğunu ve Kazakistan dahil olmak üzere bölge devletlerinin çoğunda tarihi ve kültürel dinamikleri de dikkate alan "uyum modelinin" yaygın kabul gördüğünün altını çizdi.

тердің конституциялық деңгейде кепілдендірілгенін және Қазақстанды қоса алғанда, аймақ елдерінің көпшілігінде тарихи-мәдени ерекшеліктерді ескеретін «үйлесім үлгісі» кеңінен мойындалғанын ерекше атап өтті.

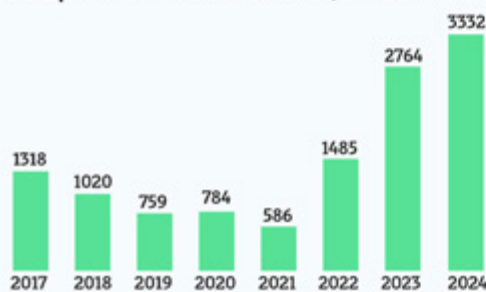

ERI Infographic No. 68

Каспий арқылы тасымал: Еуропа мен Азияны жалғайтын жолдар Hazar Üzerinden Taşımacılık: Avrupa ile Asya'yı Birleştiren Güzergâhlar Transport Across the Caspian: Linking Routes Between Europe and Asia

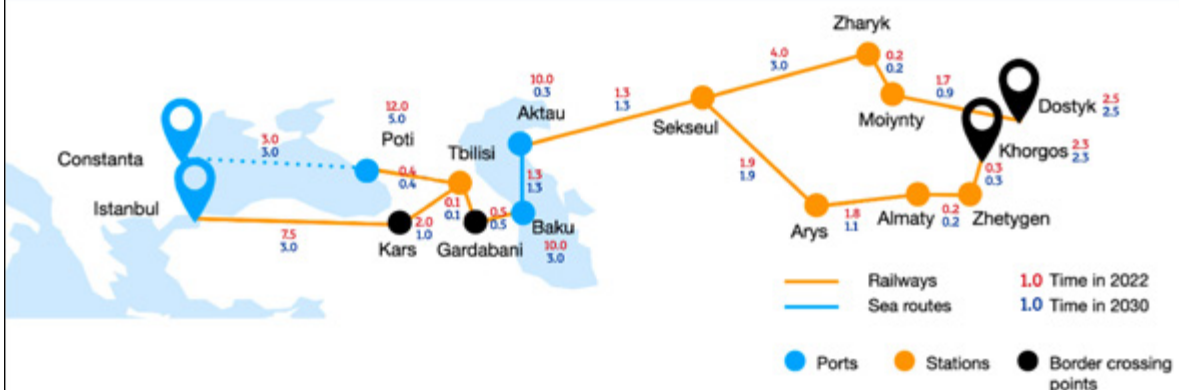
Transportation Volume via TITR, Thousand tons

Middle Corridor Container Traffic, Thousand TEU

Projected Time Savings on the Middle Corridor Route: 2022 vs 2030

Source: middlecorridor.com (2025), openknowledge.worldbank.org (2024), valdaiclub.com (2024).
How to Cite: Eurasian Research Institute. (2025). Transport Across the Caspian: Linking Routes Between Europe and Asia (ERI Infographics No. 68).

 www.eurasian-research.org

 facebook.com/ERlresearch

 x.com/ERlresearch

 instagram.com/eriresearch

 linkedin.com/in/eurasian-research-institute-021a361a1

 youtube.com/EurasianResearchInstitute

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Nisan 2025 Sayı: 90
Сәуір 2025 жыл № 90